

Tu'un Va'a ña ntákani
xa'á Jesucristo ña tiaa

San Marcos

Mixteco de Coicoyán de las Flores

LigaBíblica®
INTERNACIONAL

Primera edición
San Marcos
Mixteco de Coicoyán de las Flores
jmx 20-015 2C

©2021 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Versión electrónica ©Wycliffe Bible Translators, Inc. 2023
www.scriptureearth.org

Licencia Creative Commons (Reconocimiento-
NoComercial-SinObraDerivada 4.0 Unported)

- Compartir — Usted es libre de copiar, distribuir y comunicar, públicamente la obra.
- Reconocimiento — Debe reconocer los créditos de la obra.
- No comercial — No puede utilizar esta obra para fines comerciales.
- Sin obras derivadas — No se puede alterar, transformar o generar una obra derivada.

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.es>

Aclaraciones sobre el alfabeto del mixteco del oeste de Juxtlahuaca

La mayoría de los sonidos del mixteco del oeste de Juxtlahuaca son semejantes a los del español y se escriben con las mismas letras en los dos idiomas. A continuación, se presentan algunas letras del alfabeto mixteco que no se encuentran en el español, y otras que se usan de una manera diferente.

El signo (') representa el “saltillo”, un pequeño corte de voz. El saltillo puede encontrarse entre dos vocales o entre una vocal y una consonante. Observe en los siguientes ejemplos la diferencia entre la pronunciación de las palabras de la izquierda (con ') y las palabras de la derecha (sin '):

k <u>o'</u> ó	<i>plato</i>	k <u>o</u> ó	<i>serpiente</i>
ñ <u>u'</u> má	<i>humo</i>	ñ <u>u</u> má	<i>cera</i>
ñ <u>u'</u> u	<i>fuego</i>	ñ <u>u</u> u	<i>pueblo</i>

Cuando la **n** se encuentra al final de una palabra, esto indica que la vocal o vocales que la preceden se pronuncian con el aire saliendo por la nariz. Observe en los siguientes ejemplos la diferencia entre la pronunciación de las palabras de la izquierda (con n al final) y las palabras de la derecha (sin n al final):

ik <u>ín</u>	<i>calabaza</i>	ik <u>í</u>	<i>botón</i>
t <u>atán</u>	<i>remedio</i>	t <u>áta</u>	<i>señor</i>
í <u>ín</u>	<i>sal</i>	í <u>í</u>	<i>delicado</i>

La grafía **nt** se pronuncia como un solo sonido, pronunciando la n al mismo tiempo que la t. Es muy semejante al sonido nd que se encuentra en las palabras en español “tienda” y “cuando”. Ejemplos:

nt <u>uchí</u>	<i>frijol</i>	s <u>int</u> ik <u>í</u>	<i>buey, vaca</i>
nt <u>iví</u>	<i>huevo</i>	t <u>int</u> uyú	<i>chilacayote</i>

El sonido de la letra **x** no existe en español. Podría decirse que se asemeja al sonido que hace un cohete cuando se eleva. Para más precisión de este sonido, lea los ejemplos siguientes:

x <u>i</u> tá	tortilla	u <u>x</u> i	diez
x <u>i</u> yó	comal	nti <u>x</u> í	pollo

El mixteco es un idioma tonal, es decir, cada vocal se pronuncia con un tono distinto y esto da la diferencia en el significado. Hay tres niveles de tonos: **alto**, **bajo** y **medio**. El tono alto se indica con un acento sobre la vocal. El tono bajo se indica subrayando la vocal. El tono medio no se marca. Ejemplos:

v <u>i</u> xí	dulce	y <u>u</u> ku	planta
v <u>i</u> xí	canas	yuk <u>ú</u>	monte
vixí	piña	yúku	yugo

La mayoría de los verbos tienen tres formas distintas, las cuales indican el modo potencial, el aspecto imperfectivo, y el aspecto perfectivo.

El uso más común de la forma potencial es para hablar del futuro. Para la mayoría de los verbos, esta forma empieza con tono medio, por lo tanto no se marca la primera vocal de los verbos en forma potencial. Sin embargo, hay algunos verbos en forma potencial que empiezan con tono bajo, el cual se marca subrayando la primera vocal del verbo. Ejemplos de verbos en forma potencial:

ntikó-ñá ti a a n	<i>ella regresará mañana</i>
kata-r a n u ní	<i>él pesará el maíz</i>
chi'i-n a ti a a n	<i>ellos sembrarán mañana</i>
k u s u -r a	<i>él dormirá</i>

El aspecto imperfectivo se usa comúnmente para hablar de algo que está sucediendo o estaba sucediendo. Los verbos en el imperfectivo empiezan con tono alto, el cual se escribe con un acento sobre la primera vocal del verbo. Ejemplos:

ntíkó-ñá vichin	<i>ella está regresando ahorita</i>
káta-ra nūnī	<i>él está pesando el maíz</i>
chí'i-na vichin	<i>ellos están sembrando ahorita</i>
kíxi-ra	<i>él duerme</i>

El aspecto perfectivo se usa para referirse a un evento que ya se ha cumplido. Los verbos en el perfectivo empiezan con tono bajo, el cual se escribe subrayando la primera vocal del verbo. Ejemplos:

ntikó-ñá kuni	<i>ella regresó ayer</i>
kata-ra nūnī	<i>él pesó el maíz</i>
chí'i-na kuni	<i>ellos sembraron ayer</i>
nikixi-ra	<i>él durmió</i>

Para expresar la negación, se escribe con una diéresis (¨) sobre la primera vocal de la palabra. En algunos casos la forma negativa se indica con el prefijo **kö-**. Ejemplos:

xat <u>u</u> -ñá	<i>es picante</i>
u'v <u>i</u> -ñá	<i>es difícil</i>
sísikí-ñá	<i>ella está jugando</i>
xät <u>u</u> -ñá	<i>no es picante</i>
ü'v <u>i</u> -ñá	<i>no es difícil</i>
kösísikí-ñá	<i>ella no está jugando</i>

Ña xiniñú'u kúntaa ini-yó xa'á tutu yó'o

Nuú komí tutu ña ntákani tu'un va'a xa'á Jesús, ná'a-ña ña yó'o kúú ña xina ka tiaa-na. Kua'á ña ntatú'un-na xa'á Jesús tá yachin xí'in lo'o ka ña tiaa-na xa'á-Ña, ntaki'in Marcos nti'i-ña, ra ntatiaa vií-ra-ña nuú tutu yó'o.

Sána'a káxin-ña nuú-yó yoo kúú Jesús xa'á ña ká'an míi na yuví ña tiaa Marcos xa'á. Suu sana'a va'a ka-ña nuú-yó tá ntákani-ña na kúú ña kixa Jesús xí'in ña sana'a-Ña. Iyo kua'á nuú nika'an-na xí'in Jesús tá míi tiempo saá, tá kuva “Cristo”, “Se'e Ntioxí”, “Ña ntuu Se'e Na Yuví”, ra xí'in kua'á ka nuú nika'an-na xí'in-Ña. Suu síin síin kúntaa ini-na xí'in naxa kuva nika'an-na xí'in-Ña. Míi tiempo saá kónkixa Jesús tá kúú nti'i ña ntátu míi na yuví ná kasa-Ña, chi ña ná'nu, ña kóntátu-na, kúú ña kixa-Ña. Ra ntáko káxin-Ña yoo kúú-Ña xa'á ña kixa-Ña, ra xí'in ña sana'a-Ña, suu saá tu xí'in ña nixi'i-Ña ra ntatiaku-Ña. Tá kúú nti'i ña ntákani nuú míi tutu yó'o sana'a-ña yoo ntixa kúú míi Jesús xí'in na chiñu vaxi-Ña.

Ña ntása síin tutu ña tiaa Marcos yó'o kúú ña ì'vì kúntaa ini-na xí'in ña, chi iin nani ntíko-ra ntákani-ra ña ku. Ra iinka tuku xiyo, kua'á míi ña vaxi nuú tutu yó'o vaxi tu ña nuú tutu ña tiaa Mateo xí'in nuú tutu ña tiaa Lucas, suu vaxi kúú va-ña nuú iin ña ikán. Vichin kua'á-na ká'an ña Mateo xí'in Lucas, nuú tutu yó'o xintè'é-na sá tiaa-na tutu mií-na.

Xini-yó ña Marcos kúú ra tiaa tutu yó'o xa'á ña tiaa iinka na xintikun Jesús tá síglo ùvì (ña xikuu kuiya iin siénto, iin saá ntaa kuiya ùvì siénto). Xí'in ña tiaa na ikán, kúntaa ini-yó ña chí Roma kúú nuú tiaa-ra míi tutu yó'o tá nti'i nixi'i Pedro xí'in Pablo. Ra kua'á nuú míi tutu yó'o (tá kuva Mr. 7:3-4; 10:11-12) kúntaa ini-yó ña tiaa Marcos ña nuú na ntíkun Jesús na kókúú judío. Sana na ñuu Roma kúú míi na tiaa-ra-ña nuú. Ra Marcos yó'o kúú tu ra ká'an tutu yó'o xa'á: tutu ña ntákani xa'á ña kixa na taxi Jesús chiñu nta'á ná ntakani tu'un-Ña 12:12, 25; 15:37, 39; tutu ña kua'an nuú na Colosenses 4:10; tutu ùvì ña kua'an nuú Timoteo 4:11; tutu ña kua'an nuú Filemón 24; tutu nuú ña tiaa Pedro 5:13.

Yó'o vaxi naxa kuva kuvi ntata'ví mií tutu yó'o:

Naxa kixáá xa'á mií tutu yó'o (1:1-15)

I. Sána'a Jesús yoo kúú-Ñá (1:16—8:30)

1. Sána'a-Ñá tá kuva iin na ntíso chiñu ká'nu

(1:16—3:12)

2. Sána'a-Ñá xa'á naxa kuva xá'ntia Ntióxi chiñu

(3:13—6:6a)

3. “Yó'o kúú Cristo, Ñá tachíñu Ntióxi vaxi sákaku na yuví” (6:6b—8:30)

II. Sána'a Jesús na kúú ñá vaxi-Ñá kasa-Ñá, ra sáxinu-Ñá kíxa-Ñá-ñá (8:31—16:20)

1. Ntátú'un Jesús xa'á ñá kuví-Ñá (8:31—11:11)

2. Xáá Jesús ñuu Jerusalén (11:12—13:37)

3. Ntó'o ini Jesús, xí'i-Ñá, ra ntátiaku-Ñá (14:1—16:20)

Íyo sava versíkulo nuú vaxi tu'un ñá ntási satá xí'in ñá yó'o: []. Mií tu'un ñá ntási satá ikán, kövaxi-ñá nuú nti'i ñá tiaa-na tá yachin, ñá tiaa-na tu'un griégo. Marcos, ra tiaa mií tutu yó'o tá xa'á, sana könítiaa-ra mií ñá ntási satá yó'o, ra tá nti'i, iinka na yuví va kúú na tiaa-ñá.

Sava mií tu'un ñá vaxi nuú tutu yó'o vaxi iin ñá káa tá kuva káa iin ita lo'o xitiá-ñá: *. Tá vaxi mií ñá yó'o xitiá iin tu'un, kúni kachi-ñá ñá kuvi ntani'í-ún na kúú ñá kúni kachi mií tu'un ikán nuú Glosáριο ñá vaxi nuú nti'i mií tutu yó'o.

Tu'un Va'a ña ntákani xa'á Jesucristo ña tiaa

San Marcos

Kíxa ntúví Juan ichí Jesús

(Mt. 3:1-12; Lc. 3:1-9, 15-16; Jn. 1:19-28)

1 ¹ So'lo kixáá *tu'un va'a ña ntákani xa'á Jesús, Se'e Ntióxi, Ña kúú *Cristo, Ña tachíñu Ntióxi vaxi sákaku na yuví. ² Kixáá-ña tá kuva tiaa ra Isaiás, ra sayá'a tu'un ká'an Ntióxi tá xina'á, chi tiaa-ra ña nika'an míí Ntióxi xa'á míí Ña kuu Cristo, káchi-Ña saá:

*Xa chinta'á-ì iin ra xíka chiñu nuú-ì
ná kunúú-ra nuú-ún,
ná kasa ntúví-ra ichí nuú ku'un-ún. †*

³ *Iin na ntá'yu nuú yukú íchi, káchi-na saá:
“Tá íyo ichí saá íyo ini-yó,
xíniñú'u ña ntasa ntáku-yó-ña,
ná koo ntúví-ña nuú Xito'o-yó.” ‡*

⁴ Ra saá míí yukú íchi kixáá iin tiaa naní Juan sákuntiutiá-ra na yuví, ta ntákani-ra nuú-na ná kuntiutiá-na, ra saá ná'a-na ña ntíkó kava ini-na xa'á kuachi-na, ña ná kuká'nu ini Ntióxi xa'á *kuachi-na. ⁵ Ntikuíi na yuví na Judea, xí'in ntikuíi na ntée míí ñuu ká'nu Jerusalén, nitaní-na vaxi-na nuú Juan. Tá nina'ma-na kuachi-na, ra saá, sákuntiutiá-ra-na ini itia Jordán.

⁶ Ta Juan, xintixi-ra sa'má ña kuá'a xí'in ixí satá tí kaméyo, xí'in xinu'ni iin iín tokó-ra, ta xixi-ra tika xí'in ñuñú yukú. ⁷ Ta ntákani-ra káchi-ra saá:

—Tá ná nti'i, kixi iin Ña ká'nu chá ka nuú yu'u. Yu'u kökúú-ì ra va'a ña ntakantee-ì ntaxín-ì ntixán-Ña, chi Ña ká'nu ntiva'a kúú-Ña. ⁸ Yu'u, ra, xí'in tikuíi va sákuntiutiá-ì ntó'o, suu Ña kixaa, xí'in Espírítu Íí Ntióxi sákuntiutiá-Ña ntó'o.

† 1:2 Mal. 3:1. ‡ 1:3 Is. 40:3.

Kúntiutiá Jesús

(Mt. 3:13-17; Lc. 3:21-22)

⁹ Kíí ikán k̄ana Jesús ñuu Nazaret, ña nták̄aa chí Galilea, ta n̄ix̄aa-Ñ̄a itia Jordán, ta ikán sakuntiutiá Juan Ñ̄a. ¹⁰ Ra tá k̄ana-Ñ̄a ini t̄ikuíi, nt̄ikun x̄ini Jesús nt̄anuná ntiví, ra n̄ix̄inu Esp̄ír̄itu Ntióxi satá-Ñ̄a tá kuva iin s̄ata^a. ¹¹ Ra x̄ini so'o-n̄a tu'un ña kee ntiví káchi-ñ̄a saá:

—Yó'o kúú Se'e mií-i, Ñ̄a kúni-yu, ra kúsíí nt̄iva'a ini-i x̄i'in-ún.

Kúni t̄imiá'á sántakava-rí Jesús ná kasa-Ñ̄a kuachi

(Mt. 4:1-11; Lc. 4:1-13)

¹² Ta nt̄ikun t̄achíñu Esp̄ír̄itu Ntióxi míí Jesús nt̄aa yukú íchi, ¹³ ta n̄ix̄iyo-Ñ̄a yukú íchi uvi xiko kíí, ra ikán x̄itontosó t̄imiá'á Ñ̄a átu ntakava-Ñ̄a nuú kuachi. N̄ix̄iyo-Ñ̄a nuú ntée kití ku'e, ta na ángel x̄intiaa-na-Ñ̄a.

Kixáá Jesús ntákani-Ñ̄a chí Galilea

(Mt. 4:12-17; Lc. 4:14-15)

¹⁴ Tá nt̄i'i ña ch̄ik̄aa-na Juan ve'e k̄aa, nt̄ikó Jesús chí Galilea ntakani-Ñ̄a *tu'un va'a Ntióxi, ¹⁵ ta k̄achi-Ñ̄a saá:

—X̄a n̄ix̄inu kíí ña k̄intoo Ntióxi. X̄a kuyachin *kíí ña kixáá-Ñ̄a ka'ntia-Ñ̄a chíñu nuú-ntó. ¡Ntantikó kava ini-ntó x̄á'á kuachi-ntó, ra kantíxa-ntó tu'un va'a Ntióxi!

Kána Jesús komí t̄iaa na t̄iin t̄iaa

(Mt. 4:18-22; Lc. 5:1-11)

¹⁶ Xíka Jesús kuá'an-Ñ̄a yu'ú már Galilea, ra x̄ini-Ñ̄a ra Simón x̄i'in ñani-ra t̄ia Andrés ch̄ik̄aa-na ñunú-na ini t̄ikuíi, chí na t̄iin t̄iaa x̄ikuu-na. ¹⁷ Ra k̄achi Jesús saá x̄i'in-na:

^a 1:10 s̄ata Tu'un «sata» ká'an x̄á'á iin saa rí naní «palóma» tu'un sá'an.

—Na'a-ntó, ra kuntikun-ntó yu'u; nuú ka ña tীন-ntó tiaka, ra sána'a-i ntó'o ntaki'in-ntó na yuví ná ntantikun-na yu'u.

¹⁸ Ta ntikun ntakoo-na ñunú-na, ta ntakuntikun-na-Ña.

¹⁹ Ta lo'o ka chí nuú xini-Ña Jacobo xí'in Juan ñani-ra, se'e Zebedeo kúú-na, ta ini várko ntée-na sánta'a-na ñunú-na. ²⁰ Ta ntikun kana-Ña-na, ta ntakoo-na táta-na Zebedeo xí'in na káchíñu xí'in-na ini várko, ta ntakuntikun-na Jesús.

Jesús tává-Ña tachi u'vi ini iin ra tiaa

(Lc. 4:31-37)

²¹ Jesús xí'in na sákua'a nuú-Ña nixaa-na ñuu Capernaúm. Ta tá nixaa kí *sáto, kí ntaki'in nteé, saá níki'vi-Ña ini *ve'e nu'u nuú ntaki'in tá'an na ñuu, ta kixáá-Ña sána'a-Ña-na. ²² Ra ntakutú'un ini na yuví naxa sána'a-Ña, chí ká'an-Ña tá kuva iin na ntiso chiñu ká'nu, ta süu tá kuva *na sána'a léy Ntióxi ña ntakoo Moisés. ²³ Ini ve'e nu'u ikán, iin ntíta ninta'yu iin tiaa ra ntakaa tachi u'vi ini, kachi mí tachi u'vi ikán saá:

²⁴ —¿Na chiñu kí'vi-ún xí'in-nti, Jesús tia Nazaret? ¿Á tia vaxi kúú-ún sánti'i xá'á-ún ntu'u? Xíni-i ña yó'o kúú Tiaa Íi, tia tachiñu Ntióxi.

²⁵ Jesús xa'ntia-Ña chiñu nuú tachi u'vi ikán, kachi-Ña saá:

—¡Kasi yu'ú-ún, ta kana ini ra tiaa ñaá!

²⁶ Ta mí tachi u'vi ikán nteé ntakisi-ña mí ra tiaa ikán, ra nteé ninta'yu-ña kana-ña ini-ra. ²⁷ Ta ntikuí na yuví niyü'vi-na, ra ntikuí-na ninta'katú'un tá'an-na, kachi-na saá:

—¿Na-ña kúú-ña yó'o? ¿Á tu'un xaá kúú-ña? ;Tiaa yó'o ntiso-ra chiñu ña ná kuvi ka'ntia-ra chiñu nuú tachi u'vi, ra kántixa-ña-ra!

²⁸ Ta kama kuntaa ini nti'i na yuví ntée Galilea xa'á Jesús.

Jesús sántuva'a-Ña ñá siso Simón

(Mt. 8:14-15; Lc. 4:38-39)

²⁹Tá n̄tani-n̄a ini *ve'e n̄u'u, Jesús, Jacobo xí'in Juan nt̄aki'in-n̄a kūa'an-n̄a ve'e Simón xí'in Andrés. ³⁰Ta ñá siso Simón íntú'ú nt̄ixin-ñá kú'vi-ñá, chi ka'ní xíka xí'in-ñá, ta nt̄ikun nt̄atú'un-n̄a xí'in-Ña xa'á-ñá. ³¹Kuyachin-Ña nuú-ñá, ra t̄iin-Ña nta'á-ñá, nt̄ani'i-Ña-ñá, ta nt̄ikun x̄ikutia'a míi ka'ní ikán xí'in-ñá, ta k̄ixáá-ñá táxi-ñá ña'a kuxi-n̄a.

Jesús sántuva'a-Ña kūa'á na kú'vi

(Mt. 8:16-17; Lc. 4:40-41)

³²Tá n̄iketa n̄ikantií, ra kuñ̄uu, n̄ixaa na yuví xí'in nt̄ikuíi na kú'vi xí'in na ntó'ni t̄achí u'vi ini nuú Jesús. ³³Ta nt̄ikuíi na yuví ñuu n̄ixaa-n̄a nt̄aki'in tá'an-n̄a yé'e. ³⁴Ta sántuva'a-Ña kūa'á na kú'vi, na ntó'o kūa'á nuú kue'e, ra t̄avá-Ña kūa'á t̄achí u'vi ini na yuví. Ta k̄onítaxi Jesús ka'an míi t̄achí u'vi ikán, chi x̄ini-ñá-Ña.

Ntákaní Jesús tu'un va'a Ntióxi ñuu ña ntó'ni chí Galilea

(Lc. 4:42-44)

³⁵Tá ínaá n̄i'i ka, nt̄akoo Jesús kana-Ña kūa'an-Ña nuú koo ña'a na yuví, ta ikán ká'an-Ña xí'in Táta-Ña. ³⁶Ta nt̄antukún Simón Ña xí'in na xíka xí'in-Ña, ³⁷ra tá nt̄ani'í-n̄a-Ña, k̄achi-n̄a saá xí'in-Ña:

—Nti'i-n̄a nt̄antukún yó'o.

³⁸Ra k̄achi-Ña saá xí'in-n̄a:

—Ná k̄o'ó ñuu válí ña íyo yachin ná ntakani tu-í tu'un va'a Ntióxi nuú na ikán va, saá chí xa'á ña yó'o vaxi-í.

³⁹Ta x̄ika-Ña nt̄ikuíi ñuu válí ña ntó'ni Galilea, ra nt̄akani-Ña nt̄ikuíi *ve'e n̄u'u nuú ntáki'in tá'an na ñuu, ta t̄avá-Ña t̄achí u'vi ini-n̄a.

Sántuvá'a Jesús iin rá íyo kue'e tiá'yu iín

(Mt. 8:1-4; Lc. 5:12-16)

⁴⁰ Kixaa iin rá tiaa rá íyo *kue'e tiá'yu iín. Xíka síti-rá, xáku ntá'vi-rá nuú-Ñá, káchi-rá saá:

—Xíni-yu ñá kvi sákutia'a-ún kue'e tiá'yu iín-i, átu kúni-ún.

⁴¹ Ta kúntá'vi ini Jesús rá, santakaa-Ñá nta'á-Ñá, ra tütuvi nta'á-Ñá-ra, káchi-Ñá saá:

—Kúni va-i. ¡Vichin, ná kutia'a-ñá!

⁴² Ta ntíkun xikutia'a kue'e tiá'yu iín-ra, ra ntuvá'a-ra.

⁴³ Saá tachíñu Jesús rá, káchi-Ñá saá xí'in-ra:

⁴⁴ —¡Kuá'an! Ra nii iin-na ntátú'un xí'in, suu kuá'an ta sána'a-ún mí-ún nuú *sutu, ra sokó-ún tá kupa xa'ntia Moisés xa'á ñá xikutia'a kue'e iín-ún, ná kuni-na ñá koo ka kue'e ntó'o-ún.

⁴⁵ Suu tá kana-ra, kixaa-ra ntátú'un-ra xí'in nti'i-na ñá ntó'o-ra. Xa'á ñá ikán kóníkvi kí'vi níkuvi ka Jesús ntaa nii iin ñuu. Ntaa nuú yukú va xika-Ñá, suu ntikuíi na yuvi níxaa va-na nuú-Ñá.

Sántuvá'a Jesús iin rá kúvi kaka, ra

sántantoo-Ñá kuachi-ra

(Mt. 9:1-8; Lc. 5:17-26)

2 ¹ Tá niya'a chá kí, ntíkó Jesús kixaa tuku-Ñá ñuu Capernaúm, ta kúntaa ini na yuvi ñá ntíkó-Ñá ve'e. ² Ta ntakutún kuá'a va'a-na nuú-Ñá, iin saá ntaa yé'e ve'e chítú-na, ta ntakani-Ñá tu'un-Ñá nuú-na. ³ Saá ra, níxaa komí tiaa na ntiso iin rá kúvi kaka. ⁴ Ra kóníkvi ya'a-na xaa-na nuú-Ñá, chi chítú ntaa na yuvi, ra ñá kixa-na kúú-ñá ntaa-na xini ve'e, sákutia'a-na lo'o xini mí ve'e ikán, ta sanuu-na rá kú'vi nuú xito lo'o. ⁵ Tá xini Jesús ñá kántixa-na ñá kvi sántuvá'a-Ñá rá kú'vi ikán, káchi-Ñá saá xí'in-ra:

—Se'e, xa ntantoo *kuachi-ún.

⁶ Ta ikán ntée sava *na sána'a léy Ntióxi ñá ntakoo Moisés, ra ntakani ini-na saá: ⁷ “¿Na chíñu ká'an-ra saá? Ká'an vâ'a-ra xa'á Ntióxi. ¿Á süu iin ntaa Ntióxi va kvi

sántantoo kuachi-yó?”⁸ Ra míi ntikun saá kuntaa ini Jesús ña ntákani ini-na, ra kachi-Ña saá xí'in-na:

—¿Na chiñu ntákani ini-ntó saá? ⁹ ¿Ntaa kúu ña u'vi chá ka ná kachi-i xí'in ra kú'vi yó'o: “Xa ntantoo kuachi-ún”, á ná kachi-i xí'in-ra: “Ntakoo, ra ntaki'in xito lo'o-ún, ra kaka”? ¹⁰ Suu ná kuntaa ini-ntó ña íyo nteé *Ña ntuu Se'e Na Yuví ña kivi sántantoo-Ña kuachi na yuví nuú ñu'ú yó'o.

Ra kachi-Ña saá xí'in míi ra tiaa kú'vi ikán:

¹¹ —Yó'o kúu-ra ká'an-i xí'in: Ntakoo, ntaki'in xito lo'o-ún, ra kuánu'ú ve'e-ún.

¹² Saá ra, ntikun ntakoo-ra, ntaki'in-ra xito lo'o-ra, ra nuú nti'i-na kana-ra kuá'an-ra. Ta ntayú'vi ini tá kúu nti'i-na, ra kixáa-na ntása ká'nu-na Ntióxi, káchi-na saá:

—Ntaa nii iin ntaa tá'an ka kuni-yó ña yó'o.

Kána Jesús ra Leví ná kuntikun-ra-Ña

(Mt. 9:9-13; Lc. 5:27-32)

¹³ Ra tá nti'i, ntikó tuku Jesús kuá'an-Ña chí yu'ú már, ta kuyachin ntikuíi na yuví nuú-Ña, ra sana'a-Ña-na. ¹⁴ Tá niya'a-Ña, xini-Ña ra Leví, se'e Alfeo, íntú'ú koo-ra nuú ntée na ntákaya xú'un kuá'an nta'á gobiérno ñuu Roma. Ra káchi-Ña saá xí'in-ra:

—Kuntikun yu'u.

Ntakuntichi-ra, ra ntantikun-ra-Ña.

¹⁵ Ra nixiyo Jesús iin kíi ve'e ra Leví, ta xixi-Ña xí'in na sákua'a nuú-Ña. Saá tu *na ntákaya xú'un xí'in na yuví kuachi xixi-na xí'in-Ña. Saá chi kuá'a ntaa na yuví xintikun ña'á. ¹⁶ Ta na *fariséo xí'in *na sana'a léy Ntióxi ña ntakoo Moisés xini-na xixi-Ña xí'in na ntákaya xú'un xí'in na yuví kuachi. Ra kachi-na saá xí'in na sákua'a nuú-Ña:

—¿Na chiñu xixi-ra xí'in na ntákaya xú'un, ra xí'in na yuví kuachi?

¹⁷ Xini so'o Jesús ña ká'an-na, ta ntakuin-Ña, káchi-Ña saá:

—Na íyo va'a köxíniñú'u-na kutátán-na, chi na kú'vi va kúú na xíniñú'u kutátán. Yu'u, ra, vaxi-i kana-yu na kixa ña ntaku, chi na yuví kuachi va vaxi-i kana-i.

Ntákani Jesús na chiñu köxísu'un na sákua'a nuú-Ña

(Mt. 9:14-17; Lc. 5:33-39)

¹⁸ Na sákua'a nuú Juan xí'in na sákua'a nuú na *fariséo xísu'un-na. Ta kuyachin-na nuú Jesús, ra kachi-na saá xí'in-Ña:

—¿Na chiñu na sákua'a nuú Juan, xí'in na sákua'a nuú na fariséo xísu'un-na?, ta ¿na chiñu na sákua'a nuú míi-ún köxísu'un-na?

¹⁹ Ta sá kachi Jesús saá:

—¿Á kuvi kusu'un na vaxi xí'in ra tánta'á nani íyo-ra xí'in-na? Köntúta'an-na kusu'un-na, chi íyo va ra tánta'á xí'in-na. ²⁰ Suu xaa iin kii tá ná kintiaa-na-ra nta'á-na, ra saá kúú-ña sá kusu'un-na.

²¹ Nii iin-na kósanta'a-na sa'má yata xí'in lo'o sa'má xaá, chi sa'má xaá ikán ntukuíti va-ña, ra ntatá ka-ña míi sa'má yata ikán. Ña ikán ntuká'nu va'a ka míi nuú xa nintatá ikán. ²² Ta nii iin-na köchíkaa-na víno xaá ini iin yata, chi kuchiñu míi víno ntatá-rá iin yata ikán. Saá ra, nti'i xa'á iin ikán, ra kuítia-rá. Ña ikán átu víno xaá kúú-rá, ta iin xaá ná kuu va-ña.

Tú'un na sákua'a nuú Jesús yokó trígo kii sátó

(Mt. 12:1-8; Lc. 6:1-5)

²³ Iin kii *sátó, kii ntáki'in nteé, tá niya'a Jesús nuú chi'i-na trígo, na sákua'a nuú-Ña kixáa-na tú'un-na yokó míi trígo. ²⁴ Ra kachi na *fariséo xí'in-Ña:

—¿Kuto'ni! ¿Na chiñu kixa-na saá, ra kii ntáki'in nteé kúú-ña? Köntúta'an-yó kasa-yó saá kii sátó.

²⁵ Ra kachi-Ña saá xí'in-na:

—¿Á tá'an ka ka'vi-ntó naxa kixa David xí'in na xika xí'in-ra tá nto'o ini-na, ra nixi'i-na söko? ²⁶ Niki'vi-ra Ve'e Ntióxi, tá xikuu Abiatar sutu kúchêe, ra xixi-ra xitá va'a

ñā sókó-na nuú Ntióxi ñā köntúta'an-ra kuxi-ra, chi na ***sutu** kuití va kúú-na ntúta'an kuxi ñā ikán, ra süvi mií kuití-ra níxixi-ñā, chi taxi tu-ra-ñā xixi ntaā na xíka xí'in va-ra.

²⁷ Ra kachi ka-Ñā saá xí'in-na:

—Xa'á ñā ná koo va'a na yuvi sava'a Ntióxi kíj sáto, ra süvi xa'á kíj sáto nísava'a-Ñā na yuvi. ²⁸ Xa'á ñā ikán, kuénta ***Ñā ntuu Se'e Na Yuvi** kúú tu ntaā kíj ntáki'in nteé.

Iin tiaa kú'vi küvi sántakaā-ra nta'á-ra

(Mt. 12:9-14; Lc. 6:6-11)

3 ¹ Ta niki'vi tuku Jesús ini ***ve'e nu'u nuú ntáki'in tá'an na nuu**, ikán íyo iin tiaa tia kú'vi, ra küvi sántakaā iin nta'á. ² Ta xintiaa na fariséo Jesús, ñā ná kuni-na átu sántuva'a-Ñā míj ra tiaa ikán kíj ***sáto**, ñā kúú kíj ntáki'in nteé, ñā ná kuvi chikaā kuachi-na-Ñā. ³ Ta kachi-Ñā saá xí'in míj ra tiaa kú'vi nta'á ikán:

—**Kuntichi, ra na'a mă'ñu yó'o.**

⁴ Ra ntakatú'un Jesús na ntée ikán, káchi-Ñā saá:

—¿Ntáa kúú ñā núná nuú-yó kasa-yó kíj sáto? ¿ñā va'a á ñā vä'a? ¿sákaku-yó iin na yuvi á ka'ní-yó iin-na?

Suu kintoo tâxín yu'ú nti'i míj na yuvi ikán. ⁵ Saá ra, ntaku'e ini Jesús xito'ni-Ñā nuú nti'i na ntée ikán, ta kusuchí ini-Ñā xa'á ñā ntakú ini-na, ta kachi-Ñā saá xí'in míj ra tiaa kú'vi nta'á ikán:

—**Sántakaā nta'á-ún.**

Sántakaā-ra nta'á-ra, ra ntuva'a-ñā. ⁶ Ra tá nitanj na ***fariséo**, ntikun ntatú'un tá'an-na xí'in na ntikun réy Herodes ñā naxa koo ka'ní-na Jesús.

Sána'a Jesús ra sántuva'a-Ñā na yuvi yu'ú már

⁷ Ta Jesús xí'in na sákua'a nuú-Ñā, ku'an-na yu'ú már, ta ku'á ntaā na yuvi Galilea nintikun-na-Ñā. Saá tu na Judea, ⁸ na Jerusalén, na Idumea, na iinka xiyo itia Jordán, na ntée yachin Tiro xí'in Sidón, ra tá kuntaā ini ntikuíi-na xa'á ñā va'a kíxa-Ñā, kixaa-na nuú-Ñā. ⁹ Ta kachi

Jesús xí'in nã sákua'a nuú-Ñã ñã ná koo tu'va iin várko, tá kuva ná kútiá'ni ná'a nã yuví nuú-Ñã, ¹⁰ chi kuá'á nã kú'vî santuva'a-Ñã, xa'á ñã ikán kúú-ñã kuá'á ka nã kú'vî kixaa nuú-Ñã ná tutuvi nta'á-na-Ñã. ¹¹ Tá xini tachí u'vî Ñã, ntákantee-ñã nuú-Ñã, ta káchi-ñã saá xí'in-Ñã:

—Yó'o kúú Se'e Ntióxi!

¹² Ta xá'ntia Jesús chiñu nuú tachí u'vî ñã ná kã'an-ñã yoo kúú míí Jesús.

Ntákaixin Jesús uxî uvi nã sákua'a nuú-Ñã

(Mt. 10:1-4; Lc. 6:12-16)

¹³ Tá ntî'i, ntã Jesús yukú, ta kãna-Ñã nã kúnî míí-Ñã, ta nixaa-na nuú-Ñã. ¹⁴ Ta ntákaixin-Ñã uxî uvi-na tá kuva ná kaka tuun-na xí'in-Ñã, ta taxî-Ñã chiñu nta'á-na ná ntakani-na tu'un-Ñã, ¹⁵ ra saá tu ná kuvi [santuva'a-na nã kú'vî,] ra tavá-na tachí u'vî. ¹⁶ Nã yó'o kúú míí uxî uvi nã ntákaixin-Ñã: Simón tia chíkãa-Ñã kivi Pedro; ¹⁷ tia Jacobo xí'in ñani-ra Juan, nã se'e Zebedeo, nã nika'an-Ñã “Boanerges” xí'in, ñã kúnî kachi “Se'e ñã ntá'yu saví”; ¹⁸ tia Andrés, tia Felipe, tia Bartolomé, tia Mateo, tia Tomás, tia Jacobo, se'e Alfeo; tia Tadeo, tia Simón ra *cananista, ¹⁹ xí'in ra Judas Iscariote, tia ntaxíko Jesús nuú ntî'i.

Chíkãa kuachi-na Jesús ñã ntákãa tachí u'vî ini-Ñã

(Mt. 12:22-32; Lc. 11:14-23; 12:10)

²⁰ Ta kixaa Jesús iin ve'e, ta ntáki'in tá'an tuku nã yuví kuá'á, ra ntãa kóníkuvî kuxi-Ñã xí'in nã sákua'a nuú-Ñã. ²¹ Tá xini so'o nã ve'e-Ñã xa'á ñã kixa-Ñã, ra ntantukún-na-Ñã, ñã ná nu'u-Ñã xí'in-na, chi ka'an-na ñã sána kúú-Ñã.

²² Ta *nã sána'a léy Ntióxi ñã ntákoo Moisés nã kee Jerusalén, káchi-na saá xa'á-Ñã:

—Beelzebú, rí kúchêe nuú tachí u'vî, ntákãa ini-ra, ra xa'á rí ikán va tává-ra tachí u'vî.

²³ Tá ntî'i kãna Jesús nã, ra ntákani-Ñã nuú-na xí'in tu'un ñã táxi kuva, káchi-Ñã saá:

—¿Á kuvi tavá t̄imíá'á mií-rí kě'e? ²⁴ Átu n̄a yuví iin ñuu ná ntata'ví-n̄a, ra kani tá'an xí'in tá'an-n̄a, küvi kuntee-n̄a. ²⁵ Ta átu iin n̄a ve'e ná ntata'ví-n̄a, ra kani tá'an xí'in tá'an-n̄a, küvi kuntee-n̄a. ²⁶ Ta átu míi t̄imíá'á ná kani tá'an-rí xí'in ñ̄a nt̄ikun-rí, ra küvi koo-rí, chi nti'i nteé-rí.

²⁷ Nii iin-n̄a küvi k̄i'vi ve'e iin t̄iaa ntakú ntukuí'ná-n̄a ñ̄a'a-ra, átu xina ka ná kátún-n̄a-ra, chi saá ví kúú-ñ̄a kuvi ntukuí'ná-n̄a ñ̄a'a ve'e-ra.

²⁸ Ñ̄a n̄taa ná ka'an-í xí'in-ntó: kuká'nu ini Ntióxi xa'á *kuachi, ntikuíi ñ̄a ná kasa iin n̄a yuví xí'in ntikuíi tu'un v̄a'a ná ka'an-n̄a xa'á-Ñ̄a. ²⁹ Suu ntáa-n̄a ná ka'an v̄a'a xa'á Espír̄itu Íi Ntióxi, ra küká'nu ini Ntióxi xa'á kuachi ikán nti'i saá tiémpo, chi iin saá kuiso va-n̄a-ñ̄a.

³⁰ Ñ̄a yó'o kúú ñ̄a n̄ika'an Jesús, chi kachi-n̄a saá: “Tachí u'vi ntákaa ini-ra”.

¿Yoo kúú nána Jesús xí'in ñ̄ani-Ñ̄a?

(Mt. 12:46-50; Lc. 8:19-21)

³¹ Ta n̄ixaa nána Jesús xí'in n̄a ñ̄ani-Ñ̄a, ta k̄intoo-n̄a chí kě'e, ra tachíñu-n̄a chiñu ñ̄a ná kixi-Ñ̄a nuú-n̄a. ³² Ta íntú'ú-Ñ̄a mã'ñu n̄a yuví kuá'á, ta n̄ixaa chiñu nuú-Ñ̄a:

—Nána-ún xí'in n̄a ñ̄ani-ún íyo-n̄a chí kě'e, ta ntúkún-n̄a yó'o.

³³ Ta ntakuiin-Ñ̄a, káchi-Ñ̄a saá xí'in-n̄a:

—¿Yoo kúú nána-í, ra yoo kúú n̄a ñ̄ani-yu?

³⁴ Ta x̄ito'ni-Ñ̄a nuú ntikuíi n̄a ntée ikán, káchi-Ñ̄a saá:

—N̄a ntée yó'o kúú nána-í xí'in n̄a ñ̄ani-yu, ³⁵ chi ntikuíi n̄a kántixa ñ̄a kún̄i Ntióxi, n̄a ikán kúú ñ̄ani-í xí'in ku'va-í xí'in nána-í.

Ntákani Jesús tu'un ñ̄a táxi kuva xa'á ra kó'ni ntikín v̄alí

(Mt. 13:1-9; Lc. 8:4-8)

4 ¹ Ta k̄ixáá tuku Jesús sána'a-Ñ̄a-n̄a yu'ú már. Ta kuyachin kuá'á n̄a yuví nuú-Ñ̄a, ñ̄a ikán n̄taa-Ñ̄a ini iin várko, ntakuntú'ú-Ñ̄a, ra ntikuíi-n̄a k̄intoo chí yu'ú-rá. ² Ra

xí'in tu'un ña táxi kuva kixáá-Ña sána'a-Ña kuá'á ña'a nuú-na, ra kachi-Ña saá:

³—Kuni so'o-ntó ña yó'o! Iin tiaa tia káchíñu, kana-ra ko'ni-ra ntikín válí. ⁴Tá kó'ni-ra-ña, íyo ña ñikoyo yu'ú ichí. Ta nixaá saa xaxí-rí-ña. ⁵Sava ka ntikín válí ñikoyo-ña nuú ntée yuú, nuú köo kuá'á ñu'ú, ta ntikun nana-ña chi kuá'á ñu'ú; ⁶suu kana ñikantíí, ra ñikayu-ña, chi kuá'á ti'o-ña, ña ikán ñi'ichi-ña. ⁷Ra sava ka ntikín válí ñikoyo-ña nuú íyo iñú, suu xa'nu iñú, ra santuxin-ña-ña, ra köo ña'a nítaxi-ña. ⁸Suu sava ka ntikín válí ñikoyo-ña nuú ñu'ú va'a, ta nana-ña, ra xa'nu-ña, ra taxi-ña ña'a. Íyo ña taxi oko uxi, iinka-ña taxi uní xiko, ra iinka-ña taxi iin siénto nuú iin iin ntikín.

⁹Ta kachi-Ña saá xí'in-na:

—Ña xíni so'o, ná kuni va'a so'o-na.

Na chiñu ntákani Jesús xí'in tu'un ña táxi kuva

(Mt. 13:10-17; Lc. 8:9-10)

¹⁰Tá kintoo mií-Ña, ra mií uxi uvi na sákua'a nuú-Ña xí'in sava ka ña ntée xí'in-Ña, ntakatú'un-na-Ña xa'á mií tu'un ña táxi kuva ikán. ¹¹Ta kachi-Ña saá xí'in-na:

—Nuú ntó'o táxi Ntióxi ná kuntaa ini-ntó ña íyo s'e xa'á *naxa kuva xá'ntia-Ña chiñu, suu nuú sava ka-na, xí'in tu'un ña táxi kuva va sána'a-i nuú-na. ¹²Ta saá

*nii naxa ka ná kuto'ni-na, ra ntäkuni-na-ña,
ra nii naxa ka ná kutiaa so'o-na, ra küntaa ini-na-ña,
tá kuva ná ntikó-na nuú Ntióxi, ra küká'nu
ini-Ña xa'á-na.†*

**Jesús ntákani-Ña na kúú ña kúní káchi tu'un
ña táxi kuva xa'á tia kó'ni ntikín válí**

(Mt. 13:18-23; Lc. 8:11-15)

¹³Ta káchi-Ña saá xí'in-na:

† 4:12 Is. 6:9-10.

—¿Á kókúntaa ini-ntó xí'in tų'un yó'o? ¿Naxa koo ná kúntaa ini-ntó xí'in sava ka tų'un ña táxi kuva? ¹⁴ Tią kóni ntikín válí kúú ra sántiutią tų'un Ntióxi. ¹⁵ Íyo sava-na kúú-na tá kuva ntikín válí ñikoyo yu'ú ichí ikán. Xíni so'o-na mii tų'un ikán, suu tá ntí'i xini so'o-na-ña, ntikun vaxi timiá'á, ra íxita-rí tų'un Ntióxi ña nintee ini-na. ¹⁶ Ta iinka-na kúú-na tá kuva ntikín válí ña ñikoyo nuú ntée yuú, na yó'o kúú-na xini so'o tų'un Ntióxi, ra ntikun ntáki'in-na-ña, ra kúsíi ini-na, ¹⁷ suu kókúnu tiq'o-na. Ña ikán kama ntí'i xa'á-na, chi tá vaxi tuntó'o á táxín-na-na xa'á tų'un Ntióxi, ra kama ntákava-na. ¹⁸ Ta iinka-na kúú-na tá kuva ntikín válí ña ñikoyo nuú íyo iñú, na yó'o kúú-na xini so'o tų'un Ntióxi, ¹⁹ suu ntí'i chá ka ini-na xa'á ña yúvi yó'o, ta sántá'vi xú'un na xí'in kuq'á ka ña'a kútóo-na kuu ña'a-na, ta ntikuúí ña yó'o sánti'i xa'á-ña tų'un Ntióxi, ra ña ikán köxá'nu ka-na, nii köntúkuq'á ka-na. ²⁰ Ta iinka-na kúú-na tá kuva ntikín válí ña ñikoyo nuú ñu'ú va'a. Xíni so'o-na tų'un Ntióxi, ra kántíxa-na-ña, ta xá'nu-na, ra táxi-na ña'a. Íyo-na táxi oko uxí, iinka-na táxi uní xiko, ra iinka-na táxi siénto iin iin-na.

Köö ña'a ña íyo sě'e ña ntätuvi

(Lc. 8:16-18)

²¹ Ta kachi-Ña saá xí'in-na:

—Tá túun-ntó iin ití, ¿á chíkaa-ntó-tún tixin iin xatún á tixin iin xito? ¿Á süu chinúú-ntó-tún nuú súkun ná ntaye'e? ²² Saá tu kúú-ña yó'o, chi köo ña'a ña íyo sě'e ña ntätuvi, chi ña íyo sě'e xaa va-ña kana-ña nuú yé'e. ²³ Na xini so'o, ná kuni va'a so'o-na.

²⁴ Ta kachi-Ña saá xí'in-na:

—Kuni va'a so'o-ntó ña yó'o, chi naxa kí'in kuva-ntó iinka-na, saá ki'in kuva Ntióxi ntó'o, ra chinúú ka-Ña-ña nuú-ntó. ²⁵ Chi na xa íyo ña'a nuú kúú na ni'í ka-ña, suu na köo ña'a nuú, ntaa ña lo'o íyo nuú-na ntuntiaa va-ña.

Tu'un ña táxi kuva xa'á nuní

²⁶ Ta kachi Jesús saá xí'in-na:

—So'o kúú xí'in ***na xá'ntia Ntióxi chiñu nuú**, tá kuva kúú xí'in nuní ña chí'i iin tiaa. ²⁷ Á kixi-ra á ntito-ra, ñuu ra ntuví, ntiútiá mií va míi itu, ta xá'nu-ña, ta kókúntaa ini-ra naxa nintiutiá-ña, ra naxa xá'nu-ña. ²⁸ Chi saá nuú ñu'ú xá'nu va itu, xina ka itu vání, tá ntí'i kána isá, tá ntí'i ntúu-ña níí. ²⁹ Tá xa va'a níí, kixáá-na sákee-na, chi xa nixaa kíí-ña.

Tu'un ña táxi kuva xa'á ntikín lo'o naní mostása

(Mt. 13:31-32; Lc. 13:18-19)

³⁰ Ta kachi tuku Jesús saá xí'in-na:

—¿Na kúú ña kuvi ki'in kuva-yó xí'in naxa kuva kúú xí'in ***na xá'ntia Ntióxi chiñu nuú**? ra ¿xí'in ntáa tu'un ña táxi kuva kuvi ka'an-i xí'in-ntó xa'á ña yó'o? ³¹ Tá kuva kúú xí'in iin ntikín lo'o naní mostása, ña chí'i-na nuú ñu'ú, nii naxa ka lo'o-ña nuú ntikuíi ntikín vání, tá chí'i-na-ña, xá'nu-ña, ³² ta ká'nu xá'nu-ña nuú nti'i ka ña'a chí'i-yó. Ntántiká nta'á-ña, ra ntáa saa kuvi koo-rí ntatí nta'á-ña.

Ntákaní Jesús tu'un ña táxi kuva nuú-na

(Mt. 13:34-35)

³³ Xí'in kuá'á tu'un ña táxi kuva tá'an ña yó'o ntákani Jesús nuú na yuví, tá kuva ná kuvi kúntaa ini-na. ³⁴ Nina tu'un ña táxi kuva ntákani-Ña nuú-na. Suu tá íyo mií-Ña xí'in na sákua'a nuú-Ña, ntákani-Ña nti'i ña kúní kachi-ña nuú-na.

Xá'ntia Jesús chiñu nuú tachi xí'in tikuíi

(Mt. 8:23-27; Lc. 8:22-25)

³⁵ Tá kuñuu míi kíí ikán, kachi Jesús saá xí'in na sákua'a nuú-Ña:

—Ná ku'un-yó iinka xiyo már.

³⁶ Ta ntakoo-Ña na yuví kuá'á, ta saá kaa-Ña íntú'ú-Ña ini várko kuá'an-Ña xí'in-na. Ta saá tu kuá'an kuá'á ka várko xí'in-na. ³⁷ Ta iin ntíta kixaa tachí nteé, ta kixáá-ña káni ntiiaa-ña várko, ta kixáá chítú-tún xí'in tikuíi. ³⁸ Nani saá íntú'ú ntixin Jesús chí ka'á várko kixi-Ña, ra íntú'ú iin sa'má xini-Ña. Ra ntani'i-na-Ña, káchi-na saá xí'in-Ña:

—¡Mástro! ¿Á köntí'i ini-ún ná kuví-yó?

³⁹ Ta ntakáxin ini-Ña, ra sanani-Ña tachí, ta káchi-Ña saá xí'in már:

—¡Xa va'a! ¡Koo tâxín!

Ta kutáxin tachí, ta saá tu tikuíi va. ⁴⁰ Ta káchi-Ña saá xí'in-na:

—¿Na chiñu íyü'vi-ntó? ¿Á kökántixa ni'i-ntó yu'u?

⁴¹ Ta ntixa ntaa niyü'vi-na, ta káchi xí'in tá'an-na saá:

—¿Yoo kúu ra yó'o ntaa tachí xí'in tikuíi kántixa-ña-ra?

Ra tiaa Gadara ntó'ni kuá'á tachí u'vi ini

(Mt. 8:28-34; Lc. 8:26-39)

5 ¹ Ta nixaa-na iinka xiyo yu'ú már chí ñuu na Gadara. ² Tá kana Jesús ini várko, ntikun nixaa iin tiaa ra ntákaa tachí u'vi ini, keta-ra kamisáto, ³ chí ikán xikuu ve'e-ra. Ta nii xí'in kadéna kóníkuví katún-na-ra, ⁴ saá chí kuá'á chá ichí katún-na kadéna nta'á-ra xí'in xa'á-ra, suu kuá'á ichí sakuachi váli-ra-ña. Ra nii iin-na kökúchiñu xí'in-ra. ⁵ Ra ñuu xí'in ntuví xíka-ra kamisáto xí'in yukú. Ta ntá'yu-ra, ra sátaxin-ra mií-ra xí'in yuú. ⁶ Tá xini-ra Jesús nuú xíka, xinu-ra nixaa-ra nuú-Ña, ta ntakuntú'ú síti-ra. ⁷ Ta ntá'yu nteé-ra, káchi-ra saá:

—Jesús, Se'e Ntióxi Ká'nu, ¿na-ña kúu-ña ntó'o-ún xí'in-i? ¡Xáku ntá'vi-i nuú-ún ña ná china'á-ún Ntióxi ña sánto'o-ún yu'u!

⁸ Chí xa káchi Jesús xí'in míi tachí u'vi ikán ña ná kana-ña ini míi ra tiaa ikán.

⁹ Ra ntakatú'un Jesús ña:

—¿Ntaa kúu kivi-ún?

Ra káchi-ña saá:

—Legión naní-i, saá chí kuá'á kúu-nti.

¹⁰ Ta kuá'á xaku ntá'vi-ña nuú Jesús ña ná tächíñu-Ña-ña nuú xíka ikán. ¹¹ Ra yachin ikán íyo iin yukú nuú xíxi kuá'á kiní, ¹² ta xaku ntá'vi míi tächí u'vì ikán nuú Jesús, káchi-ña saá:

—¡Tächíñu ntü'u ini kiní káa ña ná ntí'vi-ntí ini-rí!

¹³ Ra taxi va Jesús ña ná kee-ña ini-rí. Ra tá nitaní míi tächí u'vì ini ra tiaa ikán, níkee-ña ini kiní. Ra yachin u'vì míl kúu míi kiní ikán, ra xinu-rí chí yu'ú kavá, ra níkooyo-rí ini tikuíi, ta níkantiaa-rí, ra níxí'í nti'i-rí.

¹⁴ Ta na ntíaa kiní ikán niyü'vi-na, ra xinu-na kuá'an-na, ra ntatú'un-na xí'in na yuví ntée ñuu xí'in na ntée yukú ña kuu ikán. Ta nitaní na yuví kuni-na na-ña kúu-ña kuu.

¹⁵ Tá níxaa-na nuú íyo Jesús, xini-na íntú'ú koó ra tiaa xintakaa kuá'á tächí u'vì ini ikán, ra ntíxi-ra sa'má, ra xa ntukáxin xini-ra, ta niyü'vi-na. ¹⁶ Ta na yuví na xini ña yó'o, ntatú'un-na xí'in na yuví ñuu ña kuu xí'in ra xintakaa kuá'á tächí u'vì ini, xí'in xa'á kiní, ¹⁷ ta kixáa-na xaku ntá'vi-na nuú Jesús ña ná kana-Ña ñuu-na ra ná ku'un-Ña.

¹⁸ Ta tá níki'vi-Ña ini várko, tia xintakaa tächí u'vì ini ikán kixáa-ra xaku ntá'vi-ra nuú Jesús ña ná ku'un-ra xí'in-Ña. ¹⁹ Suu kónitaxi-Ña ku'un-ra xí'in-Ña, ta kachi-Ña saá xí'in-ra:

—**Kuánu'ú, nuú na ve'e-ún, ra ntatú'un xí'in-na ña va'a kixa Xito'o-yó xí'in-ún, ta naxa kuntá'vi ini-Ña yó'o.**

²⁰ Ta ntaki'in-ra kuá'an-ra, ta kixáa-ra ntatú'un-ra xí'in na ***Decápolis** xa'á ña va'a kixa Jesús xí'in-ra, ta ntakutú'un ini ntikuíi-na.

Ñá lo'o se'e Jairo, xí'in iin ñá sí'i xítia nìi

(Mt. 9:18-26; Lc. 8:40-56)

²¹ Tá ntikó Jesús iinka xiyo yu'ú már ini várko, níxaa kuá'á na yuví nuú íyo-Ña. Ta nani íyo-Ña yu'ú már ²² níxaa iin ra tiaa naní Jairo, tia ntíso chiñu nuú ***ve'e ñu'u nuú ntáki'in tá'an na ñuu** ikán. Tá xini-ra-Ña, kama ntakuntú'ú síti-ra nuú-Ña, ²³ ta kuá'á xaku ntá'vi-ra nuú-Ña, káchi-ra saá:

—Ñá lo'o se'e-i xí'i. Na'a, chinúú-ún nta'á-ún satá-ñá, ná ntuvá'a-ñá, ra saá kutiaku-ñá.

²⁴ Ra ntáki'in Jesús kuá'an-Ñá xí'in-ra, ta kuá'á na yuví ntíkun Ñá, ta kixáa-na kúyachin ntivá'a-na satá-Ñá. ²⁵ Ta íyo iin ñá sí'i ikán, ñá xítiá níi xá íyo uxí uvi kuiya, ²⁶ ta kuá'á nto'o ini-ñá chi nixa'an-ñá nuú na táxi tatán, ta tjin-ñá ntikuíi xú'un-ñá, ta kóníntuvá'a-ñá, ñá ntunteé ka kúú-ñá xí'in-ñá. ²⁷ Tá xini so'o-ñá xa'á Jesús, kuyachin-ñá má'ñu na yuví chí satá-Ñá, ta tjin-ñá sa'má-Ñá, ²⁸ chi ka'án-ñá: “Átu ná tiin kuití-i sa'má-Ñá, ra ntuvá'a-i.” ²⁹ Ta ntíkun xikuíin níi-ñá, ta xini-ñá ñá ntuvá'a-ñá. ³⁰ Suu Jesús nituvi-Ñá ñá kana nteé-Ñá, ta ntikó koo-Ñá nuú na yuví kuá'á, ra nintakatú'un-Ñá-na:

—¿Yoo kúú-na tjin sa'má-i?

³¹ Na sákua'a nuú Jesús, kachi-na saá:

—Xíni-ún ña na kuá'á va íyo yachin satá-ún, ta ntakatú'un ka-ún: “¿Yoo kúú-na tjin sa'má-i?”

³² Suu Jesús xito'ni-Ñá nuú ntikuíi-na ná kuni-Ñá yoo kúú-na tjin sa'má-Ñá. ³³ Suu ñá sí'i ikán niyú'vi-ñá, ta kisi-ñá, chi xini-ñá ñá nto'o-ñá. Kixaa-ñá, ra ntakuntú'ú síti-ñá nuú-Ñá, ra ntatú'un-ñá ñá ntaa xí'in-Ñá. ³⁴ Ra kachi-Ñá saá xí'in-ñá:

—Se'e-i, xa'á ñá kántixa-ún, ra, xa ntuvá'a-ún. Kuá'an, ntí'i ka ini-ún. Xa ntuvá'a-ún.

³⁵ Nani ká'an Jesús, kixaa iin tiaa tia kixi ve'e Jairo. Kachi-ra saá:

—Nixi'i se'e-ún. ¿Na chiñu sánti'i ka-ún Mástro?

³⁶ Suu Jesús xini so'o-Ñá tujun nika'an ra tiaa ikán xí'in Jairo, ta kachi-Ñá saá xí'in Jairo:

—Küyú'vi-ún; kántixa kuití va-ún.

³⁷ Ta kónitaxi ka-Ñá ná ntíkun-na-Ñá, ntáa iin ntaa Pedro, Jacobo xí'in Juan, ñani-ra, kuá'an xí'in-Ñá. ³⁸ Tá nixaa-Ñá ve'e Jairo, ta xini-Ñá ñá ní'i-na, ta xáku-na, ta kúsuchí chá ini-na. ³⁹ Niki'vi-Ñá, ra kachi-Ñá saá xí'in-na:

—¿Na chiñu ní'i-ntó, ta xáku-ntó? Ñá lo'o yó'o kónixi'i-ñá, chi ñá kixi va kúú-ñá.

⁴⁰ Ta nixaku ntaa-na-Ñá, suu tavá-Ñá ntikuíi-na kë'e, ta kana-Ñá na táta ñá lo'o ikán xí'in na sákua'a nuú-Ñá, ta

nĭkĭ'vi-Ñā nuú íntú'ú ntuva-ñá. ⁴¹ Ta tĭin-Ñā nta'á-ñá, ta kachi-Ñā saá xí'in-ñá:

—¡**Talita kumi!** (tu'un kúnĭ kachi: Nā lo'o, xí'in yó'o ká'an-i, ntakoo).

⁴² Ta ntĭkūn ntakoo ñá lo'o ikán, ta xĭka-ñá, chi ñá uxĭ uvi kuiya kúú-ñá, ta ntakutú'un ini nā yuví. ⁴³ Ta xa'ntia-Ñā chiñu nuú-na ná ntátú'un-na ñā kuu ikán, ta nĭka'an-Ñā xí'in-na ná taxi-na ñā'a kuxi ñá lo'o ikán.

Kökántixa na ñuu Nazaret Jesús

(Mt. 13:53-58; Lc. 4:16-30)

6 ¹ Ta kana Jesús ñuu ikán, ra ntĭkó-Ñā ñuu-Ñā xí'in nā sákua'a nuú-Ñā. ² Tá nĭxaa kĭj ***sáto**, kĭxáá-Ñā sána'a-Ñā ini ***ve'e ñu'u nuú ntáki'in tá'an nā ñuu**; ta kuá'a nā xĭni so'o ntakutú'un ini-na, ra kachi-na saá:

—¿Ntáa chí kĭ'in-ra ñā sána'a-ra? ¿Ntáa vaxi tu'un ntíchi ká'an-ra xí'in ñā xítú'un kĭxa-ra? ³ ¿Á süu tiā káchĭñu xí'in itún, se'e María va kúú-ra, ta ñani-ra kúú Jacobo, José, Judas xí'in Simón? ¿Á süu íyo tu ná ku'va va-ra xí'in-yó yó'o?

Ta kónĭkuni-na kutiaa so'o-na-Ñā. ⁴ Ñā ikán kachi-Ñā saá xí'in-na:

—**Iin tiāa rā sáya'a tu'un ká'an Ntióxi nuú nā yuví, tá kúú nti'i xiyo kĭxa tǒ'o-na-ra, suu nā ñuu mií-ra kókĭxa tǒ'o-na-ra, ra saá tu nā kítá'an xí'in-ra xí'in nā ve'e-ra.**

⁵ Ta ikán kónĭkuvi kasa-Ñā ñā xítú'un, suu lo'o nā kú'vi kuvi chĭnúú-Ñā nta'á-Ñā satá, ra ntuva'a-na. ⁶ Ta ntakutú'un ini-Ñā xí'in-na, chi kónĭkantixa-na-Ñā. Ta xĭka-Ñā ñuu válĭ yachin ikán ntakani-Ñā.

Xá'ntia Jesús chiñu nuú uxĭ uvi nā sákua'a nuú-Ñā

(Mt. 10:5-15; Lc. 9:1-6)

⁷ Ta kana Jesús uxĭ uvi nā sákua'a nuú-Ñā, ta tachiñu-Ñā-na tá uvi tá uvi-na, ra taxi-Ñā chiñu nta'á-na ñā ná kuvi ka'ntia-na chiñu nuú tachi u'vi. ⁸ Ta tachiñu-Ñā-na ná ku'un iin ntāa karróti va xí'in-na, ra nii xĭtá va'a, nii

leka, nii xǔ'un ná kü'un xí'in-na; ⁹ ná kuañu-na ntixán ku'un-na, suu ná kü'un ka iinka na'a sa'má xí'in-na ña ntasama-na. ¹⁰ Ta kachi-Ña saá xí'in-na:

—Ntáa mii ve'e ná xaa-ntó, ra ikán kintoo va-ntó ntáa ná kana-ntó mii ñuu ikán. ¹¹ Átu ntáa ñuu ná ntáki'in-na ntó'o, ra ná küni so'o-na ña ká'an-ntó, kana-ntó ikán, ra sákisi-ntó yáká xá'á-ntó, tá kuva ná kuntaa ini-na ña vǎ'a kixa-na. [Ña ntáa ná ká'an-i xí'in-ntó: kiji ná nto'o ini-na xá'á kuachi-na, ra, lo'o va nto'o ini na Sodoma xí'in na Gomorra nuú ka na ñuu ikán.]

¹² Ta kana-na, kixáa-na ntákani-na nuú na yuví ná ntantikó kava ini-na xá'á kuachi-na. ¹³ Ta tavá-na kuá'a tachi u'vi ini-na, ra chikaa-na síti xini kuá'a na yuví kú'vi, ra ntuvá'a-na.

Tá xá'ní-na Juan

(Mt. 14:1-12; Lc. 9:7-9)

¹⁴ Ta xini so'o réy Herodes xá'á Jesús, saá chi iin ní ká'an-na xá'á-Ña, ta káchi sava-na saá:

—Ntatiaku Juan tia sákuntiutiá ña'á, ta ña ikán íyo nteé-ra ña vǎ'a kixa-ra ña xítú'un.

¹⁵ Iinka-na káchi saá:

—Tia *Elías kúu-ra.

Ta iinka-na káchi saá:

—In tiaa tia sáya'a tu'un ká'an Ntióxi nuú na yuví tá kuva na xika xina'á kúu-ra.

¹⁶ Tá xini so'o tia réy Herodes ña yó'o, kachi-ra saá:

—Tia yó'o kúu Juan, ta yu'u kúu ra xa'ntia chiñu ña ná ka'ntia-na sukún-ra, suu ntatiaku-ra.

¹⁷ Chi mii réy Herodes tachiñu na nixa'an tjin Juan, ta katún-na-ra xí'in kadéna ini ve'e kaa, xá'á ña Herodías, ña sí'i Felipe, tia kúu ñani réy. Chi ntáki'in-ra-ña ntuu-ña ña sí'i-ra, ¹⁸ ña ikán nika'an Juan xí'in réy Herodes, káchi-ra saá:

—Küvi koo ña sí'i ñani-ún xí'in-ún.

¹⁹ Ta ña Herodías nisaá ini-ña xí'in Juan, ta kuni-ña ka'ní-ña-ra, ta köníkuví ka'ní-ña-ra, ²⁰ chi niyü'vi réy

Herodes nuú Juan, chi xini-ra ña kúu Juan iin tiaa jí nuú Ntióxi, ta iin tiaa xika ichi ntáku, ta ña ikán xintiaa-ra-ra. Tá xini so'o-ra ña ká'an Juan, nii kókúntaa ini-ra, kúsií ini-ra tiáa so'o-ra ña ntákani Juan. ²¹ Suu xintatu-ñá, ra nixaa kíí tá nixinu réy Herodes kuiya-ra, ta xakin-ra vikó nuú kana-ra na kúchêe íyo chiñu xí'in-ra, xí'in na kúchêe nuú na lapa, xí'in na xikuá'á nuú na Galilea. ²² Ta niki'vi ñá lo'o se'e ñá Herodías, ta tixá'á-ñá, ta kusíí ini tia réy xí'in na xintee xí'in-ra. Sá kachi réy saá xí'in ñá lo'o ikán:

—Ntukún na-ña kúu-ña kúni-ún, ta taxi-i-ña nta'á-ún.

²³ Ta china'á-ra, káchi-ra saá:

—Ntaa míí ña'a kúni-ún, ntaa sava ña íyo nta'á-i, taxi-i nta'á-ún.

²⁴ Ta kana ñá lo'o ikán nika'an-ñá xí'in nána-ñá:

—¿Na-ña kúu-ña ntukún-i?

Ta kachi nána-ñá saá:

—Xini Juan tia sákuntiutiá ña'á ntukún-ún.

²⁵ Ta ntikun niki'vi-ñá nuú réy, ta nika'an-ñá, káchi-ñá saá:

—Ña kúni-i míí tá ká'an kúu xini Juan tia sákuntiutiá ña'á ini iin xikó'ó.

²⁶ Ta tia réy kusuchi ntiva'a ini-ra, suu xa taxi va-ra tu'un-ra nuú-ñá xí'in na ntée xí'in-ra, ña ikán kónikuvi ntikó ka yu'ú-ra nuú-ñá. ²⁷ Ta ntikun tachíñu tia réy iin tiaa tia ntiáa ve'e kaa, ña ná kixi xini Juan xí'in-ra. ²⁸ Ta ntikun kuá'an tia ntiáa ikán, ta xantia-ra sukún Juan ini ve'e kaa, ta kixaa xini Juan ini iin xikó'ó xí'in-ra, ra taxi-ra-ña nta'á ñá lo'o ikán, ta ñá lo'o ikán taxi-ñá-ña nta'á nána-ñá.

²⁹ Ra kúntaa ini na sákua'a nuú Juan, ta kixi-na, ntaki'in-na ikí kuñu-ra, ta nixa'an-na santuxin-na-ra.

Táxi Jesús xixi u'un míl na tiaa

(Mt. 14:13-21; Lc. 9:10-17; Jn. 6:1-14)

³⁰ Ta ntaki'in tá'an na tachíñu Jesús xí'in-Ña, ta kixáa-na ntátú'un-na xí'in-Ña na-ña kúu-ña kixa-na xí'in na-ña kúu-ña saná-a-na.

³¹ Ra nt̃aa kōñikuṽi kuxi-Ñ̃a xí'in-na x̃a'á ñ̃a kuá'á nt̃iva'a na yuví xíka nuu, na ṽaxi, ra na kuá'an, ñ̃a ikán k̃achi-Ñ̃a saá xí'in-na:

—Na'a-ntó ná ku'un m̃í kuití-yó iinka xiyo nuú kuvi ntaki'in nteé-yó.

³² Ta k̃ana-na kuá'an-na xí'in iin várko iinka xiyo nuú kōntée na yuví. ³³ Suu kuá'á na yuví x̃ini ñ̃a kuá'an-na, ta nt̃akuni-na-na; ñ̃a ikán kuá'á na ñ̃uu xíka x̃a'á-na kuá'an-na, ra kama ka ñixaa na ikán nuú-na. ³⁴ Tá k̃ana-Ñ̃a ini várko x̃ini-Ñ̃a kuá'á na yuví, ta k̃untá'vi ini-Ñ̃a-na, chi kuva ntikachi rí kōo xito'o kúú-na, ta k̃ixáá-Ñ̃a sána'a-Ñ̃a kuá'á ñ̃a'a nuú-na. ³⁵ Tá x̃a kuáá, ra, kuyachin na sákua'a nuú Jesús nuú-Ñ̃a, ta k̃achi-na saá xí'in-Ñ̃a:

—Kōo m̃í ñ̃a'a yó'o, ra x̃a kuáá kúú-ñ̃a. ³⁶ Tachíñu-na ná ku'un-na ñ̃uu xí'in yukú yachin nuú ntée na yuví tá kuva ná kuvi kuiin-na ñ̃a'a kuxi-na.

³⁷ Suu nt̃akuiin Jesús, káchi-Ñ̃a saá xí'in-na:

—Taxi m̃í-ntó ná kuxi-na.

Ta nt̃akuiin-na, káchi-na saá:

—¿Á kúni-ún ná ku'un-nt̃i kuiin-nt̃i ñ̃a'a xí'in uvi siénto denário^a, ra taxi-nt̃i kuxi-na?

³⁸ Ta nt̃akatú'un-Ñ̃a-na:

—¿Naxa x̃itá va'a ní'i-ntó? Kuá'an-ntó kuni-ntó.

Tá ñixá'an-na x̃ini-na, ta k̃achi-na saá:

—Íyo u'un x̃itá va'a xí'in uvi tiaka.

³⁹ Ta tachíñu-Ñ̃a-na ná sántakuntee-na na yuví tá tiá'ntia tá tiá'ntia nuú itia kuí. ⁴⁰ Ta nt̃akuntee tá tiá'ntia tá tiá'ntia-na, tá siénto-na xí'in tá uvi xiko ux̃i-na. ⁴¹ Ta t̃iin-Ñ̃a u'un x̃itá va'a xí'in uvi tiaka, ta nt̃ani'i-Ñ̃a nuú-Ñ̃a chí ntiví, ta nt̃akuá'a-Ñ̃a tixá'vi Ntióxi, ta nt̃ata'ví-Ñ̃a m̃í x̃itá va'a ikán, ta taxi-Ñ̃a-ñ̃a nta'á na sákua'a nuú-Ñ̃a ná nt̃ata'ví-na-ñ̃a xí'in na yuví. Ta nt̃ata'ví-Ñ̃a uvi tiaka xí'in ntikuí-na. ⁴² Ta x̃ixi nti'i-na nt̃aa chítú t̃ixin-na. ⁴³ Ta nt̃asokó ka x̃itá va'a xí'in tiaka, ra nt̃aki'in-na ux̃i uvi toká chítú ka-ñ̃a. ⁴⁴ Na x̃ixi x̃ikuu u'un m̃í tiaka.

^a 6:37 Iin *denário* kúú-ñ̃a kéva'a-na tá káchíñu-na iin k̃íj.

Xíka Jesús nuú tikuíi

(Mt. 14:22-27; Jn. 6:16-21)

⁴⁵ Ta ntikun xā'ntia Jesús chiñu nuú nā sákua'a nuú-Ñā ná kī'vi-nā ini várko ñā ná kunúú-nā ku'un-nā iinka xiyo yu'ú már ñuu Betsaida, nani íntiäyu ka-Ñā nā yuví kua'á. ⁴⁶ Tá ntī'i ikán, ntāki'in-Ñā kua'an-Ñā yukú ka'an-Ñā xí'in Táta-Ñā. ⁴⁷ Tá kuñū, várko ikán xā kua'an-tún ntaā mǎñu sava már xí'in-nā, ra ntāa míi tú'un Jesús nintoo ikán. ⁴⁸ Ta xīni-Ñā, u'vī kúu kua'an-nā, chí chí nuú-nā vaxi tachi nteé. Ra tá xā kua'an túvi kuyachin Jesús nuú-nā, xíka-Ñā nuú tikuíi, ta kuni-Ñā ntakunúú-Ñā nuú-nā. ⁴⁹ Ta xīni-nā-Ñā xíka-Ñā nuú tikuíi, ta ka'an-nā ñā í'na kúú-Ñā, ta nintā'yū-nā, ⁵⁰ chí ntikuíi-nā xīni-Ñā, ta niyū'vi-nā. Suu ntikun nika'an Jesús xí'in-nā, káchi-Ñā saá:

—¡Chikaa nteé ini-ntó! ¡Yū'u kúú-i, kuyū'vi-ntó!

⁵¹ Ta ntaā-Ñā ini várko xí'in-nā, ta xikuíin tachi. Ta niyū'vi ntīva'a-nā, ra ntakutú'un ini-nā, ⁵² chí tā'an ka kuntaā va'a ini-nā xā'á xitá va'a ñā xīxi-nā ikán, chí tā'an ka ntanúná nuú-nā ná kuntaā ini-nā-ñā.

Jesús sántuva'a-Ñā nā kú'vī ñuu Genesaret

(Mt. 14:34-36)

⁵³ Tá nixaa-nā ñuu Genesaret iinka xiyo yu'ú már, ra katún-nā várko yu'ú tikuíi ikán, ⁵⁴ ta nītanī-nā ini-tún. Ta ntikun ntakuni nā yuví ikán Jesús, ⁵⁵ ta kama ntatú'un-nā xā'á-Ñā xí'in ntikuíi nā ñuu yachin, ta kixáá nā ñuu yachin ikán kixaa-nā xí'in nā kú'vī, nā ntósó nuú xīto vǎlī, ntāa míi nuú kúntāā ini-nā íyo-Ñā. ⁵⁶ Ta ntāa míi nuú kí'vi-Ñā, á ñuu vǎlī, á ñuu ná'nu, á yukú, xāa-nā ntákoo-nā míi nā kú'vī míi íchī ikán, ta xáku ntá'vi míi nā kú'vī ikán nuú-Ñā ñā ná taxi kuití-Ñā tutuvi nta'a-nā yu'ú sa'má-Ñā, ta ntikuíi nā tutuvi nta'á Jesús, ntuva'a-nā.

Ña sántuvä'a na yuvi

(Mt. 15:1-20)

7¹ Ta kixaa na *fariséo xí'in *na sána'a léy Ntióxi ña ntakoo Moisés na kee ñuu Jerusalén, ta kuyachin-na nuú Jesús. ²Ta na yó'o xini-na ña íyo na sákua'a nuú-Ña xíxi-na xitá va'a, ra yakuá nta'á-na, chi kóninta'á va'a-na. ³(Saá chi na fariséo xí'in ntikuí na judío, nikaan-na naxa kuva nixiyo na táta-na xina'á, chi kua'á va'a ntá'á-na, nuú köo, ra küxi-na. ⁴Ta tá ntíkó-na nuú ya'vi, átu ná ntá'á-na, ra küxi-na. Ta íyo kua'á ka ña'a ña nikaan-na kixa-na, tá kuva ña ntákati-na yaxín ña xí'i-na, xí'in tinto'ó, xí'in kisi kaá, [xí'in xito-na].) ⁵Ña ikán na fariséo xí'in na sána'a léy Ntióxi ña ntakoo Moisés ntakatú'un-na-Ña, káchi-na saá:

—¿Na chiñu na sákua'a nuú-ún köntikun-na kuva sana'a na táta-yó nuú-yó? chi xíxi-na, ra kóninta'á va'a-na.

⁶Ta kachi-Ña saá xí'in-na:

—¡Sín ña ká'an-ntó, ra sín ña kixa-ntó! Ña ntaá kúú-ña tiã Isaiás xa'á-ntó, tá sayá'a-ra ña nika'an Ntióxi, káchi-ra saá:

Na ñuu yó'o, yu'ú-na ntása ká'nu-na yu'u,

suu ínimá-na xíka íyo-ña nuú-i,

⁷chi ña uun ntása ká'nu-na yu'u,

chi káchi-na ña sána'a-na tu'un-i

suu ña ntáku ini na yuví va kúú ña sána'a-na.[†]

⁸Ta ntakoo-ntó míi tu'un Ntióxi, ta ntíkun-ntó kuva káchi na yuví.

⁹Kachi tu-Ña saá va xí'in-na:

—Ntó'o, ra, ntákoo va'a-ntó iin xiyo tu'un Ntióxi, ra ntíkun-ntó kuva nikaan mií-ntó. ¹⁰Moisés kachi-ra saá: “Kasa tó'o-ntó táta-ntó xí'in nána-ntó”[‡], ta “Na chíkaa chi'ña táta-na á nána-na, ña ntúxá kuvi-na.”[§] ¹¹Suu ntó'o káchi-ntó saá: “Ña ná kachi iin na yuví xí'in táta-na á nána-na: ‘Küvi chintee-i yó'o, chi Corbán kúú xú'un yó'o’” (ña kúní kachi «nta'á Ntióxi taxi-i xú'un yó'o»), ¹²ta ntó'o

[†] 7:6-7 Is. 29:13. [‡] 7:10 Ex. 20:12; Dt. 5:16. [§] 7:10 Ex. 21:17; Lv. 20:9.

kötáxi ka-ntó míi nā yuví ikán ná chinteé ka-na táta-na á nána-na. ¹³ Ra saá ntákoo-ntó Tu'un Ntióxi, ra ntíkun-ntó kupa nikaan míi-ntó, ta sána'a-ntó-ña nuú iinka-na ña ná sákusuvi-na míi Tu'un Ntióxi. Ta kuá'a-ña kixa-ntó kupa saá.

¹⁴ Ta kapa tuku Jesús na yuví kuá'a, ta kachi-Ña saá xí'in-na:

—Kutiaa so'o nti'i-ntó, ta kuntaa ini-ntó: ¹⁵ Koo ña'a ña kí'vi ini iin na yuví ña kuvi sántuvä'a ña'a, suu ña vaxi ínimā-na, ña ikán kúú-ña sántuvä'a ña'a. ¹⁶ [Na xini so'o, ná kuni va'a so'o-na.]

¹⁷ Tá nti'i, kuxíka-Ña nuú na yuví kuá'a, ta niki'vi-Ña iin ve'e, ra nintakatú'un na sákua'a nuú-Ña-Ña xa'a míi tu'un ña táxi kupa ikán. ¹⁸ Ta kachi-Ña xí'in-na:

—¿Á nii ntó'o kökúntaa ini? ¿Á kökúntaa ini-ntó ña nti'i ña'a kuá'an ini na yuví küvi sántuvä'a ña'a-ña? ¹⁹ Chi kökuá'an-ña ínimā-na, chi tixin va-na kuá'an-ña, ra tá nti'i, xítia va-ña.

Ña kachi-Ña saá, ña va'a kúú nti'i va ña'a xíxi-yó. ²⁰ Ta kachi tu-Ña saá va:

—Ña sántuvä'a na yuví kúú ña vaxi ínimā-na. ²¹ Chi ínimā-na vaxi ña vä'a ntákani ini-na; ña xíka-na xí'in iinka na yuví, ra íyo ña sí'i-na á íi-na; ña kixí xí'in tá'an-na, ra tá'an ka tanta'a-na; ña xá'ní-na ntii; ²² ña ntúkuí'ná-na; ña iin kyu-na kúni-na koo kuá'a ka ña'a nuú-na; ña kixa-na ña vä'a; ña sántá'vi ña'a-ña; ña kixa-na ña kúni míi-na; ña kútóo-na koo ña'a ña íyo nuú iinka-na nuú-na; ña ká'an vä'a-na xa'a Ntióxi; ña lantó-na; xí'in ña kökúni-na ntakoo-na ña vä'a kixa-na. ²³ Ña ikán kúú ña vä'a vaxi ínimā-na, ra sántuvä'a-ña-na.

In ña nána Sirofenicia kántixa-ña Jesús

(Mt. 15:21-28)

²⁴ Ta kapa Jesús kuá'an-Ña chí Tiro xí'in Sidón. Ta niki'vi-Ña iin ve'e, ta kóníkuni-Ña ña nii iin-na ná kuntaa ini, suu kóníkuví ntasë'e-Ña. ²⁵ Chi iin ña nána kú'vi ña lo'lo se'e xí'in tachi u'vi, tá xini so'o-ña xa'a Jesús, ntíkun

kixaa-ñá nuú-Ñá, ta ntakuntú'ú sítí-ñá nuú-Ñá. ²⁶ Ñá nána ikán süvi ñá judío kúú-ñá, chi ñá Sirofenicia kúú-ñá. Ta kixáá-ñá xáku ntá'vi-ñá nuú-Ñá ñá ná tavá-Ñá tachi u'vi ini ñá lo'o se'e-ñá. ²⁷ Ta kachi Jesús saá xí'in-ñá:

—Xina ka na se'e ná kuxi, chi v'a kaa-ñá ná xita-yó xitá nta'á na se'e, ra taxi-yó-ñá nta'á tina.

²⁸ Suu ntakuiin ñá nána ikán, kachi-ñá saá xí'in-Ñá:

—Aan, táta, suu ntaa tina xixi-rí xe'e yu'ú na se'e ñá kôyo tixin mésa.

²⁹ Ta kachi-Ñá saá xí'in-ñá:

—Xa'á ñá kachi-ún saá, kuá'an, chi xa kana tachi u'vi ini se'e-ún.

³⁰ Ta tá nixaa-ñá ve'e, xini-ñá ñá xa kana tachi u'vi ini se'e-ñá, ta íntú'ú ñá lo'o ikán nuú xito.

Sántuva'a Jesús iin ra só'o, ra xí'in tiatian-ra

³¹ Ta kana Jesús chí Tiro, ntaki'in-Ñá kuá'an-Ñá chí Sidón, ta niya'a-Ñá chí *Decápolis, ra nixaa-Ñá nuú íyo már Galilea. ³² Ta kixaa-na nuú-Ñá xí'in iin ra só'o, ra xí'in tiatian-ra, ta xaku ntá'vi-na nuú-Ñá ná chinúú-Ñá nta'á-Ñá satá-ra. ³³ Ta sakuxiyo Jesús tia kú'vi ikán nuú íyo na yuví kuá'á, ta chikaa-Ñá ntuku nta'á-Ñá so'o-ra, ta xí'in tiá sii-Ñá tjin-Ñá yâá-ra. ³⁴ Ta ntakuto'ni-Ñá chí ntiví, ta ntaki'in-Ñá ini-Ñá, ra kachi-Ñá saá:

—¡Efatá! (Ñá kuni kachi: ¡Ntanuná!)

³⁵ Ta ntikun ntanuná so'o-ra, ta nisañá yâá-ra, ta va'a ntaka'an-ra. ³⁶ Ta xa'ntia-Ñá chiñu nuú-na ná ntátú'un-na xí'in nii iin na yuví, suu nani sási ka-Ñá yu'ú-na, ta kuá'á ka ntátú'un-na. ³⁷ Ta ntakutú'un ini-na, ta kachi-na saá:

—Va'a kixa-ra nti'i-ñá, chi na só'o ntanuná so'o-na, ta na i'in ntaka'an-na.

Jesús táxi-Ña xixi komí míl na yuví

(Mt. 15:32-39)

8 ¹Ta iin kif ntáki'in tá'an kuá'á tuku na yuví nuú Jesús, ta koo mií ña'a kuxi-na. Jesús kana-Ña na sákua'a nuú-Ña, ta kachi-Ña saá xí'in-na:

²—Kúntá'vi ini-í na yuví yó'o, chi xa íyo uní kif ña íyo-na xí'in-í yó'o, ta koo mií ña'a kuxi-na. ³Ta átu ná tachíñu-í-na nu'u-na, ra ná küxi-na, ta kuví too-na íchí, chi íyo-na kee xíka.

⁴Ta na sákua'a nuú-Ña ntakuiin-na, káchi-na saá:

—¿Ntaa kee ña'a kuxi ntikuíi-na yó'o, chi yó'o koo na yuví ntée, ra yukú íchi mií va kúú-ña?

⁵Ta nintakatú'un Jesús na:

—¿Naxa xítá va'a ní'i-ntó?

—Uxa-ña —kachi-na xí'in-Ña.

⁶Ta xa'ntia-Ña chiñu nuú na yuví kuá'á ná kuntee-na nuú ñu'ú, ta tjin-Ña uxá xítá va'a, ta taxi-Ña tixa'vi Ntióxi. Ta ntata'ví-Ña-ña, ta taxi-Ña-ña nta'á na sákua'a nuú-Ña ña ná ntata'ví-na-ña xí'in na yuví kuá'á, ta saá kixa-na. ⁷Ta ní'i tu-na lo'o tiáka válí, ta ntakua'a-Ña tixa'vi Ntióxi xa'á-rí, ta xa'ntia-Ña chiñu ña ná ntata'ví-na-rí. ⁸Ta ntikuíi-na xixi ntāa chítú tixin-na, ta nintoo ka uxá toká ña'a ntáki'in-na. ⁹Na xixi ikán xikuu kuva komí míl. Tá ntí'i, nintiäyu Jesús na, ¹⁰ta ntāa-Ña ini várko xí'in na sákua'a nuú-Ña, ta kuá'an-na chí Dalmanuta.

Ntúkún na fariséo iin séña ntiví

(Mt. 16:1-4; Lc. 12:54-56)

¹¹Ta nixaa na *fariséo, ta kixáa-na táva-na kuáchi xí'in Jesús, ta ntúkún-na ná taxi-Ña iin séña ntiví ña ná kotontosó-na-Ña átu ña ntāa ntiví kixi-Ña. ¹²Ta ntáki'in-Ña ini-Ña, kachi-Ña saá xí'in-na:

—¿Na chiñu ntúkún na yuví yó'o iin séña ntiví? Ña ntāa ná ka'an-í xí'in-ntó ña nii iin séña küni ntó'o na yuví ntée vichin.

¹³Tá ntĩ'i, ntakoo-Ñã-nã, ta ntĩkó-Ñã nĩki'vi-Ñã ini várko, ta kuã'an-Ñã iinka xiyo már.

¡Kuénta koo-ntó xí'in nã fariséo, ra xí'in Herodes!

(Mt. 16:5-12)

¹⁴Ta nã sákua'a nuú Jesús ntantosó-nã ku'un ñã'a xí'in-nã kuxi-nã. Iin ntãã kúú xitá va'a ní'i-nã kuã'an xí'in-nã ini várko. ¹⁵Ta xã'ntia-Ñã chiñu nuú-nã, káchi-Ñã saá:

—**¡Kuénta koo-ntó xí'in *levadúra nã *fariséo xí'in Herodes!**

¹⁶Ta kixáá-nã ká'an xí'in tá'an-nã:

—Ká'an-Ñã kuva saá chi koo xitá va'a ní'i-yó.

¹⁷Ta kũntãã ini Jesús ñã yó'o, ta kãchi-Ñã saá xí'in-nã:

—**¿Na chiñu ká'an-ntó ñã koo xitá va'a ní'i-ntó? ¿Á köxíni nĩ'i-ntó, ra kökũntãã ini-ntó? ¿Á ntakú ntĩva'a ínima-ntó? ¹⁸¿Íyo ntuchí nuú-ntó, ta köxíni-ntó? ¿Íyo so'o-ntó, ta köxíni so'o-ntó? ¿Á kõñú'u ini-ntó? ¹⁹Tá ntãtã'ví-i u'un xitá va'a xí'in u'un mĩl nã yuví, ¿nãxa toká chítú xí'in xitá va'a nĩntoo ntãki'in-ntó?**

Ta ntãkuiin-nã, káchi-nã saá:

—Uxi uvi toká.

²⁰—**Ta tá ntãtã'ví-i uxã xitá va'a xí'in komí mĩl nã yuví, ¿nãxa toká chítú xí'in xitá va'a nĩntoo ntãki'in-ntó?**

Ta ntãkuiin-nã, káchi-nã saá:

—Uxã toká.

²¹Tá ntĩ'i, kãchi-Ñã saá xí'in-nã:

—**¿Á tã'an ka kũntãã nĩ'i ini-ntó?**

Sántuva'a Jesús iin rã kuáa

²²Ta kixãã Jesús xí'in nã sákua'a nuú-Ñã ñuu Betsaida. Ta nixãã nã yuví xí'in iin rã kuáa, ta xãku ntã'vi-nã nuú-Ñã ná chinúú-Ñã nta'á-Ñã sãtã-rã. ²³Ta tĩin Jesús nta'á rã kuáa ikán, ta tãvá-Ñã-rã nuú ñuu, tá ntĩ'i chikãã-Ñã tiá sũ-Ñã nuú-rã, ta chinúú-Ñã nta'á-Ñã sãtã-rã, ta nĩntãkatú'un-Ñã-rã:

—**¿Á xĩni-ún vichin?**

²⁴Ta ntãni'i rã tĩã ikán nuú-rã, ta kãchi-rã saá:

—Xíni-i na yuví, tá íin itún íin-na, suu xíka-na.

²⁵ Ta chinúú tuku Jesús nta'á-Ña nuú-ra, ta tią kuáa ikán ntuvá'a-ra, ntakuto'ni-ra, ta kixáá-ra xíni káxin-ra ntikuíí ñá'a. ²⁶ Ta tachiñu-Ña-ra ve'e-ra, ta kachi-Ña saá xí'in-ra:

—Kü'un-ún ñuu [ta ntätú'un-ún xí'in nii iin-na].

Káchi Pedro ña Jesús kúú Cristo, Ña tachiñu Ntióxi vaxi sákaku na yuví

(Mt. 16:13-20; Lc. 9:18-21)

²⁷ Ta kana Jesús xí'in na sákua'a nuú-Ña kuá'an-na ñuu válí ña ntó'ni chí Cesarea Filipo. Ta ichí nintakatú'un-Ña-na, káchi-Ña saá xí'in-na:

—¿Yoo kúú-i káchi na yuví?

²⁸ Ta ntakuiin-na, káchi-na saá:

—Sava-na káchi kúú-ún Juan tią sákuntiutiá ña'á, ta iinka-na káchi ña kúú-ún tią *Elías, ta iinka-na káchi ña iinka tiąa tią sáyá'a tu'un ká'an Ntióxi nuú na yuví kúú-ún.

²⁹ Saá ra, ntakatú'un-Ña-na, káchi-Ña saá:

—Ta ntó'o, ¿yoo kúú-i káchi-ntó'?

Ta ntakuiin Pedro, káchi-ra saá:

—Yó'o kúú *Cristo, Ña tachiñu Ntióxi vaxi sákaku na yuví.

³⁰ Suu xa'ntia-Ña chiñu nuú-na ná ntätú'un-na xa'á-Ña xí'in nii iin-na.

Ká'an Jesús ña kuvi-Ña

(Mt. 16:21-28; Lc. 9:22-27)

³¹ Ta kixáá Jesús sána'a-Ña-na xa'á *Ña ntuu Se'e Na Yuví ña xíniñú'u kuá'á nto'o ini-Ña, chi na xikuá'á nuú na ñuu, na sutu xikuá'á xí'in *na sána'a léy Ntióxi ña ntakoo Moisés ntakuni-na-Ña, chi ka'ní ña'á-na, suu nuú uní kii ntatiaku-Ña. ³² Ta káxin nika'an-Ña tu'un yó'o xí'in-na. Tá ntí'i, tavá Pedro Ña iin xiyó, ta kixáá-ra sánani-ra-Ña.

³³ Suu Jesús ntikó ko-Ña nuú ntikuíí na sákua'a nuú-Ña, ta sanani-Ña Pedro, káchi-Ña saá:

—¡Kuxiyo nuú-i, t̄imiá'á! Chi yó'o kōntákani ini-ún kuva ntákani ini Ntióxi, chi tá ntákani ini na yuvi, kuva saá ntákani ini-ún.

³⁴Tá nt̄i'i, kana Jesús na sákua'a nuú-Ña xí'in na yuvi kuá'á, ta kachi-Ña saá xí'in-na:

—Átu ntáa-ntó kún̄i nt̄ikun̄ yu'u, ntantosó-ntó xa'á ña kún̄i mií-ntó, ra ntaki'in-ntó kr̄usi-ntó, ta nt̄ikun̄-ntó yu'u.

³⁵Chi ntáa na kún̄i sákaku-na mií-na, nti'i xa'á va-na, suu ntáa-na ná nti'i xa'á xa'á mií-i xí'in xa'á *tu'un va'a Ntióxi, na ikán kúu na kaku va. ³⁶Kōo chiñu kúu ví-ña ña ná keva'a iin na yuvi nti'i ña'a ña íyo nuú ña yúví, átu ná kaku ínima-na. ³⁷Ta çnaça kivi ntachá'vi iin na yuvi xa'á ínima-na? ³⁸Na yuvi ntée vichin, na kuachi kúu-na, ra xiin-na kantíxa-na Ntióxi. Ra átu ntáa-na ná kuka'an nuú xa'á-i xí'in xa'á tu'un-i nuú na yuvi, saá tu Ña nt̄u Se'e Na Yuvi va kuka'an nuú-Ña xí'in-na tá xa ná kixi-Ña xí'in na ángel̄ íj xí'in nteé Táta-Ña.

9 ¹Ta kachi tu Jesús saá:

—Ña nt̄aa ná ka'an-i xí'in-ntó. Íyo na íyo yó'o küvi-na nt̄aa ná kuni-na *naxa ka'ntia Ntióxi chiñu xí'in nteé-Ña.

Ntásama kuva káa Jesús nuú na sákua'a nuú-Ña

(Mt. 17:1-13; Lc. 9:28-36)

²Tá nt̄i'i niya'a iñu k̄ií, Jesús ntaki'in kuití-Ña Pedro, Jacobo xí'in Juan, kuá'an-na xí'in-Ña iin yukú súkun. Ta ikán ntásama kuva káa-Ña nuú-na. ³Ta sa'má-Ña ntaye'e-ña, [ra nt̄u yaa kachi-ña,] ta nii iin-na küvi ntakatia yaa tá kuva ná'a-ña. ⁴Ta x̄ini-na tīa *Elías xí'in tīa Moisés, ra ntátú'un-na xí'in Jesús. ⁵Ña ikán kachi Pedro xí'in Jesús:

—Mástro, ña va'a kúu-ña ña íyo-yó yó'o! Ná sáv'a-nt̄i un̄i ve'e v̄ixín válí: iin-ña koo mií-ún, iinka-ña koo Moisés, ta iinka-ña koo Elías.

⁶Ta x̄ini-ra na-ña kúu-ña ká'an-ra, chi niyũ'vi nt̄iva'a-na. ⁷Ta kixi iin v̄ikó nuú ntée-na, ra sasa'vi-ña-na xí'in nt̄atí-ña, ta x̄ini so'o-na iin tachí mǎ'ñu míí v̄ikó ikán, kachi-Ña saá:

—Ña yó'o kúu Se'e-i, Ña kún̄i-yu. Kuni so'o-ntó ña ká'an-Ña.

⁸Ra tá ntakuto'ni-na ntikuí xiyó, koo ka-na íyo xí'in Jesús; ntáa míi tú'un saá-Ñá íyo xí'in-na.

⁹Ta nani vaxi nuu-na yukú ikán, xa'ntia-Ñá chiñu nuú-na ñá ná ntátú'un-na xí'in nii iin-na ñá xini-na, ntáa ná ntatiaku *Ñá ntuu Se'e Na Yuví. ¹⁰Ñá ikán ntátú'un s'e'e xí'in tá'an mií va-na na kúú-ñá kúní kachi ñá ntatiaku-Ñá.

¹¹Ta ntakatú'un-na-Ñá, káchi-na saá:

—¿Na chiñu káchi *na sána'a léy Ntióxi ñá ntakoo Moisés ñá ntúxá xina ka kixi Elías?

¹²Ta ntakuiin-Ñá yu'ú-na, káchi-Ñá saá:

—Ñá ntáa kúú-ñá xina ka tia Elías kixi, ta ntasa va'a-ra nti'i ñá'a. Suu, ¿á kókáchi tu'un Ntióxi xa'á Ñá ntuu Se'e Na Yuví ñá kuá'á nto'o-Ñá, ra kuntasí-na-Ñá? ¹³Suu yu'ú káchi-i xí'in-ntó ñá xa kixi Elías, ta kixa-na ñá kúní mií-na xí'in-ra, tá kuva káchi xa'á-ra nuú tu'un Ntióxi.

Tává Jesús tachi u'vi ini iin ra lo'o

(Mt. 17:14-21; Lc. 9:37-43)

¹⁴Tá kixaa-na nuú ntée sava ka na sákua'a nuú-Ñá, ra xini-na-na má'ñu na yuví kuá'á ikán, ra kókúvi ntaki'in tá'an tu'un-na xí'in *na sána'a léy Ntióxi ñá ntakoo Moisés. ¹⁵Tá xini-na Jesús, ra, ntakutú'un ini-na, ra xinu nti'i-na vaxi-na ka'an ntióxi-na xí'in-Ñá. ¹⁶Jesús nintakatú'un-Ñá-na:

—¿Na xa'á kúú ñá káni tá'an xí'in tá'an-ntó?

¹⁷Ta má'ñu na yuví kuá'á ikán ntakuiin iin-na:

—Mástro, yó'o kixaa se'e-i xí'in-i, chi iin tachi u'vi íyo ini-ra, ra kótáxi-ñá ka'an-ra. ¹⁸Tá kixáá-ñá xí'in-ra sántakava-ñá-ra nuú ñu'ú, kána ñuñu yu'ú-ra, ntákaxí nu'u-ra, ra kúú itún-ra. Nika'an-i xí'in na sákua'a nuú-ún ñá ná tavá-na tachi u'vi ini-ra, suu kóníkuchiñu-na.

¹⁹Ra ntakuiin Jesús, káchi-Ñá saá xí'in-na:

—¿Ntó'o na yuví kókántíxa! ¿Naxa ka ví tiempo koo-i xí'in-ntó ná kuntáa ini-ntó? Chi kókúntéé ka ini-i xí'in-ntó ñá kókántíxa-ntó yu'ú. Ná kixi ra lo'o xí'in-ntó nuú-i.

²⁰Ra kixaa míi ra lo'o ikán xí'in-na nuú Jesús, ra tá xini tachi u'vi ikán Jesús, sakisi ni'ni-ñá-ra, ra kuun-ñá-ra nuú

ñu'ú, ra kixáá kána ñuñu yu'ú-ra. ²¹ Ra ntakátú'un Jesús táta-ra:

—¿Naxa tiémpo xa ní'i-ñā-ra?

Ra kachi-ra:

—Ntaa lo'o ví-ra. ²² Ta kuá'á tu ichí sákána-ñā-ra nuú ñu'u, ra saá tu ini tikuí ñā kúni-ñā ka'ní-ñā-ra. Suu átu ntāa-ñā ná kuvi kasa-ún xí'in-ra, kuntá'vi ini-ún kuni-ún ntú'u, ra chinteé ntú'u.

²³ Ra kachi Jesús saá:

—¿Na chiñu káchi-ún “á kuvi”? Nuú na kántíxa, ntikuí va ñā kuvi.

²⁴ Ra iin ntikun ntakuiin té'é táta ra lo'o, káchi-ra saá:

—Yú'u kántíxa; chinteé yú'u ná kantíxa va'a ka-í!

²⁵ Ta tá xini Jesús ñā ntakutún na yuví, sanani-Ñā míi tachi u'vi ikán, káchi-Ñā saá:

—Tachi i'in xí'in só'o, xá'ntia-i chiñu nuú-ún ñā ná keta-ún ku'un-ún, ta ntíkō ka-ún ini-ra.

²⁶ Ta ninta'yū-ñā, ra ni'i sakisi-ñā-ra, ta kana-ñā ini-ra. Ra kintoo-ra tá kuva iin ntii, ñā ikán kuá'a-na kachi ñā nixi'i-ra. ²⁷ Suu tiin Jesús nta'á-ra, ntani'i-Ñā-ra, ra ntakuntichi-ra.

²⁸ Tá niki'vi Jesús ini ve'e, ta míi na sákua'a nuú-Ñā nintakátú'un sē'e-na-Ñā:

—¿Na chiñu ntú'u kónikuvi tavá-nti tachi u'vi ini-ra?

²⁹ Ta kachi-Ñā saá xí'in-na:

—Ñā yó'o xí'in ntaa nii iin ñā'a küvi kana-ñā, chi ntaa kaka tá'ví-yó nuú Ntióxi [xí'in ñā kusu'un-yó], ntaa saá sá kana-ñā.

Ká'an tuku Jesús xa'á ñā kuvi-Ñā

(Mt. 17:22-23; Lc. 9:43-45)

³⁰ Ta kana-Ñā xí'in na sákua'a nuú-Ñā, ta niya'a-na chí Galilea, ra kónikuni-Ñā ná kntaa ini na yuví ³¹ chí nuú na sákua'a nuú-Ñā sána'a-Ñā. Káchi-Ñā saá:

—Ntakuá'a-na *Ñā ntuu Se'e Na Yuví nta'á na yuví, ta ka'ní-na-Ñā. Suu tá ntí'i nixi'i-Ñā, kíi uní ntatiaku-Ñā.

³² Suu kónikuntaa ini-na ña nika'an-Ña xí'in-na, ra niyú'vi-na ntakatú'un-na-Ña.

¿Yoo kúú-na kuchêe chá ka?

(Mt. 18:1-5; Lc. 9:46-48)

³³ Ta nixaa-na Capernaúm, ra niki'vi-na ini ve'e, ra ntakatú'un-Ña-na, káchi-Ña saá:

—¿Na xa'á kúú-ña káni tá'an-ntó vaxi-ntó ichí?

³⁴ Nii iin-na kónintakuiin, saá chi tá vaxi-na ichí, ntátú'un-na yoo kúú-na kuchêe chá ka nuú nti'i-na. ³⁵ Ta ntakuntú'ú-Ña, ra kana-Ña uxí uxí saá na sákua'a nuú-Ña. Ta káchi-Ña saá:

—Yoo kúú-ntó kúni kuchêe, xiniñú'u kuu-ntó na nuú ntí'i, ta kasa-ntó chiñu nuú nti'i-na.

³⁶ Ta tjin-Ña iin ra lo'o chintichi-Ña-ra mă'ñu-na, ta ntanumi-Ña-ra, ra kixáá-Ña káchi-Ña saá:

³⁷ —Ntaa na ntáki'in iin ra lo'o tá kuva ra yó'o xa'á ña kúni-na yu'u, mií-i ntáki'in-na; ra na ntáki'in mií-i, süvi iin ntaa mií-i ntáki'in-na, chi saá tu ntáki'in-na Ña tachíñu yu'u vaxi-i.

Na kóiyó kuachi xí'in-yó, xí'in-yó íyo-na

(Lc. 9:49-50; Mt. 10:42)

³⁸ Ta káchi Juan saá xí'in Jesús:

—Mástro, xini-nti iin ra tává tachí u'vi ini na yuví xí'in nteé-ún, ra sasi-nti nuú-ra, chi koxíka-ra xí'in-yó.

³⁹ Suu ntakuiin Jesús:

—Kási-ntó nuú-ra, saá chi na kixa ña xítú'un xí'in nteé-i, tá nti'i, ra, küvi ka'an vä'a-na xa'á-i. ⁴⁰ Saá chi na kóiyó kuachi xí'in-yó, ra, xí'in-yó íyo-na. ⁴¹ Xa'á ña kúú-ntó na ntúkun *Cristo, Ña tachíñu Ntióxi vaxi sákaku na yuví, ntaa-na ná taxi lo'o tikuí ko'o-ntó xa'á ña kúni-na yu'u, ña ntaa ni'í-na ña va'a xa'á ña kixa-na.

**Ña yó'o nto'o-yó átu ná sántakava-yó
míi-yó á iinka-na nuú kuachi**

(Mt. 18:6-9; Lc. 17:1-2)

42 'Ntáa iin-na ná sántakava iin na válí yó'o, na kántíxa yu'u, nuú kuachi, ña va'a ka kúú-ña ná katún iin-na iin yuú ká'nu sukún-na, ra ná sákána-na ini már. 43 Átu xí'in nta'á-ún kíxa-ún kuachi, ta ka'ntia-ña. Ña va'a ka kúú-ña ná koo iin nta'á-ún, ra kutiaku-ún xí'in Ntióxi nti'i saá tiempo, siiu saá ka kúú-ña ná koo uvi saá nta'á-ún, ra ku'un-ún ntiayá, nuú iyo ñu'u ña kontá'va. 44 a 45 Átu xí'in xa'á-ún kíxa-ún kuachi, ta ka'ntia-ña. Ña va'a ka kúú-ña ná kuu-ún ra lenko, ra kutiaku-ún xí'in Ntióxi nti'i saá tiempo siiu saá ka kúú-ña ná koo uvi saá xa'á-ún, ra ku'un-ún ntiayá. 46 b 47 Átu xí'in ntuchí nuú-ún kíxa-ún kuachi, tavá-ña. Ña va'a ka kúú-ña ná kuu-ún ra nuú kólí, ra koo-ún xí'in Ntióxi *nuú xá'ntia-Ña chiñu siiu saá ka kúú-ña ná koo uvi saá ntuchí nuú-ún, ra ku'un-ún ntiayá, 48 nuú köxí'i tikuxí, ra nuú kontá'va ñu'u nti'i saá tiempo.†

49 'Saá chi Ntióxi sántuu vií-Ña nti'i-na xí'in ñu'u, tá kuva kíxa-na tá chíkaa-na iin xí'in ña'a ña sókó-na nuú Ntióxi. 50 Va'a va iin, suu tá ná ntañú'u ña u'va-ña, ¿naa kasa-ña ntuu u'va tuku-ña? Ña ikán, na va'a kuu-ntó tá kuva va'a iin, ta kuntee va'a xí'in tá'an-ntó.

Sána'a Jesús xa'á na tánta'á xí'in na ntákoo tá'an

(Mt. 19:1-12; Lc. 16:18)

10 1 Tá nti'i, ra kana-Ña ñuu ikán, ra ntaki'in-Ña kuá'an-Ña chí Judea xí'in chí iinka xiyo itia Jordán. Ra tuku ntataka na yuví nuú-Ña, ra kixáa-Ña sána'a-Ña nuú-na tá kuva kíxa va-Ña. 2 Ta kuyachin tu

^a 9:44 Íyo sava tutu ña tiqa nta'á-na ña chíkaa versíkulo 44: «nuú köxí'i tikuxí, ra nuú kontá'va ñu'u nti'i saá tiempo.» ^b 9:46 Íyo sava tutu ña tiqa nta'á-na ña chíkaa versíkulo 46: «nuú köxí'i tikuxí, ra nuú kontá'va ñu'u nti'i saá tiempo.»

† 9:48 Is. 66:24.

ntiá'vi nā *fariséo va, ñā ná kotontosó-nā Jesús. Ra n̄ntakātú'un-nā-Ñā, á va'a káa-ñā ñā ná ntakoo iin t̄iaa ñá sí'i-ra. ³ Suu ntakuiin Jesús, káchi-Ñā saá:

—¿Na-ñā kúú-ñā xā'ntia Moisés nuú-ntó?

⁴ Ta ntakuiin-nā, káchi-nā saá:

—Moisés, ra, tax̄i va-ra ñā ná ntakoo iin t̄iaa ñá sí'i-ra, suu ntúta'an t̄iaa-ra iin tutu ñā ntákoo tá'an-nā.

⁵ Ta káchi Jesús saá:

—Tax̄i Moisés ná kasa-ntó ñā yó'o xā'á ñā ntakú ini-ntó.

⁶ Suu ntāa míí xā'á tá sav̄a'a Ntióxi ñā yúví, “sav̄a'a-Ñā rā t̄iaa x̄i'in ñá sí'i”.[†] ⁷ “Ñā ikán, rā t̄iaa ntakoo-ra táta-ra x̄i'in nána-ra, ra ntaki'in tá'an-ra x̄i'in ñá sí'i-ra, ⁸ ra míi-ra x̄i'in ñá sí'i-ra ntáa iin va kuu-nā”.[‡] Ñā ikán süvi ka uv̄i kúú-nā; chi ntáa iin va kúú-nā. ⁹ Xā'á ñā ikán, ñā santaki'in tá'an Ntióxi, ná ntätá'ví nā yuví-ñā.

¹⁰ Tá nt̄i'i n̄ixāa Jesús x̄i'in nā sákua'a nuú-Ñā ve'e, ra n̄ntakātú'un-nā-Ñā xā'á ñā ntákoo rā t̄iaa ñá sí'i-ra, ¹¹ ra ntakuiin Jesús, káchi-Ñā saá:

—Rā ná ntakoo ñá sí'i-ra, ra ná tantá'á-ra x̄i'in iinka-ñá, kuáchi k̄ixa-ra nuú Ntióxi x̄i'in nuú ñá sí'i-ra. ¹² Ra saá tu, átu ná ntakoo ñá sí'i íi-ñá, ra ná tantá'á-ñá x̄i'in iinka-ra, ra kuáchi k̄ixa tu ñá ikán va.

Ntúkún Jesús ñā va'a nuú Ntióxi xā'á nā v̄alí

(Mt. 19:13-15; Lc. 18:15-17)

¹³ K̄ixáa-nā xāa-nā x̄i'in nā v̄alí nuú Jesús ná chinúú-Ñā nta'á-Ñā satá-nā, suu nā sákua'a nuú-Ñā ntukue'e-nā x̄i'in nā ikán. ¹⁴ Ra tá x̄ini Jesús ñā k̄ixa-nā saá, ntukue'e-Ñā x̄i'in-nā, ra káchi-Ñā saá:

—Tax̄i-ntó ná kixi nā v̄alí nuú-i. Kási-ntó nuú-nā, chi *nā xā'ntia Ntióxi chiñu nuú kúú-nā tá kuva nā v̄alí yó'o. ¹⁵ Míí ñā ntāa ná ka'an-i x̄i'in-ntó: ntáa-nā ná ntáki'in Ntióxi ñā ná ka'ntia-Ñā chiñu nuú-nā tá kuva nā v̄alí yó'o küvi k̄i'vi-nā koo-nā nuú xā'ntia-Ñā chiñu.

[†] 10:6 Gn. 1:27. [‡] 10:8 Gn. 2:24.

¹⁶ Ra nt̃anumi-Ñ̃a míi ña válí, ra ch̃inúú-Ñ̃a nta'á-Ñ̃a s̃atá-ña, ra nt̃ukún-Ñ̃a ñ̃a ṽa'a nuú Ntióxi xa'á-ña.

Iin r̃a tĩaa kuíka

(Mt. 19:16-30; Lc. 18:18-30)

¹⁷ Ra tá k̃ana Jesús ñ̃a ku'un tuku-Ñ̃a, ra xínu iin r̃a tĩaa kuyachin-r̃a nuú-Ñ̃a. Ra nt̃akuntú'ú sítí-r̃a nuú-Ñ̃a, ra ñintakátú'un-r̃a-Ñ̃a:

—Mástro ṽa'a, ¿na kúú-ñ̃a kasa-i ná ñi'í-i ñ̃a kutiaku-i nti'i saá tiémpo xí'in Ntióxi?

¹⁸ Ta nt̃akuiin Jesús, káchi-Ñ̃a saá:

—¿Na chiñu ká'an-ún “r̃a ṽa'a” xí'in-i, á x̃ini-ún na kúú-ñ̃a ká'an-ún? Koo ña ṽa'a, saá chi iin nt̃aa Ntióxi va kúú Ñ̃a ṽa'a. ¹⁹ X̃a x̃ini ṽa'a-ún ñ̃a xá'ntia Ntióxi: “Ká'ní-ún, k̃aka-ún xí'in iinka ná s̃i'í átu süu ñ̃a s̃i'í-ún kúú-ñ̃a, nt̃úkuí'ná-ún, nt̃átú'un vatiá-ún nii s̃ántá'vi-ún ña yuví, ra kasa t̃o'o táta-ún xí'in nána-ún.”†

²⁰ Ra nt̃akuiin r̃a tĩaa ikán, káchi-r̃a saá:

—Mástro, ntikuíi ñ̃a káchi-ún ñ̃aá, nt̃aa lo'o ví-i s̃akus̃uvi-i-ñ̃a.

²¹ Ta nt̃akuto'ni Jesús nuú-r̃a, ra k̃untá'vi ini-Ñ̃a-r̃a, ra k̃achi-Ñ̃a saá:

—Iin ñ̃a kúmaní nuú-ún: kuá'an, ra x̃iko nti'i ñ̃a'a-ún, ra taxi-ún x̃ú'un ikán nta'á ña ntá'vi. Saá ra, kuu-ún r̃a kuíka chí nti'í, ra tá nti'i kixi-ún, [ntaki'in-ún kr̃ûsi-ún] ra k̃unt̃ikun-ún ỹu'̃u.

²² Suu míi r̃a tĩaa ikán ñit̃a'vi ini-r̃a xí'in tu'un ñika'an-Ñ̃a xí'in-r̃a, ra kusuchí ini-r̃a kũa'an-r̃a, chi r̃a kuíka kúú-r̃a.

²³ Jesús nt̃akuto'ni-Ñ̃a nuú ña ntée ikán, ta k̃achi-Ñ̃a saá xí'in ña s̃akua'a nuú-Ñ̃a:

—iNaxa ví ̃u'vi káa ñ̃a ná ntaki'in ña kuíka Ntióxi ñ̃a ná ***ka'ntia-Ñ̃a chiñu nuú-ña!**

²⁴ Ña s̃akua'a nuú-Ñ̃a nt̃akutú'un ini-ña xí'in tu'un ñika'an-Ñ̃a. Suu Jesús nt̃akuiin tuku-Ñ̃a, káchi-Ñ̃a saá xí'in-ña:

† 10:19 Ex. 20:12-16; Dt. 5:16-20.

—Se'e mií-i, j̄naxa ví u'v̄i káa ña ná ntaki'in na kúntéé ini x̄u'un Ntióxi ña ná ka'ntia-Ña chiñu nuú-na! ²⁵ Û'v̄i ka ví ná ya'a iin kaméyo yav̄i xa'á t̄ku nuú ka ña ná ntaki'in iin na kuika Ntióxi ña ná ka'ntia-Ña chiñu nuú-na.

²⁶ Tá x̄ini so'o-na ña yó'o nteé ka ntakutú'un ini-na, ra ntatú'un tá'an mií-na, káchi-na saá:

—¿Yoo kúú-na kvi kaku átu saá?

²⁷ Tá nt̄i'i, ntakuto'ni Jesús nuú-na, ra kachi-Ña saá:

—Nuú na yuví, k̄vi ví-ña, suu nuú Ntióxi, ntikuí va ña kvi.

²⁸ Tá nt̄i'i, ra, Pedro kachi-ra saá:

—Ntu'u, ra ntakoo nt̄i'i-nt̄i ña'a-nt̄i, ra ntantikun-nt̄i yó'o.

²⁹ Ra ntakuiin Jesús, káchi-Ña saá:

—Ña nt̄a ná ka'an-i x̄i'in-ntó: ntikuí na ntakoo ve'e-na, á ñani-na, á ku'va-na, á nána-na, á táta-na, á se'e-na, á ñu'ú-na, xa'á yu'u x̄i'in xa'á *tu'un va'a Ntióxi, ³⁰ nii ná nto'o va ini-na ña yuví yó'o, siénto ichí ntikó ka ña va'a nuú-na. Koo kuá'á ka ve'e-na, ñani-na, ku'va-na, nána-na, táta-na, se'e-na, x̄i'in ñu'ú-na. Ni'í-na ña kutiaku-na nt̄i'i saá tiempo x̄i'in Ntióxi k̄i vaxi. ³¹ Suu kuá'á na kúchêe vichin kuu-na na kuntikun, ra na nt̄ikun vichin kuu-na na kuchêe.

Ká'an tuku Jesús xa'á ña kvi-Ña

(Mt. 20:17-19; Lc. 18:31-34)

³² Ta kuantaa-na kuá'an-na Jerusalén, ta Jesús ínúú-Ña nuú-na. Ta na ux̄i u'v̄i sákua'a nuú-Ña ntakutú'un ini-na, ra iinka na nt̄ikun chí satá niyũ'vi-na. Suu tavá síin-Ña míi na ux̄i u'v̄i, ra kixáa-Ña ká'an-Ña x̄i'in-na na-ña kúú-ña nto'o-Ña, ³³ ra kachi-Ña saá:

—Kuto'ni-ntó; xa kuantaa-yó Jerusalén, ta ikán ntakuá'a-na *Ña nt̄u Se'e Na Yuví nta'á na sutu x̄ikuá'á x̄i'in *na sána'a léy Ntióxi ña ntakoo Moisés, ta ntatú'un tá'an-na ña ka'ní-na-Ña, ta ntataxi-na-Ña nta'á iinka na yuví na kókúú judío, ³⁴ ta kuaku ntiáa-na-Ña, ta ko'ni-na tiás̄i-na nuú-Ña, ra kani-na-Ña, ta ka'ní-na-Ña; suu nuú un̄i k̄i, ntatiaku-Ña.

Ña ntuu Se'e Na Yuví vaxi-Ña kasa-Ña chiñu nuú na yuví
(Mt. 20:20-28)

³⁵ Ra kuyachin Jacobo xí'in Juan na se'e Zebedeo:

—Mástro —kachi-na xí'in-Ña—, kúni-nti ná kasa-ún iin ña ntukún-nti nuú-ún.

³⁶ Ta kachi-Ña saá xí'in-na:

—¿Na kúú-ña kúni-ntó kasa-i xí'in-ntó?

³⁷ Ta ntakuiin-na, káchi-na saá:

—Tá xa ná ka'ntia-ún chiñu xí'in nteé-ún, taxi ná koo iin-nti xiyo kuá'a-ún, ta iinka-nti xiyo ítin-ún.

³⁸ Suu Jesús, kachi-Ña saá xí'in-na:

—Xíni-ntó na kúú-ña ntúkún-ntó. ¿Á kuvi ko'o-ntó kópa uva ña ko'o-i, ra kuntiutiá-ntó tá kuva kuntiutiá-i?^a

³⁹ Ta ntakuiin-na, káchi-na saá:

—Kuchiñu va-nti.

Ta Jesús kachi-Ña saá:

—Kópa ña xí'i-i yó'o ko'o-ntó, ta kuntiutiá-ntó tá kuva kuntiutiá-i, ⁴⁰ suu ña koo-ntó xiyo kuá'a-i á xiyo ítin-i süu nuú yu'u kúú-ña taxi-i-ña nta'á-ntó, chi xa íyo va-na kuá'a-ña xa'á.

⁴¹ Tá xini so'o iinka uxí na sákua'a nuú-Ña, nisaá ini-na xí'in Jacobo xí'in Juan. ⁴² Suu Jesús kana-Ña-na, ta kachi-Ña saá xí'in-na:

—Xíni-ntó chi na xá'ntia chiñu ña yuví yó'o xí'in na kúchêe kixa-na tá kuva kúni míi-na xí'in na ñuu. ⁴³ Suu süu saá koo ntó'o, chi ra kúni kuchêe nuú-ntó, xiniñú'u kasa-ra chiñu nuú-ntó, ⁴⁴ ra átu ntáa-ntó kúni kunúú nuú, ra ntúxá kasa-ntó chiñu nuú nti'i-na; ⁴⁵ saá chi *Ña ntuu Se'e Na Yuví vaxi-Ña ña ná kasa-na chiñu nuú-Ña, chi Ña vaxi kasa chiñu nuú-na kúú-Ña, ra ná ntataxi-Ña míi-Ña ná kuvi-Ña ña ná sákaku-Ña kuá'á na yuví.

^a 10:38 Tá ká'an Jesús xa'á ña ko'o-Ña kópa uva xí'in kuntiutiá-Ña, ká'an-Ña xa'á ña nto'o ini-Ña tá ná ka'ní-na-Ña.

Ntákuto'ni tia kuáa Bartimeo

(Mt. 20:29-34; Lc. 18:35-43)

⁴⁶ Ra kixaa-na Jericó, ra tá kana tuku Jesús kuá'an-Ñá xí'in na sákua'a nuú-Ñá, ra xí'in kuá'á ka na yuví, ta ntani'í-na iin ra tia kuáa naní Bartimeo, se'e Timeo, íntú'ú ko-ra yu'ú ichí, ⁴⁷ ra tá xini so'o-ra vaxi Jesús, Ñá ñuu Nazaret, kixáa-ra ntá'yu-ra, káchi-ra saá:

—Jesús, se'e David, kuntá'vi ini-ún kuni-ún yu'ú!

⁴⁸ Ta kuá'á-na ntukue'e xí'in-ra ña ná kasi-ra yu'ú-ra, suu míi ra tia ikán té'é ka ninta'yu-ra, káchi-ra saá:

—Se'e David, kuntá'vi ini-ún kuni-ún yu'ú!

⁴⁹ Ta ntukuiin Jesús, ra kachi-Ñá saá:

—Kana-ntó-ra.

Ta kana-na míi ra kuáa ikán, kachi-na saá xí'in-ra:

—Chikaa nteé ini-ún, ntakuntichi, chi kána-Ñá yó'o.

⁵⁰ Ta sakána-ra sa'má ísuví-ra, ra kama ntakuntichi-ra kuá'an-ra nuú Jesús. ⁵¹ Ra tá nixaa-ra nuú Jesús, kachi-Ñá saá xí'in-ra:

—¿Na kúú-ñá kúni-ún ná kasa-i xí'in-ún?

Ta ntakuiin míi ra kuáa ikán, káchi-ra saá:

—Mástro, kúni-i kuto'ni-i.

⁵² Jesús, kachi-Ñá saá:

—Kuvi ku'un-ún, saá chi xa'á ñá kántixa-ún, ra, xa ntuvá'a-ún.

Ra míi saá ntakuto'ni-ra, ra ntantikun-ra kuá'an-ra xí'in-Ñá ichí.

Kí'vi Jesús Jerusalén

(Mt. 21:1-11; Lc. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

11 ¹ Tá kuá'an kúyachin-na Jerusalén, ta niya'a-na chí ñuu Betfagé xí'in ñuu Betania, ra xí'in nuú yukú naní Olivo, tachíñu Jesús uvi na sákua'a nuú-Ñá, ² ta kachi-Ñá saá xí'in-na:

—Kuá'an-ntó ñuu lo'o íyo nuú ñáá, ra tá xa ná xaa-ntó kuni-ntó nú'ni iin vuru lo'o, rí tá'an ka ntaa nii iin-na sata, ra ntaxín-ntó-rí ná kixi-rí xí'in-ntó. ³ Ta átu ntáa-na

ká'an xí'in-ntó: “¿Na chiñu ntáxín-ntó-rí?”, ta kachi-ntó saá xí'in-na: “Xito'o-yó xíniñú'u-rí, ra tá ntí'i sántikó-Ña-rí.”

⁴Tá nixaa-na, ra ntani'í-na míi vurru lo'o nú'ni-rí iin yé'e ña íyo káyu ikán, ra ntáxín-na-rí.

⁵Ra sava na íyo ikán, nintakatú'un-na-na:

—¿Na chiñu ntáxín-ntó-rí?

⁶Ta ntakuiin-na tá kuva nika'an Jesús xí'in-na, ra taxi-na kuá'an-na. ⁷Ta nixaa-rí xí'in-na nuú Jesús, ta chinúu-na sa'má nâni ña ntósó satá sa'má-na satá-rí, ra ntaa Jesús satá-rí. ⁸Kua'á-na sakaa-na míi sa'má nâni-na ichí, ta iinka-na sakaa nta'á itún, ña xa'ntia-na yukú.

⁹Ra tá kuva na kuá'an chí nuú xí'in na kuá'an chí satá kúsíi ini-na, ra ntá'yu-na, káchi-na saá:

—¡Hosána!^a ¡Ña maní Ntióxi ná koo xí'in Ña vaxi chiñu Xito'o-yó! ¹⁰Iin réy tá kuva táta-yó David, vaxi-Ña ná *ka'ntia-Ña chiñu nuú-yó xí'in ña maní Ntióxi. ¡Hosána, ná ntasa ká'nu-yó Ntióxi ntaa ntiví!

¹¹Tá niki'vi Jesús Jerusalén ntaki'in-Ña kuá'an-Ña chí ini nuú íyo *Ve'e Nu'u Ká'nu. Ntakuto'ni-Ña ntikuíi xiyo, ra tá ntí'i, ntaki'in-Ña kuá'an-Ña ñuu Betania xí'in na uxí uvi sákua'a nuú-Ña, saá chí xa kuáá kúú-ña.

Ká'an vâ'a Jesús xa'á tún oko uxí

(Mt. 21:18-19)

¹²Ta iinka kíi, tá kana-na ñuu Betania, xí'i Jesús sôko.

¹³Ta xini-Ña íntichi iin *tún oko uxí nuú xíka, ta íyo yukú nta'á-tún, ta nixa'an-Ña xini-Ña átu íyo kui'i nta'á-tún.

Suu tá nixaa-Ña nuú íyo-tún, koo ña'a nintani'í-Ña; yukú kuití va ntani'í-Ña, saá chí süvi yoó kúún-rí kúú-ña. ¹⁴Ta nika'an-Ña xí'in-tún, káchi-Ña saá:

—Nii iin ka-na ná kaxí *kui'i nta'á-ún.

Ta xini so'o na sákua'a nuú-Ña ña nika'an-Ña.

^a 11:9 ¡Hosána! kúni káchi «¡Sákaku ntu'u!»

Tává Jesús na íxiko ini nuú íyo Ve'e Ñu'u Ká'nu

(Mt. 21:12-17; Lc. 19:45-48; Jn. 2:13-22)

¹⁵ Ra tá nixaa-na Jerusalén, niki'vi-Ñá ini nuú íyo *Ve'e Ñu'u Ká'nu, ta kixáá-Ñá táv-Ñá na íxiko xí'in na xíin, ta santuva-Ñá mésa nuú sáma-na xǔ'un xí'in nuú íxiko-na saa şata, ¹⁶ ta kónitaxi-Ñá ya'a-na xí'in ña'a mí ini nuú íyo Ve'e Ñu'u Ká'nu. ¹⁷ Ta kixáá-Ñá sána'a-Ñá nuú-na, káchi-Ñá saá:

—¿Á süu saá káchi Tu'un Ntióxi: “Ve'e-i, ra, ‘ve'e nuú ká'an na yuví nti'í ñuu ña yúví xí'in-i’ kunaní-ña?”† suu ntó'o, ntasa-ntó-ña “nuú ntásě'e na kuí'ná.”‡

¹⁸ Ta xini so'o na sutu xikua'á, ra saá tu *na sána'a léy Ntióxi ña ntakoo Moisés ña káchi-Ñá, ta ntatú'un tá'an-na naxa ka'ní-na-Ñá, chi niyǔ'vi-na nuú-Ñá, saá chi ntikuí na yuví ntakutú'un ini naxa kuva sána'a-Ñá. ¹⁹ Ra tá xa kuáá, kana Jesús kuá'an-Ñá xí'in na sákua'a nuú-Ñá mí ñuu ikán.

Tún oko uxi íchi

(Mt. 21:20-22)

²⁰ Tá na'a, niya'a Jesús xí'in na sákua'a nuú-Ñá, ta xini-na mí *tún oko uxi ña ni'íchi ntaa tió'o-tún. ²¹ Ta ntaku'un ini Pedro, ra káchi-ra saá xí'in Jesús:

—Mástro, kuto'ni: ni'íchi tún oko uxi nika'an vä'a-ún xa'á.

²² Ta ntakuiin Jesús, káchi-Ñá saá:

—Kantíxa-ntó Ntióxi. ²³ Ñá ntaa ná ka'an-i xí'in-ntó: Átu iin-na ná ka'an xí'in xíkí yó'o: “Kutia'a ñaá, ta sákana mí-ún ini már”, ta ná chikaa uvi ini-na chi ná kantíxa-na ña kuu ña nika'an-na, ra kuu va-ña. ²⁴ Ñá ikán ká'an-i xí'in-ntó: Kantíxa-ntó ña ni'í-ntó ntikuí ña ntúkún-ntó tá xíka ta'ví-ntó nuú Ntióxi, ta ni'í-ntó-ña, ²⁵ ta tá ká'an-ntó xí'in Ntióxi, kuká'nu ini-ntó xa'á na kíxa ña vä'a xí'in-ntó, ña ná kuvi kuká'nu ini Táta-ntó Ñá íyo ntví xa'á kuachi mí-ntó. ²⁶ [Suu átu ntó'o ná küká'nu ini-ntó xa'á na kíxa ña vä'a xí'in-ntó, nii Táta-ntó Ñá íyo ntví küká'nu ini-Ñá xa'á kuachi-ntó].

† 11:17 Is. 56:7. ‡ 11:17 Jer. 7:11.

¿Yoo taxi chiñu nta'á Jesús?

(Mt. 21:23-27; Lc. 20:1-8)

²⁷ Ra nixaa tuku-na Jerusalén, tá nani xíka nuu-Ña ini nuú íyo *Ve'e Ñu'u Ká'nu, kuyachin na sutu xikua'á xí'in na xikua'á nuú na ñuu, ra saá tu *na sána'a léy Ntióxi ña ntakoo Moisés, ²⁸ ta nintakatú'un-na-Ña, káchi-na saá xí'in-Ña:

—¿Yoo kúú-ún ña kíxa-ún ña yó'o? ¿Yoo kúú-na taxi chiñu nta'á-ún ña kíxa-ún ña yó'o?

²⁹ Ta ntakuiin Jesús, káchi-Ña saá:

—Suu iin ntaa-ña ná ntakatú'un-yu ntó'o, ra ntakuiin-ntó, ta ntatú'un-i xí'in-ntó yoo kúú-na taxi chiñu nta'á-i ña kíxa-i ña yó'o. ³⁰ ¿Yoo tachíñu Juan ná sákuntiutiá-ra na yuví? ¿Ntióxi á na yuví? Ntakuiin-ntó.

³¹ Ra kixáá ntátú'un tá'an mií-na, káchi-na saá:

—Átu ná ntakuiin-yó ña Ntióxi tachíñu ra, ra ntakuiin-ra: “¿Na chiñu kónikantíxa-ntó-ra?” ³² Suu küvi kachi-yó: “Na yuví” ...

Saá chi niyú'vi-na nuú na ñuu, chi ntikuíi-na ka'an ña Juan ntixa kúú tiaa tia say'a tu'un ká'an Ntióxi nuú na yuví. ³³ Ta ntakuiin-na, káchi-na saá:

—Xinj-nti.

Ra kachi Jesús saá xí'in-na:

—Ra nii yu'u ká'an-i xí'in-ntó yoo taxi chiñu nta'á-i ña kíxa-i ña yó'o.

Sána'a Jesús xí'in tu'un ña táxi kuva xa'á na kókúni ña'á

(Mt. 21:33-46; Lc. 20:9-19)

12 ¹ Tá ntí'i, kixáá Jesús sána'a-Ña xí'in tu'un ña táxi kuva, káchi-Ña saá:

—Nixiyo iin tiaa, ra santee kuá'á tún úva, ra ntakasi-ra nuú íyo-tún; ta sav'a-ra iin nuú tavá-ra tiá úva, saá tu sav'a-ra iin ve'e súkun ná kuntiaa-ra nuú íyo-tún.

“Ta tá ntí'i, taxi too-ra ñu'ú úva nta'á na kachíñu xí'in úva ikán ná kachíñu-na nuú-ña, suu cha'vi-na xa'á-ña nuú-ra, ra saá ntaki'in-ra kuá'an-ra. ² Tá nixaa

míi kǐi ka'ntia-na-rí, ra tǎchíñu-ra iin ra káchíñu nuú-ra nuú míi na káchíñu xí'in úva ikán ña ná cha'vi-na ña níká-na nuú-ra. ³ Suu t̄iin-na ra tiaa ikán, ra kani-na-ra, ra tǎchíñu-na-ra ná ntikó-ra nuú kixi-ra, suu nii iin ña'a kónitaxi-na nta'á-ra. ⁴ Ta tǎchíñu-ra iinka ra káchíñu nuú-ra, ra yó'o satakue'e-na xini, ra níka'an vā'a-na xí'in-ra. ⁵ Ra tǎchíñu-ra iinka-ra, ra yó'o xa'ní-na. Ra tǎchíñu-ra kuá'á ka-na, ra sava-na kani-na, ra iinka-na xa'ní-na.

⁶ Ntáa iin ntaa se'e-ra kintoo, tia kuni va'a-ra. Ra nuú ntí'i tǎchíñu-ra-ra nuú-na, ka'an-ra saá: "Se'e-i, ra kasa tó'o-na-ra." ⁷ Suu na káchíñu xí'in úva ikán kachi xí'in tá'an-na saá: "Ra yó'o kúu ra kintoo nti'i ña'a yó'o nta'á. Ná ka'ní-yó-ra, ra ná ntoo nti'i-ña nta'á-yó." ⁸ Ra t̄iin-na-ra, ra xa'ní-na-ra, ta sakána-na-ra chí sata ñu'ú úva ikán.

⁹ Ra, ¿na-ña kúu-ña kasa míi ra xito'o ñu'ú ikán? Ntikó-ra, sánti'i xa'á-ra na káchíñu xí'in úva ikán, ra taxi-ra-ña nta'á iinka-na.

¹⁰ ¿Á kónika'vi-ntó Tu'un Ntióxi?, ña káchi:

*Yuú ña kuntasí na sava'a ve'e,
nixaa-ña ntuu-ña ña t̄iin iin níi saá míi ve'e.*

¹¹ Xito'o-yó kachi ña saá ná koo-ña,
ra ntakutú'un ini-yó xí'in-ña.†

¹² Ra kuntaa ini na kúchêe nuú na judío ña xa'á míi-na níka'an Jesús xí'in tu'un ña táxi kuva yó'o, ra ntukún-na xiyo nuú tiin-na-Ña, suu niyü'vi-na nuú na yuvi kuá'á, ra ntakoo-na-Ña, ra ntaki'in-na kuá'an-na.

Xítontosó-na Jesús á kvi cha'vi-na nuú César

(Mt. 22:15-22; Lc. 20:20-26)

¹³ Ta tǎchíñu-na sava na *fariséo xí'in na ntíkun réy Herodes nuú Jesús ná sántakava-na-Ña xí'in ña ntakuiin-Ña,
¹⁴ ra tá nixaa-na, ta kachi-na xí'in-Ña:

† 12:10-11 Sal. 118:22-23.

—Mástro, xínĭ-ntĭ tĭa ntąa kúú-ún, ra kóntáa-ún xa'á ña ká'an nii iin-na, chi iin nuú kúú nti'i va-na nuú-ún, ra ña ntąa va sána'a-ún ichí Ntióxi. ¿Á ntúta'an cha'vi-yó ña ntúkún César?^a ¿Á cha'vi-yó á chä'vi-yó?

¹⁵ Suu Jesús, xínĭ-Ña ña síin ña ká'an-na, ra síin ña kixa-na, ra ntakuiin-Ña:

—¿Na chiñu kúni-ntó sántakava-ntó yu'u? Taxi-ntó iin xũ'un ña denário ná kuni-yu.

¹⁶ Ta kixaa xũ'un xí'in-na nuú-Ña, ra kachi-Ña saá:

—¿Yoo ná'na kúú ña yó'o, ra yoo kivi kúú-ña íyo yó'o?

Ta kachi-na saá xí'in-Ña:

—Ña César.

¹⁷ Ta kachi Jesús saá:

—Taxi-ntó ña'a César nta'á César, ra taxi-ntó nta'á Ntióxi ña'a Ntióxi.

Ra ntakutú'un ini-na xí'in-Ña.

Ntákatú'un-na xa'á ña ntatiaku na yuvi

(Mt. 22:23-33; Lc. 20:27-40)

¹⁸ Tá nti'i, kuyachin sava na *sadoséó nuú Jesús, na káchi ña kóntátiaku na yuvi, ra ntákatú'un-na-Ña, káchi-na saá:

¹⁹ —Mástro, Moisés tĭaa-ra nuú mií-yó átu ntáa iin tĭaa nixi'i, ra nintoo ná sí'i-ra, ra kónixiyo se'e-ra xí'in-ñá, ra ntúxá nta'ki'in iin ñani-ra ná sí'i-ra, ra ná koo se'e ñani-ra xí'in-ñá. ²⁰ Nixiyo uxá ñani. Ra tĭaa nuú kĭ'in-ra ná sí'i-ra, ra nixi'i-ra, ra kónixiyo se'e-ra xí'in-ñá, ²¹ ta ra uvi tantá'a-ra xí'in ña kintoo ntá'vi, suu nixi'i tu ra ikán. Nii ra ikán kónixiyo se'e xí'in-ñá, ta ra unĭ saá nto'o tu ra ikán va, ²² ra nixiyo-ñá xí'in uxá saá-na, suu ntąa nii iin-na kónixiyo se'e xí'in-ñá, ra ntąa nuú ntí'i nixi'i tu mií va-ñá. ²³ Tá ná ntatiaku-na, ¿yoo ná sí'i kuu-ñá, chi ña sí'i uxá saá-na xĭkuu-ñá?

²⁴ Ra ntakuiin Jesús, káchi-Ña saá:

^a 12:14 *César* ká'an-na xí'in ra xá'ntia chiñu nuú nti'i na ntíkun ñuu Roma.

—Ntó sáka kúú-ntó xa'á ña kökúntaa ini-ntó Tu'un Ntióxi nii nteé-Ña. ²⁵ Chi ná ntatiaku na yuví, ra koo ka-na tanta'á, chi kuu-na tá kuva na ángel na íyo ntiví. ²⁶ Suu xa'á ña ntatiaku na nixi'i: ¿á kónika'vi-ntó ña tiãa Moisés ña nika'an Ntióxi xí'in-ra nuú tún inú káyu ikán? Ntióxi kachi-Ña xí'in ra Moisés: “Yu'u kúú Ntióxi Ña ntáka'an tia Abraham, Isaac xí'in Jacob.”† ²⁷ Süvi Ntióxi na nixi'i, chi Ntióxi na tiáku kúú-Ña. Ntó'o, ra, kuá'á sáka-ntó.

Ña xá'ntia Ntióxi ña ká'nu ka nuú nti'i-ña

(Mt. 22:34-40)

²⁸ Tá xini so'o iin *na sána'a léy Ntióxi ña ntakoo Moisés ña kachi Jesús xí'in sava ka na ikán, ra ntakuni-ra ña va'a ntakuiin Jesús yu'ú-na, ra kuyachin-ra nuú-Ña ná ntakatú'un-ra-Ña, kachi-ra saá:

—¿Nuú ntikuíi ña xá'ntia Ntióxi nuú-yó, ntáa kúú ña ká'nu ka nuú nti'i-ña?

²⁹ Ta ntakuiin Jesús, kachi-Ña saá:

—Ña ká'nu ka nuú nti'i-ña kúú: “Kutiaa so'o, ñuu Israel, Xito'o-yó Ntióxi iin ntãa kúú-Ña. ³⁰ Kuni-ún Xito'o-ún Ntióxi xí'in ntikuíi ínimã-ún, xí'in ntikuíi ini-ún, xí'in ntikuíi ña ntákani ini-ún, xí'in ntikuíi nteé-ún.”‡ ³¹ Ta ña ntíkun kúú: “Kuni-ún na ñani tá'an-ún tá kuva kuni-ún mí-ún.”§ Köo iinka ña ká'nu ka nuú ña yó'o.

³² Ta míi ra ikán kachi-ra saá:

—Va'a kachi-ún, Mástro. Ña ntãa ká'an-ún, iin ntãa míi tú'un kúú Ntióxi, ra koo iinka-Ña. ³³ Ta ña kuni-yó Ntióxi xí'in ntikuíi ínimã-yó, xí'in ntikuíi ini-yó, xí'in ntikuíi ña ntákani ini-yó, xí'in ntikuíi nteé-yó, xí'in ña kuni-yó na ñani tá'an-yó, ya'vi chá ka ña ikán nuú ña sókó-yó kití nuú Ntióxi xí'in ntikuíi ka ña'a ña sókó-yó nuú-Ña.

³⁴ Ta tá xini so'o Jesús va'a ntakuiin-ra, kachi-Ña saá xí'in-ra:

—Köxika íyo-ún ña ná *ka'ntia Ntióxi chiñu nuú-ún.

Tá nti'i, nii iin ka-na kónixaa nteé ini ntakatú'un-na-Ña.

† 12:26 Ex. 3:6. ‡ 12:30 Dt. 6:4, 5. § 12:31 Lv. 19:18.

¿Yoo se'e kúú Cristo?

(Mt. 22:41-46; Lc. 20:41-44)

³⁵ Ta sána'a Jesús ini nuú íyo *Ve'e Ñu'u Ká'nu, ta káchi-Ña saá:

—¿Á kúntaa ini-ntó na kúú-ña kúni kachi *na sána'a léy Ntióxi ña ntakoo Moisés xa'á *Cristo, Ña tachíñu Ntióxi kixi sákaku na yuví, tá ká'an-na ña se'e David kúú-Ña?

³⁶ Espíritu Íí Ntióxi taxi tu'un ña ñika'an David, káchi-ra saá:

Kachi Xito'o-yó xí'in Xito'o-í,

"Kuntú'ú koḡ xiyo kuá'a-í,

Ntaa ná koyo-yu na vä'a xíni xí'in-ún tixin xa'á-ún." †

³⁷ Ta átu míí David ká'an "Xito'o-í" xí'in-Ña, ra ntakani ini-ntó tá ká'an na sána'a léy Ntióxi ña ntakoo Moisés ña kúú-Ña se'e David.

Ta míí na yuví kuá'á ikán xini so'o-na-Ña, ra kutóo-na naxa ká'an-Ña.

Ká'an Jesús xa'á na sána'a léy Ntióxi ña ntakoo Moisés

(Mt. 23:1-36; Lc. 11:37-54; 20:45-47)

³⁸ Ta sána'a-Ña káchi-Ña saá:

—Kuénta koo-ntó xí'in *na sána'a léy Ntióxi ña ntakoo Moisés, chi kútóo-na kuntixi va'a-na, ta kútóo-na ná ka'an tó'o na yuví xí'in-na tá xíka-na nuú ya'vi, ³⁹ ta kútóo-na kuntee-na nuú ntée na xikuá'á ini *ve'e ñu'u, saá tu kútóo-na ña xina míí-na kuxi. ⁴⁰ Ta ntáki'in-na nti'i ña'a ná sí'i ntóo ntá'vi. Ta xa'á ña kútóo-na kintḡo va'a-na, na'á ká'an-na xí'in Ntióxi nuú na yuví kuá'á. Xa'á ña yó'o kuá'á ka sánto'o Ntióxi ini-na.

Xǔ'un sókó ñá nintḡo ntá'vi

(Lc. 21:1-4)

⁴¹ Íntú'ú Jesús nuú táán-na xǔ'un ña sókó-na, ta xító'ni-Ña naxa táán na yuví xǔ'un ini xatún ikán. Ta kuá'á

† 12:36 Sal. 110:1.

nā kuíka kuá'á xǔ'un táán-nā. ⁴²Suu nixaa iin ñá ntá'vi ñá nixi'i íi, ta chikaa-ñá uvǔ xǔ'un válí ñá lo'ó ya'vi. ⁴³Ta kána Jesús nā sákua'a nuú-Ñā, ta nika'an-Ñā xí'in-nā:

—Ñā ntaa ká'an-ǐ xí'in-ntó: Nā ntá'vi yó'ó, kuá'á ka chikaa-ñá nuú nti'i ka nā nisokó xǔ'un, ⁴⁴chi ntikuíi-nā chikaa-nā ñā ntô nuú va-nā. Suu ñá ntá'vi yó'ó ñá kúntá'vi kúú-ñá, ra chikaa-ñá nti'i ñā ní'i-ñá, ñā xiniñú'u-ñá kutiaku-ñá.

Ntákaní Jesús naxa nti'i xa'á Ve'e Ñu'u Ká'nu

(Mt. 24:1-2; Lc. 21:5-6)

13 ¹Tá kána Jesús ini nuú íyo *Ve'e Ñu'u Ká'nu, iin ra sákua'a nuú-Ñā káchi-rā saá:

—ǐMástro, kuto'ni naxa ví ntuví yuú ná'nu kuá'a ve'e ná'nu káa!

²Suu nta'kuíin Jesús, káchi-Ñā saá:

—ǐÁ xító'ni-ún ve'e ná'nu káa? Suu kintoo nii iin míí tú'un yuú satá yuú. Koyo nti'i va-ñā.

Ñā kuu tá ná nti'i xa'á ñā yuví

(Mt. 24:3-28; Lc. 21:7-24; 17:22-24)

³Tá nti'i, ntíkó Jesús xíkí naní Olivo, ra xító'ni ntiaa-Ñā *Ve'e Ñu'u Ká'nu. Ta tá íntú'ú-Ñā, ra nta'katú'un sě'e Pedro, Jacobo, Juan, xí'in Andrés Ñā, káchi-nā saá:

⁴—Ká'an xí'in-ntǐ ¿ntáa kuva kuu ñā yó'ó? ta ¿ntáa kuu ñā kuni-ntǐ ñā ná kuvi kuntaa ini-ntǐ ñā xa xínu nti'i ñā yó'ó?

⁵Ta kixáá Jesús ká'an-Ñā xí'in-nā:

—Kuénta koo-ntó. Tǎxi-ntó ntaa nii iin míí tú'un-nā ná sántá'vi ntó'ó, ⁶chi kuá'á-nā kixi kachi-nā ñā kúú-nā míí-ǐ, kachi-nā saá: “Yu'u kúú Cristo, Ñā tachíñu Ntióxi vaxi sákaku nā yuví”; ra kuá'á nā yuví sántá'vi-nā.

⁷Tá ná kuni so'ó-ntó ká'an-nā xa'á ñā kání tá'an nā yuví, ra ná kuntaa ini-ntó ñā kání tá'an nā iinka ñuu, ra kúyǔ'vi-ntó chi ntúxá ya'a ntikuíi ñā yó'ó; suu tá'an ka nǐ'i nti'i xa'á ñā yuví. ⁸Chi kani tá'an nā ñuu ná'nu xí'in iinka

na ñuu ná'nu, ra kani tá'an na xá'ntia chiñu nuú iin ñuu xí'in na xá'ntia chiñu nuú iinka ñuu; ra kuá'á nuú tãan, ta koo sòko. Suu ña yó'o sakán ña kixáá va kúú-ña ña nto'o ini-ntó.

⁹ 'Suu, ntó'o, kuntiaa-ntó mií-ntó; saá chi xa'á mií-i tiin na yuví ntó'o, ta ku'un-ntó xí'in-na nuú na kixa ntúvi kuachi ñuu mií-ntó, ra kani-na ntó'o ini *ve'e ñu'u, ta ku'un ntúxa-ntó xí'in-na nuú na réy xí'in na xá'ntia chiñu iinka ñuu, ta ntakani-ntó xa'á mií-i nuú-na. ¹⁰ Ta xiniñú'u ña xina ka ntakani-ntó *tu'un va'a Ntióxi iin ní saá ña yúvi. ¹¹ Ta tá ná ku'un-ntó xí'in-na nuú na kixa ntúvi kuachi, kúnti'i ini-ntó xa'á tu'un ka'an-ntó, chi míi saá ka'an kuití-ntó tu'un taxi Ntióxi ka'an-ntó; chi süvi mií-ntó ka'an, chi Espíritu Íi Ntióxi ka'an nuú-ntó. ¹² Ta na yuví ntataxi-na ñani-na ná ka'ní-na-ña, ta na táta-na ntataxi-na se'e-na, ra na se'e-na kani tá'an-na xí'in táta-na ntãa ka'ní-na-ña. ¹³ Ta ntikuíi-ña kuntasí ntó'o xa'á ña ntíkun-ntó mií-i; suu ntáa na ná kuchiñu xaã ntãa nuú ntí'i, na ikán kúú na kaku.

¹⁴ 'Ta tia say'a tu'un ká'an Ntióxi xina'á, Daniel, tiaa-ra xa'á ña kini koo, ña sánti'i xa'á nuú íyo ña íi, (na ká'vi yó'o, ra, ná kuntãa ini-na).† Tá ná kuni-ntó ña íyo míi ña kini ikán nuú köntúta'an-ña koo-ña, ntúxa kunu nti'i-ntó na ntée Judea ku'un-ntó chí yukú. ¹⁵ Ta na íyo satá ve'e, ná nüu-na k'i'vi-na ini ve'e ña tavá-na ña'a-na; ¹⁶ ta na íyo nuú káchíñu-na, ná ntikó-na ve'e-na ntaki'in-na iinka sa'má-na. ¹⁷ ;Ntá'vi ná ñú'u se'e xí'in ná táxi chíchí se'e míi kíi saá! ¹⁸ Kaka ta'ví-ntó nuú Ntióxi ná yá'a ña yó'o tá tiempo vixin; ¹⁹ chi kíi ikán nto'o ntiva'a ini-ntó tá kuva tá'an ka nto'o-ntó ntãa tá sava'a Ntióxi ña yúvi yó'o, ta ntikó ka ña yó'o ya'a-ña. ²⁰ Ta átu Xito'o-yó Ntióxi níntasa lo'o tiempo ikán, nii iin míi tú'un-na kaku; xa'á na ntakaxin-Ña, na kúntá'vi ini-Ña, kúú ña ntasa lo'o-Ña míi tiempo ikán.

²¹ 'Suu átu iin-na ná kachi saá xí'in-ntó: “Kuto'ni-ntó, yó'o íyo *Cristo, Ña tachíñu Ntióxi vaxi sákaku na yuví”, á “Káa íyo-Ña”, kántixa-ntó-na. ²² Chi kixi kuá'á na sántá'vi ntó'o kachi-na ña kúú-na Cristo, ta saá tu na vatiá na kachi

† 13:14 Dn. 9:27; 11:31; 12:11.

sáya'a tu'un ká'an Ntióxi; ta kasa-na kuá'á ña xítú'un, ña ná kuni na yuvi, ra sántá'vi-na-na. Ná kuvi, ra ntaa na ntakaxin Ntióxi ví sántá'vi-na. ²³ Suu kuénta va'a koo-ntó, chi xa ñika'an-yu ntikuí ña ya'a xí'in-ntó.

Naxa kixi Ña ntuu Se'e Na Yuví

(Mt. 24:29-35, 42-44; Lc. 21:25-36)

²⁴ 'Suu tá ntí'i niya'a tá kúú nti'i kíi ntó'o ini-ntó, kunaá ñikantíi, ntäy'e'e ka yoó, ²⁵ koyo tiuún ntiví, ta tãan ntiví, ra kanta nti'i ña'a ña íyo ikán. ²⁶ Tá ntí'i, kuni-na *Ña ntuu Se'e Na Yuví vaxi-Ña mã'ñu vikó xí'in ntikuíi nteé-Ña, ra xí'in ntikuíi ña yé'e-Ña. ²⁷ Ta tachíñu-Ña na ángel ná ntaki'in-na ntikuíi na ntakaxin-Ña iin níi saá xiyo ña yúví, ntaa nuú ntí'i ña yúví xí'in iin saá ntaa nuú ntí'i ntiví.

²⁸ 'Ta kutu'va-ntó tá kuva kúú xí'in *tún oko uxi: Tá ntúitiá-tún, ra nána yukú nta'á-tún, ra kúntaa ini mií-ntó ña xa kúyachin tiémpo i'ní. ²⁹ Ra míi kuva saá, tá ná kuni-ntó niya'a ntikuíi tuntó'o yó'o, xa kúntaa ini-ntó ña xa kúyachin kixi Ña ntuu Se'e Na Yuví, ta xa yachin yé'e íyo-Ña. ³⁰ Ta ña ntaa ká'an-í xí'in-ntó, tá kúmaní nti'i kuví nti'i na ntée vichin, ya'a ntikuíi ña yó'o. ³¹ Ta ntiví xí'in ñu'ú nti'i xa'á-ña, suu tu'un mií-í nti'i xa'á-ña.

³² 'Suu míi kíi xí'in óra, nii iin míi tú'un-na xini, nii na ángel ntiví, nii Se'e Ntióxi, iin ntaa míi tú'un Táta-yó Ntióxi xini.

³³ 'Nani saá, ¡Ntúta'an-ntó kuntito-ntó, ra kuntiaa-ntó [xí'in ka'an-ntó xí'in Ntióxi]! chi xini-ntó ntáa óra kixi-Ña. ³⁴ Tá kuva iin tiaa tiaa kana kuá'an xika nuú ve'e-ra kúú-ña, ta tá kúmaní kana-ra, xa'ntia-ra chíñu nuú iin iin na káchíñu nuú-ra ná kuntiaa-na ve'e-ra, ta tachíñu-ra ra ntiáa yé'e ná kuntiaa va'a-ra míi yé'e. ³⁵ ¡Kuntito-ntó! Chi xini-ntó ntáa kíi ntikó xito'o ve'e-ra, á tá kúñuu, á tá sava ñuu, á xitiãan tá kána chéle, á na'a; ³⁶ ta iin ntíta ná kixaa-ra, ná ntãni'í-ra ntó'o kixi-ntó. ³⁷ Ña káchi-í xí'in-ntó, ña ikán kúú ña káchi-í xí'in ntikuíi-na: ¡Kuntito-ntó!

Kúni na xikua'á tiin sě'e-na Jesús

(Mt. 26:1-5; Lc. 22:1-2; Jn. 11:45-53)

14 ¹Tá kúmaní ka uvi kiji koo vikó *Pascua, xí'in tá kúmaní kuxi-na xitá va'a ña köo ñú'u *levadura xí'in, ta na sutu xikua'á xí'in *na sana'a léy Ntióxi ña ntakoo Moisés ntantukún-na kuva nuú tiin sě'e-na Jesús, ña ka'ní-na-Ña, ²saá chi kachi-na saá:

—Küvi kasa-yó-ña nuú chítú na yuvi nuú vikó, ná köo kuachi.

Iin ñá sí'i kixa ntúví-ñá Jesús xí'in ntiutiá támi xá'an

(Mt. 26:6-13; Jn. 12:1-8)

³Tá nani íyo Jesús ñuu Betania, ve'e Simón, tia ká'an-na xí'in “ra ntó'o kue'e tiá'yu”, ra nani xixi-Ña nixaa iin ñá sí'i xí'in iin tintó'ó lo'o ña sava'a-na xí'in yuú ya'vi, nuú ntó'ni ntiutiá támi xá'an rá naní nándo, ta rá ya'vi ntiva'a kúú-rá. Ta ñá sí'i ikán ta'ví-ñá yu'ú míi tintó'ó lo'o ikán, ta ntantiso-ñá-rá xiní Jesús. ⁴Ta sava na íyo ikán ntukue'e ini-na, ra kachi xí'in tá'an-na saá:

—¿Na chiñu kúntiva'a-ñá xí'in ntiutiá támi xá'an káa?

⁵Chi kuvi xiko ya'vi ka-yó-rá, ra ñí'í-yó kuá'á lo'o ka nuú ña kuvi keva'a-yó nuú iin kuiya, ta kuvi sání'í-yó xú'un ikán na ntá'vi.

Ta ñika'an vä'a-na xa'á-ñá.

⁶Suu Jesús kachi-Ña saá xí'in-na:

—¿Ntakoo-ntó-ñá! ¿Na chiñu ká'an vä'a-ntó xa'á-ñá?

Chi iin ña va'a kixa-ñá xí'in-í. ⁷Suu na ntá'vi iin saá koo va-na xí'in-ntó, ra kuvi chinteé-ntó-na ntáa kiji kúni míi va-ntó, suu yu'u köo-í xí'in-ntó nti'i saá kiji. ⁸Ñá sí'i yó'o kixa-ñá ña kuvi kasa va-ñá; kixa ntúví-ñá yu'u tá kúmaní ka ntuxin-yu. ⁹Míi ña ntáa ná ka'an-í xí'in-ntó, ntikuíi nuú ná ntakani-na *tu'un va'a Ntióxi nuú iin níi saá ña yúví yó'o, ta ntatú'un tu-na xa'á ñá sí'i yó'o, ña kixa ñá yó'o, ná kuñu'u ini-na xa'á-ñá.

Ntúkún Judas naxa kuva koo ntaxiko-ra Jesús

(Mt. 26:14-16; Lc. 22:3-6)

¹⁰ Ta Judas Iscariote, iin ra uxí uvi sákua'a nuú Jesús, nixa'an-ra nika'an-ra xí'in na sutu xikua'á naxa koo ntataxi-ra Jesús nta'á-na. ¹¹ Tá xini so'o-na nika'an-ra, kusí ini-na, ta kintoo-na taxi-na xú'un nta'á-ra, ta saá kixáá Judas ntúkún-ra naxa kuva koo ntataxi-ra-Ña nta'á-na.

Xíxini Jesús vikó Pascua

(Mt. 26:17-29; Lc. 22:7-23; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

¹² Ta kiji nuú vikó ña xixi-na xitá va'a ña koo ña'a *Ievadúra xí'in, tá xá'ni-na ntikachi tí sókó-na vikó *Pascua, na sákua'a nuú Jesús ntakatú'un-na-Ña, kachi-na saá:

—¿Ntaa kúu nuú kúni-ún ná kasa ntúví-nti nuú kuxíni-yó vikó Pascua?

¹³ Tá nti'i, tachíñu-Ña uvi na sákua'a nuú-Ña, ta kachi-Ña saá xí'in-na:

—Kuá'an-ntó ñuu Jerusalén, ra ikán ntani'í-ntó iin tia, tia ní'i yoo tikufí. Ntikun-ntó-ra, ¹⁴ ta nuú kivi-ra, ikán ka'an-ntó xí'in ra xí'in ve'e-ña: “Saá kachi Mástro: ‘¿Ntaa kúu nuú kuxíni-yu vikó Pascua xí'in na sákua'a nuú-yu?’” ¹⁵ Tá nti'i, mí ra xí'in ve'e sána'a-ra ve'e ninu ña ká'nu ña xa íyo ntúví nuú-ntó; ikán kasa ntúví-ntó nuú kuxíni-yó.

¹⁶ Ta kana na sákua'a nuú Jesús kuá'an-na, ta nixa'a-na ñuu Jerusalén, ta ntani'í-na nti'i mí tá kuva kachi-Ña xí'in-na, ta kixa ntúví-na ña kuxíni-na vikó Pascua.

¹⁷ Tá kuñuu, nixa'a Jesús xí'in na uxí uvi sákua'a nuú-Ña.

¹⁸ Ra nani tá ntée-na nuú mésa xixíni-na, kachi-Ña saá xí'in-na:

—Ña ntaa ná ka'an-i xí'in-ntó, ña iin ntaa ntó'o na xixi xí'in-yu yó'o kúu-ntó na ntaxiko yu'u.

¹⁹ Ta kusuchí ini-na tá xini so'o-na tu'un nika'an-Ña, ra tá iin iin-na kixáá ntakatú'un-na-Ña:

—¿Á yu'u kúu-ra?

²⁰ Ta Jesús ntakuiin-Ña yu'ú-na:

—In ntó'ò, nà uxì uvì, rā sántaxin xítá vā'a ini ko'ó xí'in-yu, kúú-rā. ²¹ Suu míí ñā ntāā, *Ñā ntūu Se'e Nā Yuví nto'o-Ñā tá kúva tiāa-nā xā'á-Ñā; suu jntá'vi rā tiāa, tiā ntaxiko ñā'á! Vā'a ka kee míí rā tiāa ikán átu níkáku-rā.

²² Nani xíxi-nā, tjin Jesús xítá vā'a, ta ntakua'a-Ñā tixā'vi Ntióxi, tá ntì'i ntata'ví-Ñā-ñā, ra taxi-Ñā-ñā nta'á-nā, ta káchi-Ñā saá:

—Tiin-ntó xítá vā'a yó'o; ñā yó'o kúú ikí kuñu-i.

²³ Tá ntì'i, tjin-Ñā iin kópa víno, ra tá ntì'i ñā taxi-Ñā tixā'vi Ntióxi, taxi-Ñā-rá nta'á-nā, ta ntikuíi-nā xì'i-rá. ²⁴ Ta káchi-Ñā xí'in-nā:

—Tiá yó'o kúú nìi-i, ta xí'in rá yó'o kintoo Ntióxi iin tu'un xí'in-ntó, ta rá yó'o kúú rá kuítia xā'á kuā'á nā yuvì. ²⁵ Ñā ntāā ná ká'an-i xí'in-ntó, kò'o ka-i rá kána xí'in úva yó'o, ntāā ná xāā kíí ñā ko'o tuku-yu rá xaá *nuú xá'ntia Ntióxi chiñu.

Ká'an Jesús ñā ntākuiin yu'ú Pedro ñā xínì-rā-Ñā

(Mt. 26:30-35; Lc. 22:31-34; Jn. 13:36-38)

²⁶ Tá ntì'i xíta-nā yaā nuú Ntióxi, ntaki'in-nā kuā'an-nā xíkí ñā naní Olivo. ²⁷ Ra tá ntì'i, káchi Jesús saá xí'in-nā:

—Tá kúú ntì'i-ntó, ntakoo míí tú'un saá-ntó yu'u, chi saá káchi nuú Tu'un Ntióxi: “Sátakue'e-i rā ntiāa ntikachi, ra ntantiutia ntì'i míí ntikachi ku'un-rí.”† ²⁸ Suu tá ná ntì'i ntatiaku-i, xina ka yu'u xāā nuú-ntó chí Galilea.

²⁹ Ra ntākuiin Pedro, káchi-rā saá:

—Nii tá kúú ntì'i-nā ná ntakoo yó'o, yu'u ntākoo-i yó'o.

³⁰ Ra ntākuiin Jesús, káchi-Ñā saá xí'in-rā:

—Míí ñā ntāā ná ká'an-i xí'in-ún, ñā míí ññu vichin, tá kúmaní ka kana chéle uvì ichí, xā unì ichí kōnintakuiin yu'ú-ún ñā xínì-ún yu'u.

³¹ Suu nì'i ini Pedro, káchi-rā saá:

—Nii átu ná kuvì-yu xí'in-ún, ká'an tu míí ví-i ñā xínì-yu yó'o.

Ta ntikuíi-nā káchi saá.

† 14:27 Zac. 13:7.

Jesús ká'an-Ña xí'in Táta-Ña nuú naní Getsemaní

(Mt. 26:36-46; Lc. 22:39-46)

³² Ra tá ntí'i, nixaa-na nuú naní "Getsemaní", ta kachi Jesús saá xí'in na sákua'a nuú-Ña:

—Kuntée-ntó yó'o, nani ná ku'un-i ka'an-i xí'in Táta-i.

³³ Ta ntáki'in-Ña Pedro, Jacobo xí'in Juan ku'a'an-na xí'in-Ña, ta kixáá iyú'vi-Ña, ta kúsuchí ini-Ña, ³⁴ ta káchi-Ña saá xí'in-na:

—Kúsuchí ntíva'a ini-i, ta xa túvi-i ña kuvi-i. Kintoo-ntó yó'o, ta kuntito-ntó.

³⁵ Ta xika-Ña lo'o ka chí nuú, ta ikán ntakuntú'ú sítí-Ña iin saá ntaa nixinu nuú-Ña ntaa nuú ñu'ú, ra nixika ta'ví-Ña nuú Táta-Ña, ña átu ná kuvi kúú-ña ná ntö'o ini-Ña ña ntúta'an-Ña nto'o-Ña, ³⁶ ta kachi-Ña saá:

—Abba, Táta-i, ntikuíi ña kuvi nuú mií-ún. Sáya'a ña nto'o ini-yu yó'o, ña kúú tá kuva ña ko'o-i iin kópa uva, suu ná koo ña kúni-yu chi ná koo ña kúni mií va-ún.

³⁷ Ta ntikó-Ña nuú íyo na sákua'a nuú-Ña, ta ntani'í-Ña-na kixi-na; ta nika'an-Ña xí'in Pedro:

—Simón, ¿á ra kixi va kúú-ún? ¿Á kónikui kuntito-ún nii iin óra? ³⁸ Kuntito-ntó, ta ka'an-ntó xí'in Ntióxi ná ntákava-ntó nuú kuachi, chi ínimá-ntó kúni-ña kasa-ña ña va'a, suu kuñu-ntó kökúchiñu-ña kasa-ña-ña.

³⁹ Ta ku'a'an tuku-Ña kaka ta'ví-Ña nuú Táta-Ña, ta nika'an tuku-Ña tá kuva kachi-Ña míi ña nuú. ⁴⁰ Ta ntikó tuku-Ña, ta xini-Ña kixi tuku-na, chi kúni ntíva'a-na kusu-na. Ta xini-na na kúú-ña ntakuiin-na yu'ú-Ña. ⁴¹ Ta ntikó-Ña ichi unj, ta kachi-Ña saá xí'in-na:

—¿Á kixi ni'i va-ntó, ta ntáki'in nteé-ntó? Xa va'a, xa nixaa óra ña ntataxi-na *Ña ntuu Se'e Na Yuví nta'a na yuví kuachi. ⁴² Ntakuntita-ntó, ra ko'ó; chi xa vaxi ra ntaxiko yu'u.

Tiin-ṅa Jesús kuá'an-Ñá xí'in-ṅa

(Mt. 26:47-56; Lc. 22:47-53; Jn. 18:2-11)

⁴³ Ra nani tá ká'an n̄i'i ka Jesús, nixaa Judas, iin ra ux̄i ux̄i sákua'a nuú-Ñá xí'in kuá'á na yuví, na n̄i'i espáda xí'in itún, na tachíñu na sutu x̄ikua'á xí'in na x̄ikua'á nuú na ñuu, ra xí'in *na sána'a léy Ntióxi ña ntakoo Moisés.

⁴⁴ Ta Judas, tia ntaxiiko Jesús, xa n̄ika'an-ra xí'in-ṅa:

—Tia ná tutuvi yu'ú-ḡ nuú, tia ikán kúú-ra tiin-ntó; ta tuun va'a tiin-ntó-ra.

⁴⁵ Ta tá nixaa Judas, kuyachin-ra nuú Jesús, ta kachi-ra saá xí'in-Ñá:

—¡Mástro!

Ta tutuvi yu'ú-ra nuú-Ñá. ⁴⁶ Tá n̄i'i tiin-ṅa-Ñá, n̄taki'in-ṅa-Ñá kuá'an-Ñá xí'in-ṅa.

⁴⁷ Suu iin m̄i' ra íyo ikán, tavá-ra iin espáda, ra xa'ntia-ra iin so'o ra káchíñu nuú sutu kúchêe. ⁴⁸ Ta kachi Jesús saá xí'in m̄i' na yuví ikán:

—¿Na chiñu vaxi-ntó xí'in espáda ta xí'in itún tiin-ntó yu'u tá kuva iin ra kuí'ná? ⁴⁹ Yu'u, ra, n̄i'i saá k̄i' nixiyo-ḡ ini nuú íyo *Ve'e Ñu'u Ká'nu sana'a-ḡ nuú-ntó, ta kōnitiin-ntó yu'u. Suu ntúxá ya'a ña yó'o ná x̄inu Tu'un Ntióxi.

⁵⁰ Ta ntikuíi na ntíkun-Ñá x̄inu-ṅa kuá'an-ṅa, ta ntakoo m̄i' tú'un saá-ṅa-Ñá.

X̄inu iin ra lo'o nuú-ṅa

⁵¹ Suu iin ra lo'o n̄int̄ikun-ra Jesús, ta ísuvi-ra iin mánta kuití va, ta tá tiin-ṅa-ra, ⁵² ntakoo-ra mánta ísuvi-ra, ta x̄inu cha'lá-ra kuá'an-ra.

Íyo Jesús nuú Na Ntíso Chiñu nuú Na Judío

(Mt. 26:57-68; Lc. 22:54-55, 63-71; Jn. 18:12-14, 19-24)

⁵³ Ra n̄taki'in-ṅa Jesús kuá'an-Ñá xí'in-ṅa nuú ra sutu kúchêe; ra ikán n̄taki'in tá'an tá kúú n̄i'i m̄i' na sutu x̄ikua'á xí'in na x̄ikua'á nuú na ñuu, ra xí'in *na sána'a léy Ntióxi ña ntakoo Moisés. ⁵⁴ Ta Pedro x̄int̄ikun x̄ika-ra-Ñá

ntaa ini nuú íyo ve'e sutu kúchêe, ta nixaa-ra nuú íyo na ntiáa yé'e ikán, ta ntakuntú'ú-ra xí'in-na ntásaá-ra ñu'u.

⁵⁵ Ta na sutu xikua'á xí'in ntikuíi ***Nā Ntiso Chiñu nuú Nā Judío** ntukún-na xiyo chikaa kuachi-na Jesús ña ná kuvi ka'ní-na-Ñā; suu koo ña'a kuachi-Ñā nintani'í-na. ⁵⁶ Ta kua'á-na ntatú'un vatiá xa'á-Ñā, suu sín sín ká'an iin iin-na. ⁵⁷ Sava-na ntakuntita-na ná ntatú'un vatiá-na xa'á-Ñā, ta káchi-na saá:

⁵⁸ —Xini so'o-nti nika'an-ra: “Yu'u sánti'i xa'á-i míi ***Ve'e Nu'u Ká'nu** ña sava'a na yuví, ta nuú uní kií sava'a-i iinka-ña, ña sava'a na yuví.”

⁵⁹ Suu nii ña nika'an na yó'o kónintaki'in tá'an-ña xí'in ña nika'an iinka-na.

⁶⁰ Ta tia sutu kúchêe ntakuntichi-ra nuú ntikuíi-na, ta ntakatú'un-ra-Ñā:

—¿Á ntakuiin-ún xa'á ntikuíi kuachi chíkaa-na satá-ún?

⁶¹ Suu Jesús kintoo táxín yu'ú-Ñā, ra nii iin tu'un kónintakuiin-Ñā yu'ú-ra. Saá ra, ntakatú'un tuku-ra-Ñā, káchi-ra saá:

—¿Á yó'o kúú ***Cristo**, Ñā tachiñu Ntióxi vaxi sákaku na yuví, Ñā kúú Se'e Ntióxi Ñā Íí?

⁶² Ra ntakuiin Jesús, káchi-Ñā saá xí'in-ra:

—**Yu'u kúú va-i, ta ntó'o kuni-ntó *Ñā ntuu Se'e Nā Yuví** kuntú'ú koo-Ñā xiyo kuá'a Ntióxi, Ñā íyo nti'i nteé, ra kuni-ntó kixi-Ñā nuú vikó ntiví.

⁶³ Ta ra sutu kúchêe ntatá-ra sa'má-ra, ta káchi-ra saá xí'in-na:

—¿Na kúú ka ña xiniñú'u-yó kuni so'ó-yó? ⁶⁴ Xa xini so'ó-ntó naxa nika'an vā'a-ra xa'á Ntióxi. ¿Á naxa túvi-ntó xí'in ña yó'o?

Ta ntikuíi-na káchi-na ña íyo kuachi-Ñā, ta xa'á ña yó'o kúú-ña ka'ní-na-Ñā.

⁶⁵ Tá ntí'i, sava-na kixáá-na xátia-na tiá sii-na nuú-Ñā, ra ntakasi-na nuú-Ñā, ta kixáá-na xákin-na íkí nuú-Ñā, ra káchi-na saá:

—Átu ña ntixa kúú-ún ra sáya'a tu'un ká'an Ntióxi, ¡ka'an xí'in-nti yoo kúú na kani yó'o!

Ta na ntiáa yé'e ikán kani-na-Ñā.

Köntákuuin yu'ú Pedro ña xini-ra Jesús

(Mt. 26:69-75; Lc. 22:56-62; Jn. 18:15-18, 25-29)

⁶⁶ Ra nani tá íyo Pedro chí ninu, ini nuú íyo ve'e míi ra sutu kúchêe ikán, nixaa iin ñá sí'i ñá káchíñu nuú míi ra sutu ikán; ⁶⁷ ra tá xini-ñá Pedro ña ntásaá-ra ñu'u, ntakuto'ni va'a-ñá nuú-ra, ra kachi-ñá saá xí'in-ra:

—Yó'o tu kúú iin tiaa ra xíka xí'in Jesús, ra ñuu Nazaret.

⁶⁸ Suu Pedro kónintakuuin yu'ú-ra xa'á Jesús ña xini-ra-Ña, ra kachi-ra saá:

—Xini-yu-ra, ra nii xini-i na xa'á kúú ña ká'an-ún.

Ra kana-ra míi yé'e nuú íyo ve'e ikán, ra míi ntikun saá kana iin chéle. ⁶⁹ Ra tá xini tuku míi ñá káchíñu nuú ra sutu ikán míi Pedro, kachi tuku-ñá saá xí'in míi na ntée ikán:

—In tá'an na ikán kúú tu ra tiaa yó'o va.

⁷⁰ Suu Pedro kónintakuuin tuku yu'ú-ra ña xini-ra Jesús. Ra tá niya'a iin too lo'o, na ntée ikán kachi tuku-na saá xí'in Pedro:

—Míi ña ntaa iin tá'an na ikán kúú-ún; chi ra Galilea kúú-ún, [chi tá kuva ká'an na ikán saá ká'an-ún.]

⁷¹ Ra saá, kixáá Pedro chína'á-ra Ntióxi ña xini-ra-Ña, ra ná nto'o-ra chí'ña átu süvi ña ntaa kúú ña ká'an-ra xí'in-na, ra kachi-ra saá:

—Xini-yu tiaa ra ká'an-ntó xa'á ñaa.

⁷² Ra míi ntikun saá kana tuku chéle ichi uvi. Saá ra, ntaku'un ini Pedro tu'un ña nika'an Jesús xí'in-ra, tá kachi-Ña saá: “Tá kumaní ka kana chéle ichi uvi, xa uní ichi nika'an-ún ña xini-ún yu'u.” Ra kixáá Pedro xaku-ra.

Íyo Jesús nuú Pilato

(Mt. 27:1-2, 11-14; Lc. 23:1-5; Jn. 18:28-38)

15 ¹ Tá sakán nituvi ntaki'in tá'an na sutu xikuá'á, na xikuá'á nuú na ñuu, *na sána'a léy Ntióxi ña ntakoo Moisés, ra xí'in nti'i *Na Ntiso Chiñu nuú Na Judío. Tá nti'i sakitá'an-na tu'un, katún-na Jesús, ra ntaki'in-na-Ña kuá'an-Ña xí'in-na, ra ntatxi-na-Ña nta'á Pilato. ² Ra ntakatú'un Pilato Ña, kachi-ra saá:

—¿Á yó'o kúú Réy nā judío?

Ntakuiin Jesús, káchi-Ñā saá:

—**Mií-ún kúú-ra xā nīk'ān va-ñā.**

³Ta nā sutu xīkuá'á chīkaa-nā kuá'á kuachi satá-Ñā. ⁴Ra ntaakatú'un tuku Pilato Ñā, káchi-ra saá:

—¿Á kōo nii iin-ñā ntakuiin-ún? Kuto'ni, naxa kuá'á kuachi chīkaa-nā satá-ún.

⁵Suu Jesús nii xí'in ñā ikán kōnintakuiin-Ñā; ra ntaa ntaakatú'un ini Pilato xí'in-Ñā.

Ntátaxi Pilato Jesús ná ka'ní-na-Ñā

(Mt. 27:15-31; Lc. 23:13-25; Jn. 18:38—19:16)

⁶Tá kuiya tá kuiya vikó *Pascua sañá Pilato iin ra ntákaa ve'e kaa, ntáa mií-ra ná ntukún míi nā ñuu va nuú-ra. ⁷Ta ntákaa iin ra naní Barrabás ve'e kaa ra xā'ní ntii xí'in kuá'á ka nā xā'ní ntii nani tá kani tá'an-nā xí'in nā xá'ntia chiñu nuú ñuu Roma. ⁸Ra tá nīxaa nā yuví kuá'á nuú Pilato, kīxáá-nā ntúkún-nā ñā ná sañá-ra iin ra ntási ve'e kaa, ñā tá kuva kīxa-ra tá kuiya kuiya. ⁹Ra ntauiin Pilato, káchi-ra saá xí'in-nā:

—¿Á kúnj-ntó ñā ná sañá-i ra kúú Réy nā judío?

¹⁰Chi xā xínj-ra xā'á ñā vā'a xíni nā sutu xīkuá'á xí'in Jesús, ñā ikán ntátaxi-na-Ñā nta'á-ra. ¹¹Suu nā sutu xīkuá'á chīkaa yu'ú-nā nā yuví kuá'á ñā ná ntukún-nā nuú Pilato ñā ná sañá-ra Barrabás nuú ka Jesús. ¹²Ra ntauiin Pilato yu'ú-nā, káchi tuku-ra saá xí'in-nā:

—Ra átu saá, ¿na kúú-ñā kúnj-ntó ná kasa-i xí'in ra ká'an-ntó “Réy nā judío” xí'in yó'o?

¹³Ra kīxáá-nā ntá'yū-nā, káchi-nā saá:

—¡Katakaa-ra nta'á krúsi!

¹⁴Suu ntauiin Pilato, káchi-ra saá:

—¿Na chiñu? ¿Na kúú ñā vā'a kīxa-ra?

Suu míi nā yuví kuá'á nteé vā'a ka nīnta'yū-nā, káchi-nā saá:

—¡Katakaa-ra nta'á krúsi!

¹⁵Ta Pilato, ñā kúnj-ra kintoo vā'a-ra nuú nā yuví kuá'á, sañá-ra Barrabás; ra tá ntī'i, xā'ntia-ra chiñu nuú nā lapa ná

kani-na sata Jesús xí'in iin ña ntó'ni kaa nuú, ntataxi-ra-Ña nta'á-na ná katakaa-na-Ña nta'á krûsi.

¹⁶ Ta na lapa ntaki'in-na-Ña kuá'an-Ña xí'in-na ini ve'e chiñu nuú ká'an-na xí'in "pretório", ta kana-na ntikuíi ka míi na lapa ikán. ¹⁷ Ta santakuntixi-na-Ña iin mánta kuá'a tuún, ra tá ntí'i sava'a-na iin koróna iñú, chinúú-na-ña xíní-Ña. ¹⁸ Ta kixáá-na xáku ntiáa-na-Ña, káchi-na saá:

—¡Tia ká'nu kúu yó'o, Réy na judío!

¹⁹ Ta kani-na ntoó xíní-Ña, ra xatia-na tiá sñi-na nuú-Ña, ra nixaku ntiáa-na-Ña ntakuntee síti-na nuú-Ña. ²⁰ Tá ntí'i nixaku ntiáa-na-Ña, sakutia'a-na mánta kuá'a tuún sata-Ña, ta santakuntixi-na-Ña sa'má míi-Ña. Ta tavá-na-Ña ini pretório ña ná katakaa-na-Ña nta'á krûsi.

Kátakaa-na Jesús nta'á krûsi

(Mt. 27:32-44; Lc. 23:26-43; Jn. 19:17-27)

²¹ Ta iin ra tiaa ñuu Cirene naní Simón, táta Alejandro xí'in Rúfo, vaxi ntixi-ra ichí tá ntikó-ra nixa'an-ra yukú, ta kixa ntúxá na lapa ikán xí'in-ra ná kuiso-ra krûsi Jesús.

²² Ra ntaki'in-na Jesús kuá'an-Ña xí'in-na iin nuú naní Gólgota, ña kúnj kachi: "Leke Xíní Ntii." ²³ Ra taxi-na víno tiá káva nuu xí'in mírra ná ko'o-Ña, suu köníxi'i-Ña-rá.

²⁴ Ta kátakaa-na-Ña nta'á krûsi, ta chikaa-na suérte ná ntata'ví-na sa'má-Ña ntáa kúu ña ntaki'in iin iin-na.

²⁵ Ta kaa iin na'a kúu-ña tá kátakaa-na-Ña. ²⁶ Ra kani-na iin tiayú xíní krûsi nuú tiaa-na ña na chiñu kúu-ña kixa-na saá xí'in-Ña, ra míi ña tiaa-na ikán káchi-ña saá: "TIA RÉY NA JUDÍO." ²⁷ Ra kátakaa tu-na uvi ra kuí'ná xí'in míi Jesús, iin-ra chí xiyo kuá'a-Ña, ra iinka-ra xiyo ítin-Ña. ²⁸ [Ta saá nixinu Tu'un Ntióxi ña káchi: "Xákin-na-Ña xí'in na yuví kuáchi."][†]

²⁹ Ta na yá'a nuú-Ña ká'an vä'a-na xa'á-Ña, ta xíkó xíní-na, ra káchi-na saá xí'in-Ña:

[†] 15:28 Is. 53:12.

—Yó'o, tia sánti'i xa'á *Ve'e Nū'u Ká'nu, ra kij unī kantichi tuku-ún-ñā, ³⁰ sákaku mií-ún, ra nuu nta'á krúsi ñáá.

³¹ Saá tu nā sutu xikua'á xí'in *nā sána'a léy Ntióxi ñā ntakoo Moisés nixaku ntiáa-nā-Ñā, káchi xí'in tá'an-nā saá:

—linka-nā sakaku-ra, ra küvi sákaku-ra mií-ra. ³² Átu ntixa kúu-ra *Cristo, Ñā tachíñu Ntióxi vaxi sákaku nā yuví, Réy nā ñuu Israel, ná nuu-ra nta'á krúsi ná kuni-yó, ra kantíxa-yó.

Ta ntaā nā tákaa xí'in-Ñā nika'an vä'a-nā xí'in-Ñā.

Xí'ij Jesús

(Mt. 27:45-56; Lc. 23:44-49; Jn. 19:28-30)

³³ Ta tá nixaa kaa uxī uvī ntuví, kunaá iin ní saá ñā yúví, ra iin saá ntaā kaa unī xikuaá. ³⁴ Ra mií kaa unī xikuaá, ninta'yu nteé Jesús, káchi-Ñā saá:

—¡Eloi, Eloi! ¿lama savaktani? —ñā kúnī kachi: Ntióxi mií-i, Ntióxi mií-i ¿Na chiñu ntakoo-ún yu'u?*

³⁵ Ta sava nā ntíta yachin ikán, xini so'o-nā-Ñā, ra káchi-nā saá:

—Kuntè'é-ntó, tia *Elías^a kána-ra.

³⁶ Ta xinu iin-ra santaxin-ra iin ñā'a ñā'ma xí'in víno iyá, ra chinúu-ra-ñā nuú iin ntóó, ta sakuyachin-ra-ñā yu'ú Jesús ná ko'o-Ñā-rá, ta kachi-ra xí'in-nā:

—Ná ntakoo-yó-ra; ná kuni-yó átu kixi Elías sánuu-ra-ra.

³⁷ Suu Jesús nteé ntiva'a ninta'yu-Ñā, ra nixi'i-Ñā. ³⁸ Ta nintatá sava mánta ñā ntási nuú ij va'a ini *Ve'e Nū'u Ká'nu ntaā nīnu iin saá ntaā nīnu. ³⁹ Ta tia ínúu nuú nā lapa ikán íntichi yachin-ra nuú Jesús, ra tá xini-ra nixi'i-Ñā, káchi-ra saá:

—Ñā ntaā Se'e Ntióxi xikuu Ñā yó'o.

⁴⁰ Ra sava ná sí'i nteé xíka-ná xintè'é-ná; ta mã'ñu ná ikán íyo ñá María Magdalena, ñá Salomé, xí'in ñá María

^a 15:35 *Elías* xikuu ra say'a tu'un ká'an Ntióxi nuú nā ñuu Israel tá xina'á. Ntúkún *Elías* nuú ntí'i tutu yó'o.

* 15:34 Sal. 22:1.

nána José xí'in Jacobo tia lo'o. ⁴¹ Ná sí'i yó'o ntantikun-ná Jesús, ra chinteé-ná-Ñā tá nixiyo-Ñā chí Galilea. Ra saá íyo kuá'á ka ná sí'i ikán, ná ntāa nixā'an xí'in-Ñā Jerusalén.

Sántuxin-na Jesús

(Mt. 27:57-61; Lc. 23:50-56; Jn. 19:38-42)

⁴² Ra tá xā kuā'an kuáá míi kīí ñā kixa ntúví-na ñā xaa kīí sáto, ñā kúú kīí íí, ⁴³ ñā ikán nixā'an José, ra ñuu Arimatea, iin ra tǒ'o, ra kúú iin Rā Ntiso Chiñu nuú Nā Judío, ra ntātu tu ra ikán va ná kuyachin *kīí ñā kixáá Ntióxi ka'ntia-Ñā **chiñu**, ta kixa ntakú ini-ra, ra nixā'an-ra nuú Pilato ñā ná ntukún-ra ikí kuñu Jesús. ⁴⁴ Suu Pilato ntakutú'un ini-ra ñā xā nixi'i Jesús, ra kana-ra ra kúchêe nuú ñā lapa ikán ná ntakutú'un-ra-ra átu xā na'á íyo ñā nixi'i-Ñā. ⁴⁵ Ra tá nti'i ntatú'un míi ra kúchêe nuú ñā lapa ikán xí'in-ra, nixā'an Pilato xí'in José ñā kuvi ntaki'in-ra ikí kuñu Jesús ku'un-ñā xí'in-ra. ⁴⁶ Saá ra, nixā'an míi José sanuu-ra ikí kuñu Jesús nta'á krúsi, ra ntasuví-ra-ñā xí'in iin mánta ñā xíin-ra, ra chikaa-ra-ñā ini iin kāká xaá, ñā kaan-na ntika iin kavá, ra ntakasi-ra iin yuú ká'nu yu'ú míi kavá ikán. ⁴⁷ María Magdalena xí'in María nána José, xito'ni-ná ntāa kúú nuú chikaa-na-ñā.

Ntátiaku Jesús

(Mt. 28:1-10; Lc. 24:1-12; Jn. 20:1-10)

16 ¹ Tá niya'a kīí *sáto, ñā kúú kīí íí, ñā María Magdalena, ñā María nána ra Jacobo, ra xí'in ñā Salomé, xíin-ná ntiutiá rá támi xá'an kuā'an xí'in-ná ná chikaa-ná-rá satá ikí kuñu Jesús. ² Ra na'a va'a ñā kúú kīí nuú semana, kīí ntumínko, tá sakán vaxi kana nīkantíí ntaki'in-ná kuā'an-ná míi nuú íyo kavá nuú nintuxin Jesús. ³ Ra nani tá kuā'an-ná ichí, káchi xí'in tá'an-ná saá:

—¿Yoo kúú ñā chinteé tá'an xí'in-yó ñā ná sákutia'a-yó yuú ñā ntási yu'ú kavá ikán?

⁴ Suu tá nixaa-ná, xini-ná ñā xā xīkutia'a míi yuú ñā ntási yu'ú kavá ikán, ra yuú ká'nu ntivā'a kúú-ñā. ⁵ Tá

nĭkĭ'vi-ná ini kavá xĭni-ná iin ra tĭaâ ĩtiá ĩntú'ú koo-ra xiyo kuá'a, ta ntíxi-ra iin sa'má yaa níi; ta niyŭ'vi-ná. ⁶Suu míi ra tĭaâ ikán kaçhi-ra saá:

—Kŭyŭ'vi-ntó; xĭni-yu ña ntúkún-ntó Jesús, Ña ñuu Nazaret, Ña xĭtakaa nta'á krŭsi. Xa ntatiaku-Ña; koo ka-Ña íyo yó'o. Kuto'ni-ntó nuú ntakoo-na-Ña. ⁷Kuá'an-ntó, ra ntatú'un-ntó xí'in Pedro xí'in ntikuíi ka na sákua'a nuú-Ña: “Xa ntakunúú-Ña kuá'an-Ña nuú-ntó chí Galilea; ta ikán kuni-ntó-Ña, tá kuva nĭka'an-Ña xí'in-ntó.”

⁸Ra ná síi nĭtani-ná míi nuú íyo kavá nuú nĭntuxĭn Jesús ikán, xĭnu-ná kuá'an-ná, chí iin kĭsi míi-ná ña íyŭ'vi-ná, ra kónĭka'an-ná nii iin ña'a xí'in ntaâ nii iin-na, chí niyŭ'vi ntĭva'a-ná.^a

Kána Jesús nuú ñá María Magdalena

(Jn. 20:11-18)

⁹[Ra tá ntĭi ntatiaku Jesús tá nĭtuvi na'a kĭi ntumínko, ña kúú kĭi nuú semána, ra xina ka nuú kana-Ña nuú ñá María Magdalena, ñá tavá-Ña uxá taçhí u'vi ini. ¹⁰Ra ñá ikán nĭxa'an-ñá ntatú'un-ñá xí'in na ntíkun Jesús, na kúsuchí ini, ra xáku-na xa'á-Ña. ¹¹Ra tá xĭni so'o-na ña ntatú'un-ñá xí'in-na ña tiáku Jesús, ra xĭni-ñá-Ña, kónĭkantíxa-na-ñá.

Kána Jesús nuú uvi na ntíkun ña'á

(Lc. 24:13-35)

¹²Tá ntĭi yó'o, xa ntasama kuva káa Jesús tá kana-Ña nuú uvi na ntíkun-Ña tá kuá'an-na yukú. ¹³Ta na yó'o nĭxa'an-na ntatú'un-na xí'in sava ka-na, suu nii na yó'o kónĭkantíxa-na-na.

^a 16:8 Tutu ña tĭaâ nta'á-na tá xĭna'á, koo versíkulo ĩn iin saá ntaâ oko vaçi.

Xá'ntia Jesús chiñu nuú na sákua'a nuú-Ña

(Mt. 28:16-20; Lc. 24:36-49; Jn. 20:19-23)

¹⁴Suu tá nuú ntí'i, kana Jesús nuú uxí iin saá na sákua'a nuú-Ña, tá ntée-na nuú mésa; ra ntukue'e-Ña xí'in-na xa'á ña ntakú ini-na, saá chi kónikantíxa-na na xina nuú ka xini ña xa ntatiaku-Ña. ¹⁵Ra kachi-Ña saá xí'in-na:

—Kuá'an-ntó iin níi saá ña yúví, ta ntakani-ntó ***tu'un va'a Ntióxi** nuú ntikuíi na yuví. ¹⁶Na ná kantíxa, ra kuntiutiá-na, na ikán kuu na kaku; suu na ná kántíxa, na ikán kuu na nto'o ini xa'á kuachi-na. ¹⁷Ta ña yó'o kúú ña kúvi kasa na kántíxa yu'u: xí'in nteé-i tavá-na tachí u'vi ini na yuví; ra ka'an-na iinka tu'un; ¹⁸ra tiin-na koó kue'e xí'in nta'á-na, ra nii ná ko'o-na ña'a ña xá'ní ña'á, koo-ña nto'o-na xí'in-ña; ta saá tu chinúú-na nta'á-na xini na kú'vi, ra ntuvá'a-na.

Ntáa Jesús chí ntiví

(Lc. 24:50-53)

¹⁹Ta tá ntí'i nika'an Xito'o-yó xí'in-na, ntaki'in Ntióxi-Ña chí ntiví, ra ntakuntú'ú-Ña xiyo kuá'a-Ña. ²⁰Ra na ntíkun-Ña kana-na kuá'an-na ntakani-na tu'un va'a iin níi xiyo. Ta chinteé míi Xito'o-yó-na, ra xa'á ña xítú'un kíxa-na xí'in nteé míi-Ña sána'a-Ña ña ntaa kúú ña ntákani-na.]

Glosário

Ña ká'an xa'á tu'un ña vaxi nuú tutu yó'o

Cananísta “*Cananísta*” vaxi-ña tu'un arameo, ra kúni kachi-ña “*na kuiñu*”, ra ká'an-ña xa'á na ñuu Israel na ntakú ini, na kúni saña ñuu-na nuú ñuu Roma xa'á ña kúni ntiva'a-na míi ñuu-na.

Cristo “*Cristo*” kúu tu'un griégo, ra “*Mesías*” kúu tu'un hebreo ña kúni kachi “*ungido*”. Ká'an na judío “*ungido*” xí'in iin na yuví tá ntákaxin Ntióxi na ña ná kuntiso-na iin chiñu ká'nu tá kuva réy, na sáya'a tu'un ká'an Ntióxi nuú na yuví, xí'in na sutu. Ntántiso-na síti xiní-na.

Tá ká'an Tu'un Ntióxi xa'á Jesús ña kúu-Ña “*Cristo*”, kúni kachi-ña “*Ña kintoo Ntióxi tachíñu-Ña ná sákaku na ñuu-Ña*”.

Decápolis “*Decápolis*” vaxi-ña tu'un griégo, ra kúni kachi-ña “*uxi ñuu ná'nu*”. Ntákaa-ña xitia már Galilea, chí xiyo nuú kána níkantíi. Na Decápolis süvi na ñuu Israel níxikuu-na.

Elías “*Elías*” xikuu iin ra sáya'a tu'un ká'an Ntióxi nuú na yuví, ra níxiyo kuva kuiya uná siénto sava tá kúmaní ka kixi Cristo, ra kóníxi'i-ra, chí xí'in iin karréta ñu'u ntaa-ra chí ntiví. Kuá'á na judío ka'an-na ña xina ka ra ikán ntikó nuú ñu'ú ña ná sákuntúvira na yuví ña ná koo tu'va-na tá xa ná kixaa Cristo, Ña tachíñu Ntióxi kixi ná sákaku na yuví (Malaquías 4:5-6). Jesús níka'an-Ña ña chiñu kixa Juan, ra sákuntiutia

na yuví, kúú ña nika'an Malaquíás xa'á (Mateo 11:14; 17-12). Ta ntatuví Elías xini yukú nuú ntasama kuva káa Jesús (Marcos 9:4-5), ra saá tu ká'an ka Tu'un Ntióxi xa'á-ra nuú tutu yó'o: Lucas 4:25-26; Romanos 11:2-4; Santiago 5:17-18.

Fariséo “*Fariséo*” ká'an-ña xa'á sava na judío na kúú na xikuá'á nuú ñuu Israel, na káchi kíxa tá kuva xá'ntia mí nuú tu'un Ntióxi ña ntakoo-Ña nta'á Moisés. Suu íyo ka ña'a ntachinúú mií-na satá-ña.

Ntantukún tu tu'un “*saduséo*” va.

Ka'ntia Ntióxi chiñu “*Ka'ntia Ntióxi chiñu*” ká'an-ña xa'á naxa kuva ntítá'an Ntióxi xí'in na ntíkun-Ña. Köká'an-ña xa'á iin nuú ña yuví yó'o, saá chi ña ká'an-ña xa'á kúú ña naxa kuva xá'ntia Ntióxi chiñu nuú ntikuíi na yuví na ñú'u nta'á-Ña, tá kuva iin tiaa ní'i iin ñuu: ntiáa-ra-na ná kúmaní ña'a nuú na ñuu-ra, ínúu-ra nuú-na, ra chíntee-ra-na ná kuntee va'a-na. Ta ntikuíi na kántíxa ña xá'ntia Ntióxi ra ntáki'in-na Jesús kuva Ña sákaku-na, míi na ikán kúú na ní'i ña maní Ntióxi.

Kuachi “*Kuachi*” ká'an-ña xa'á míi ña kúú “*pecado*”. Ra tá vaxi-ña nuú Tu'un Ntióxi, ká'an-ña xa'á ña kökíxa-yó ña tá'an ini Ntióxi, kontáa-yó xa'á ña xá'ntia Ntióxi nuú-yó kasa-yó, á tá kíxa-yó ña kachi-Ña kása-yó. Ta nuú Ntióxi na yuví kuachi kúú ntikuíi va-yó.

Kue'e tiá'yu iín “*Kue'e tiá'yu iín*” ká'an-ña xa'á kue'e naní “*lépra*”. Tá tiémpo nixiyo Jesús, míi na yuví íyo kue'e tiá'yu iín kúú-na na yuví yakua nuú Ntióxi, ra küvi koo-na xí'in sava ka-na, saá chi tá kúú nti'i-na niyü'vi-na ntíkun míi kue'e tiá'yu ikán iín-na, ra ntuyakua tu na ikán va. Tá santuva'a Jesús na yuví íyo kue'e tiá'yu iín, taxi-Ña ná ntikó qoo-na kuntee tuku-na xí'in iinka na yuví.

Kui'i “*Kui'i*” kúú “*fruta*” tu'un sá'an. “*Kui'i*” kúú tá kúú nti'i ña'a xaxí-yó ña kúun nta'á itún, tá kúú tikuaá, mánko, mansána, ntiká, etc.

Levadúra “*Levadúra*” kúú tatán sánañu xítá va'a. Tá ká'an-na ña sánañu levadúra xítá va'a, kúú-ña tá kuva kíxa ña vǎ'a xí'in na yuví. Lo'o míí levadúra xíniñú'u-na, ra kuǎ'a xítá va'a kána xí'in-ña. Tá ká'an Jesús xa'á levadúra na fariséo xí'in Herodes, ká'an-Ña xa'á ña kini sántikun-na ña sána'a-na nuú na yuví kuǎ'a, tá kuva kíxa levadúra sánañu-ña kuǎ'a yuxán.

Tá nitaní na ñuu Israel ñuu Egipto, xa'ntia Ntióxi chiñu nuú-na ná kée levadúra xí'in xítá va'a kuxi-na vikó Pascua, ná ntaku'un ini-na xa'á ña nto'o ini-na, ra xí'in ña kama kana-na ñuu Egipto.

Levíta “*Na levíta*” ká'an-ña xa'á na judío na vaxi chichi ra Leví. Na ikán kúú na ñikaxin Ntióxi ná kasa-na chiñu nuú-Ña ini nuú ntáka'an na judío Ña. Na yó'o kúú na chinteé tá'an xí'in na sutu judío ntaa tá ntaki'in Aarón ña xikuu-ra sutu.

Lot “*Lot*” xikuu saxin Abraham. Tá kana Abraham kuǎ'an-ra ntukún-ra ñu'ú ña kintoo Ntióxi taxi-Ña nta'a-ra, ntaki'in-ra míí Lot kuǎ'an xí'in-ra. Ra tá nixaa-na míí nuú ñu'ú ikán, ntaki'in Lot kuǎ'an-ra koo-ra ñuu naní Sodoma. Ta na yuví ntée míí ñuu ikán nina ña vǎ'a kíxa-na, ña ikán santi'i xa'á Ntióxi ña.

Maná “*Maná*” ká'an-ña xa'á ña'a ña taxi Ntióxi xixi na ñuu Israel nani tá xika-na uvi xiko kuiya nuú yukú íchi, ra ká'an tu-na “*xítá va'a ña nuú chí ntivi*” xí'in-ña (Éxodo 16:4-36). Ña yaa kúú-ña, vixi-ña, ra íin-ña tá kuva ntikín kulánto. Tá vaxi-ña nuú Tutu tiaa Juan (Jn 6:48-51) ká'an-ña xa'á Jesús tá kuva xítá va'a ña nuú chí ntivi.

Na ntákaya xǔ'un “*Na ntákaya xǔ'un*” ká'an xa'á na judío na kachíñu nuú na ñuu Roma. Ntákaya-na xǔ'un ña kí'in gobiérno Roma nuú na ñuu xa'á ña'a ña íyo nuú-na. Kuǎ'a míí na ikán kónikachíñu ntáku-na, chi kuǎ'a ka kí'in-na nuú míí ña xíniñú'u ki'in-na, ña ná ntoo lo'o nta'a míi-na. Ta kuǎ'a míí na judío vǎ'a xíni xí'in-na.

Nḁ Ntíso Chiñu nuú Nḁ Judío Nḁ ká'an tu “*nḁ Sanedrín*” va xí'in, nḁ yó'o kúu nḁ xikuá'á nuú nḁ ñuu, nḁ sána'a léy Ntióxi ña ntakoo Moisés xí'in nḁ sutu xikuá'á, ra kúu-nḁ unḁ xiko uxḁ iin nḁ yuví, ta ra sutu kúchêe kúu ra kúchêe nuú-nḁ. Kuvi kachi-nḁ naxa kuva ntúta'an nḁ yuví sákusuvi-nḁ léy Ntióxi, ra kuvi kuití sákuntúví-nḁ kuachi xí'in nḁ ñuu tá kuva káchi míí léy-nḁ.

Nḁ sána'a léy Ntióxi ña ntakoo Moisés “*Nḁ sána'a léy Ntióxi ña ntakoo Moisés*” á “*ra sána'a léy Ntióxi ña ntakoo Moisés*” ká'an-ñá xa'á míí nḁ kúu “*escriba*” á “*maestros de la ley*”. Xikuu-nḁ nḁ xikuá'á nuú nḁ ñuu Israel. Chiñu ña kíxa-nḁ kúu-ñá sána'a-nḁ, ra ntákani-nḁ na kúu-ñá kúnḁ káchi tu'un xá'ntia Ntióxi. Ntátiaa-nḁ míí tu'un Ntióxi nuú iinka tutu ña ná ntí'i xa'á-ñá.

Ña ntuu Se'e Nḁ Yuví “*Ña ntuu Se'e Nḁ Yuví*” kúu iin kivi Jesús tá ká'an-Ñá xa'á míí-Ñá, ra kúnḁ kachi-ñá “*iin nḁ yuví ña yúví yó'o*”. Ta nuú tutu Daniel 7:3-14 ña yó'o kúu kivi taxi Ntióxi nta'á Mesías, Nḁ ntakaxin Ntióxi ná sákaku-Ñá nḁ ñuu-Ñá.

Pascua “*Pascua*” kúu iin vikó ká'nu ntiva'a nuú nḁ ñuu Israel. Sáva'a-nḁ ña'a kuxíni-nḁ ña ntáku'un ini-nḁ naxa kuva tavá Ntióxi-nḁ chí ñuu Egipto, tá kíxa ntiva'a nḁ ñuu ikán xí'in-nḁ tá nixiyo Moisés. Tu'un “*Pascua*” vaxi-ñá tu'un hebreo, ña kúnḁ kachi “*yá'a xiyó*”, chí tá tachíñu Ntióxi ángel-Ñá ña ná ka'ní ntí'i-ñá se'e nuú nḁ ñuu Egipto, ra tá niya'a-ñá nuú íyo ve'e nḁ hebreo, niya'a xíka va-ñá.

Saduséo “*Saduséo*” ká'an-ñá xa'á sava nḁ judío nḁ kuíka xí'in kúu-nḁ nḁ kúchêe nuú nḁ ñuu Israel. Káchi-nḁ ña xíniñú'u kantíxa chá ka nḁ yuví léy Ntióxi ña ntakoo-Ñá nta'á Moisés nuú ka ña sána'a iinka nḁ yuví. Ta u'un tutu ña vaxi nuú nuú Tu'un Ntióxi va ntíkun-nḁ. Kókántíxa-nḁ ña ná ntatiaku nḁ yuví, nii ña ntée nḁ ángel á tachí u'vi. Ntantukún tu tu'un “*fariséo*” va.

Sáto Kijí “sáto” kúú kijí ña xá'ntia Ntióxi nuú na judío ná ntaki'in nteé-na, ra ntaka'an-na-Ña.

Seváda “Seváda” kúú ntikín válí tá kuva trígo. Xí'in míí ntikín válí ikán sáva'a-na xítá va'a. Míí xítá va'a ña seváda süvi iin nuú kúú-ña xí'in xítá va'a ña trígo, ra núu ka ya'vi-ña nuú míí xítá va'a ña trígo, ra ña ikán kúú ña xíxi na ntá'vi, ra nuú ñu'ú yá'a va íyo-ña, ra kama ka xá'nu-ña nuú míí trígo.

Sutu Tá vaxi tu'un “sutu” nuú Tu'un Ntióxi, ká'an-ña xa'á na sutu judío na vaxi chichi Aarón na níkaxin Ntióxi ná kuu-na sutu, ta chíñu kíxa-na kúú-ña ká'an-na xa'á na yuví nuú Ntióxi, ra na yó'o xá'ní-na kití xa'á kuachi na yuví, rí ní'i míí na yuví xáa-na Ve'e Ñu'u Ká'nu. Xá'mi-na xuxa, ra xíka ta'ví-na nuú Ntióxi. Nta'á na yó'o ntákaa ña kuvi ka'an-na tá xa ntuva'a iin na yuví nuú Ntióxi.

Tún oko uxi “Tún oko uxi” ká'an xa'á itún ígo.

Tu'un va'a “Tu'un va'a” ká'an xa'á tu'un sá'an “Evangelio” ña vaxi tu'un griégo. Nuú Tu'un Ntióxi, ká'an-ña xa'á ña kúntá'vi ini Ntióxi yó, ra tachiñu-Ña Se'e-Ña, Jesús, ña ná kuvi-Ña xa'á kuachi-yó ña ná kuvi xaa-yó kuu-yó se'e Ntióxi, ra koo-yó xí'in-Ña nti'i saá tiémpo.

Ve'e Ñu'u Ká'nu “Ve'e Ñu'u Ká'nu” ká'an xa'á Ve'e Ñu'u Ká'nu ña níxiyo Jerusalén nuú ntaka'an na ñuu Israel Ntióxi. Ikán níxiyo Ntióxi má'ñu na ñuu-Ña, ta kachiñu na sutu judío nuú-Ña, ra xa'ní-na kití nuú Ntióxi xa'á kuachi míí na ñuu Israel.

Ve'e Ñu'u lo'o Ntióxi ña xíka xí'in na ñuu Israel “Ve'e Ñu'u lo'o Ntióxi” ká'an xa'á iin ve'e jí ña xíka xí'in na ñuu Israel ña xa'ntia Ntióxi chíñu nuú-na ná sáva'a-na tá xíka-na yukú íchi. Ña itún kúú-ña, ra ikán takaa-na iin satá kití xí'in mánta. Ra Ntióxi níxiyo-Ña ini-ña má'ñu na ñuu Israel. Ra tá kána-na kua'an-na iinka nuú síin,

xáni-na-ñá, ra kua'an-ñá xí'in-na, ra nuú xáa-na ikán sava'a tuku-na-ñá. Kíxa-na ñá yó'o iin saá ntaa tá sava'a réy Salomón Ve'e Ñu'u Ká'nu chí Jerusalén.

Ve'e ñu'u nuú ntáki'in tá'an na ñuu “*Ve'e ñu'u nuú ntáki'in tá'an na ñuu*” ká'an xa'á tu'un sá'an “*sinagoga*”, ra ká'an-ñá xa'á ve'e nuú ntáki'in tá'an na judío kíí sátó, nuú ntáka'an-na Ntióxi, ká'vi-na, ra sákua'a-na Tu'un Ntióxi. Ta sava ka kíí, ikán kúú nuú sákua'a na válí. Tá iin tá iin ñuu nixiyo iin “*sinagoga*”, ta míí ikán íyo iin ra xá'ntia chiñu nuú-na, ta xikuu tu-ñá ve'e nuú ntáki'in tá'an-na sákuntúví-na kuachi.